

R.MOLIENĖ, L.ŽILINSKIENĖ, L.SESICKAS, Š.LIEKIS

***AMATININKŲ IR LAISVŲJŲ PROFESIJŲ ASMENŲ ĮSISTEIGIMO LAISVĘ
ĮTVIRTINANČIŲ EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS AKTŲ ĮGYVENDINIMO
LIETUVOJE TEISINĖS PASEKMĖS IR ADMINISTRACINĖS PRAKTIKOS
ĮGYVENDINANT ŠIŲ ASMENŲ ĮSISTEIGIMO LAISVĘ KAI KURIOSE
EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖSE APIBENDRINIMO TYRIMAS***

Ši studija yra atlikta Europos Komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės užsakymu, vykdant Derybų su ES ir Lietuvos dalyvavimo ES institucijų veikloje koordinavimo bei Lietuvos stojimo į ES socialinių ir ekonominių pokyčių tyrimo programą. Ją taip pat bendrafinansavo Danijos užsienio reikalų ministerijos vietinės pasirengimo stojimui paramos programa (Local pre-accession *assistance*).

VILNIUS, LIETUVA, 2003

TURINYS

IŽANGA	3
I DALIS	
I SKYRIUS	
ĮSISTEIGIMO TEISĘ REGLAMENTUOJANČIOS EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS NORMOS	8
II SKYRIUS	
ĮSISTEIGIMO LAISVĘ REGLAMENTUOJANČIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS NORMOS BEI JŲ SUTIKIMAS SU EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS REIKALAVIMAIMS	14
1. Bendrieji teisės aktai	14
1.1. <i>Užsieniečių teisinės padėties įstatymas</i>	14
1.2. <i>Užsieniečių teisinės padėties įstatymo projektas.</i>	16
2. Kiti teisės aktai	20
3. Specialieji teisės aktai	25
3.1. <i>Teisininkų įsisteigimo teisė</i>	25
3.2. <i>Sveikatos priežiūros specialistų įsisteigimo teisė</i>	26
3.3. <i>Socialinių darbuotojų įsisteigimo teisė</i>	32
3.4. <i>Architektų įsisteigimo teisė</i>	33
3.5. <i>Civilinės aviacijos specialistų įsisteigimo teisė</i>	34
3.6. <i>Draudimo agentų ir brokerių įsisteigimo teisė</i>	34
3.7. <i>Prekybos agentų įsisteigimo teisė</i>	36
3.8. <i>Asmenų, teikiančių paslaugas, susijusias su toksišku produktų platinimu įsisteigimo laisvė</i>	37
3.9. <i>Asmenų, teikiančių paslaugas žemės ūkio ir sodininkystės bei daržininkystės srityje įsisteigimo laisvė</i>	37
3.11. <i>Asmenų, teikiančių paslaugas miškininkystės bei medienos ruošos srityje įsisteigimo laisvė</i>	38

II DALIS	
ĮSISTEIGIMO LAISVĖS NUOSTATŲ ĮGYVENDINIMO	
ADMINISTRACINĖ PRAKTIKA EUROPOS SĄJUNGOS	
VALSTYBĖSE (DANIJOJE, DIDŽIOJOJE BRITANIJOJE,	
PRANCŪZIJOJE) BEI LIETUVOJE	39

I SKYRIUS

Europos Sąjungos valstybės	
1. Įsisteigimo laisvės nacionaliniai reglamentavimo apribojimai	39
2. Bendrosios ES valstybių administracinės praktikos tendencijos	42
3. Danija	43
4. Didžioji Britanija	46
5. Prancūzija	48

II SKYRIUS

Lietuva	51
1. Objektivusis aspektas	55
2. Subjektyvusis aspektas	63
3. Teisininkų įsisteigimo teisės reguliavimo pakopos ir įgyvendinimo praktika Lietuvoje: konkretaus atvejo hipotetinė analizė	68

III. IŠVADOS	74
---------------------	-----------

IV. REKOMENDACIJOS	77
---------------------------	-----------

IŽANGA

Atliktas tyrimas tema “Amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvę įtvirtinančių Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimo Lietuvoje teisinės pasekmės ir administracinės praktikos įgyvendinant šių asmenų steigimosi laisvę kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse apibendrinimas.”

Atlikto tyrimo objektas yra Europos Bendrijos steigimo sutarties nuostatos, nustatančios steigimosi laisvę, kaip laisvo asmenų ir laisvo paslaugų judėjimo laisvių dalį, bei Europos teisingumo teismo, kurio sprendimai yra oficialūs ES teisės aiškinimo aktai, praktika; Europos Tarybos reglamentai ir direktyvos, skirti Bendrijos teisės numatytoms laisvėms įgyvendinti ir reglamentuojantys atskirų kategorijų asmenų steigimosi laisvę. Kadangi direktyvų paskirtis - derinti atskirų valstybių narių teisės aktus su ES institucijų patvirtintais, EB steigimo sutartyse nustatytais reikalavimais (o ne nustatyti visai ES vienodas taisykles), šio tyrimo tikslams pasiekti reikėjo analizuoti EB steigimo sutarties nuostatose įtvirtintą steigimosi laisvę. Steigimosi laisvės turiniui ir riboms nustatyti, jei to negalima padaryti iš pačios EB steigimo sutarties nuostatų ar Europos teisingumo teismo atliktų pirminių ES teisės šaltinių aiškinimų, buvo pasitelkti atitinkami reglamentai ir direktyvos.

Tyrimo dalykas – steigimosi laisvės turinys ir ribos bei Europos Sąjungos teisės aktuose nustatyto amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės teisinio reguliavimo santykis su Lietuvos Respublikos teisės aktais, nustatančiais analogiškus teisinius santykius. Tyrimo tikslas - nustatyti ir įvertinti amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvę reguliuojančių Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimo Lietuvoje teisinės pasekmės. Tyrimo metodika - aprašomoji ir lyginamoji.

Šio darbo aprašomojoje dalyje sisteminiu ir aprašomuoju tyrimo metodais yra atskleistos sąvokų “amatininkas”, “laisvosios profesijos asmuo” bei “steigimosi laisvės” turinys, išdėstyta jų samprata pagal Europos Bendrijos steigimosi sutarties nuostatas, Europos teisingumo teismo praktiką, Tarybos direktyvas ir reglamentus bei Lietuvos Respublikos teisės aktus. Naudojant sisteminių ir aprašomąjį tyrimo metodus taip pat atskleidžiamas amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės teisinis reguliavimas pagal Europos Sąjungos bei Lietuvos teisę.

Amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų ES piliečių veikla Lietuvoje ir Lietuvos piliečių veikla Europos Sąjungos šalyse narėse neatsiejama nuo steigimosi laisvės, todėl tirtina kaip laisvo asmenų ir laisvo paslaugų judėjimo laisvių dalis. Tokia

savarankiškos veiklos samprata pagrįsta požiūriu, kad Europos Sąjungos piliečiai, norėdami teikti paslaugas kitoje valstybėje narėje, taip pat ir Lietuvos Respublikoje, ir Lietuvos Respublikos piliečiai, norintys teikti paslaugas Europos Sąjungos valstybėje narėje, turi turėti galimybę naudotis įvairiomis Bendrijos teisėje nustatytais laisvėmis ir pirmiausia - laisvo asmenų judėjimo laisve. Šio laisvės tinkamas įgyvendinimas atitinkamai įpareigoja ir Lietuvos Respublikos valdžios institucijas.

Nurodyta steigimosi laisvės samprata atitinka ir Europos teisingumo teismo praktiką. Šio Teismo sprendimai, o jie yra oficialūs ES teisės aiškinimo aktai, priskirtini prie šio tyrimo objekto.

Atitinkami reglamentai ir direktyvos buvo pasitelkti steigimosi laisvės turiniui ir riboms nustatyti, jei to negalima padaryti iš pačios EB steigimo sutarties nuostatų ar Europos Teisingumo Teismo atliktų pirminių ES teisės šaltinių aiškinimų.

Atsižvelgiant į tai, šio tyrimo objektas yra EB steigimo sutarties su pakeitimais ir papildymais 39-60 straipsnių atitinkamos nuostatos bei ES direktyvos ir reglamentai, nustatantys laisvo asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimo sąlygas. Steigimo sutartis - didžiausią teisinę galią turintys Europos Sąjungos teisės aktai su pakeitimais ir papildymais, kurių pagrindu įsteigtos ir veikia Europos Bendrijos ir Europos Sąjunga, ir kurios numato valstybių narių bendros veiklos mastą, tikslus, institucijas, bendrų uždavinių įgyvendinimo būdus ir terminus. Šio tyrimo tikslas taip pat yra apibendrinti kai kurių ES valstybių administracinę praktiką įgyvendinant asmenų steigimosi laisvę kai kuriose ES valstybėse.

Amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvė tirta kaip laisvo asmenų ir laisvo paslaugų judėjimo laisvių dalis. Tokia „savarankiškos veiklos“ samprata pagrįsta pamatiniu principu, jog Europos Sąjungos piliečiai, norėdami teikti paslaugas kitoje valstybėje narėje (tarp jų ir Lietuvos Respublikoje), ir Lietuvos Respublikos piliečiai, norintys teikti paslaugas Europos Sąjungos valstybėje narėje, turi turėti galimybę naudotis įvairiomis Bendrijos teisėje nustatytais laisvėmis ir visų pirma - laisvo asmenų judėjimo laisve.

Darbo lyginamojoje dalyje analizės ir lyginamuoju metodais yra tiriamas Europos Sąjungos teisės santykis su Lietuvos Respublikos teise, nustatant esminius skirtumus, taip pat pateikiamas šių skirtumų vertinimas atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos teisės santykį su Europos Sąjungos teise.

Tyrimą sudaro dvi dalys.

Pirmojoje dalyje yra aprašomos tyrimo dėl Amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvę reguliuojančių Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimo Lietuvoje teisinės pasekmės. Šią dalį sudaro du skyriai.

Pirmajame skyriuje pateikiami:

1) Europos Sąjungos teisės aktų, reguliuojančių amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvę, apibendrinimas pagal jų teisinę galią; amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės samprata Europos Sąjungos teisėje, jos turinys ir ribos;

2) apibendrintos išvados apie amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės teisinį reguliavimą Europos Sąjungoje, teisės aktų, nustatančių šią laisvę, taikymą, jų laikymąsi, naudojimąsi jais ir jų vykdymą.

Antrajame skyriuje pateikiamas:

1) Lietuvos Respublikos teisės aktų, nustatančių amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvę, apibendrinimas pagal jų teisinę galią;

2) amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės samprata Lietuvos Respublikos teisėje, jos turinys ir ribos;

3) apibendrintos išvados apie amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės teisinį reglamentavimą Lietuvos Respublikoje, teisės aktų, įtvirtinančių šią laisvę, taikymą, jų laikymąsi, naudojimąsi jais ir jų vykdymą; atliktas palyginimas bei pateiktos juo pagrįstos išvados apie amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės teisinio reglamentavimo Europos Sąjungoje ir Lietuvos Respublikoje skirtumus bei dėl būtinybės derinti nacionalinę teisę su Europos Sąjungos teise atsirandantis poveikis Lietuvos teisės sistemai.

Antrojoje tyrimo darbo dalyje apibendrinama amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės įgyvendinimo kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse praktika (Danijoje, Didžiojoje Britanijoje ir Prancūzijoje). Kadangi tyrimo užduotyje nebuvo nurodytos konkrečios Europos Sąjungos valstybės narės, kurių administracinė praktika įgyvendinant amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvę nustatančius Europos Sąjungos teisės aktus turėtų būti apibendrinta, atsižvelgiant į tyrimo pirmosios dalies išvadas, buvo parinktos tos Europos Sąjungos valstybės narės, kuriose amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės nacionalinis teisinis reglamentavimas, tyrėjų nuomone, yra skirtingas atsižvelgiant į tai, kad (i) lyginamojoje teisėtyroje Danija ir Prancūzija yra priskirtinos prie kontinentinės teisės tradicijos, o Didžioji Britanija – prie anglosaksiškosios. Tyrėjų nuomone, šie skirtumai

galėjo suponuoti tose valstybėse tam tikrus nacionalinio reglamentavimo ypatumus; (ii) Danija ir Didžioji Britanija priskirtinos prie ES valstybių, kurios netaikys laisvo darbo jėgos ribojimų Lietuvos piliečiams, Prancūzija priskirtina ES valstybių antrajai grupei, kuri taikys laisvo darbo jėgos ribojimus pereinamuoju laikotarpiu. Tyrimo metu taip pat išryškėjo trečiasis skirtumas – administracinių praktikų skirtumas. Tyrėjų nuomone, Prancūzijoje dėl tyrime nurodytų priežasčių amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės įgyvendinimo sąlygos yra mažiau palankios nei Danijoje ir Didžiojoje Britanijoje. Atsižvelgiant į aptartas metodines priešstatas buvo analizuotos amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės teisinio reglamentavimo įgyvendinimo Lietuvoje sąlygos, įtvirtinimo administracinėje praktikoje prielaidos ir(ar) išankstinės sąlygos.

Tyrimo rezultatai - teisiškai pagrįsti duomenys apie amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvę nustatančių Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimo pasekmes Lietuvos Respublikoje yra išdėstyti pagal sistemą.

Darbe pateikta: Europos Sąjungos teisės aktų, reguliuojančių amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvę, apibendrinimas pagal jų teisinę galią; amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės samprata Europos Sąjungos teisėje, jos turinys ir ribos; apibendrintos išvados apie amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės teisinį reglamentavimą Europos Sąjungoje, teisės aktų, nustatančių šią laisvę, taikymą, jų laikymąsi, naudojimąsi jais ir jų vykdymą; Lietuvos Respublikos teisės aktų, nustatančių amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvę, apibendrinimas pagal jų teisinę galią; amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės samprata Lietuvos Respublikos teisėje, jos turinys ir ribos; apibendrintos išvados apie amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės teisinį reglamentavimą Lietuvos Respublikoje, teisės aktų, įtvirtinančių šią laisvę, taikymą, jų laikymąsi, naudojimąsi jais ir jų vykdymą; atliktas palyginimas bei pateiktos juo pagrįstos išvados apie amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės teisinio reglamentavimo Europos Sąjungoje ir Lietuvos Respublikoje skirtumus bei dėl būtinybės derinti nacionalinę teisę su Europos Sąjungos teise kylantis poveikis Lietuvos teisės sistemai.

PIRMOJI DALIS

I SKYRIUS

ĮSISTEIGIMO TEISĘ REGLAMENTUOJANČIOS EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS NORMOS

Įsisteigimo laisvę pagal Europos Bendrijos sutarties 43 (buv. 52) straipsnį galima priskirti pagrindinėms laisvėms pagal Europos Bendrijos sutartį, nes ji kartu su kitomis sutartyje apibrėžtomis ir įtvirtintomis laisvėmis sudaro Europos Bendrijos vidaus rinkos pagrindą.

Pagal Europos Bendrijos sutarties 14 (buv. 7a) straipsnio 2 dalį vidaus rinka suprantama kaip tam tikra erdvė be vidaus sienų, kurioje pagal šios sutarties nuostatas yra užtikrinamas laisvas prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas. Sukūrus bendrą rinką, visiems Europos Sąjungos piliečiams atsiranda galimybė veikti Europoje kaip nacionalinėje rinkoje. Lietuvai įstojus į ES, ši laisvė įgaus didžiulę reikšmę jos ekonominei, socialinei ir teisinei sistemai.

Bendra ekonominė erdvė pagal Europos Bendrijos sutarties 14 (buv. 7a) straipsnį galima tik tuomet, kai savarankiškai dirbantieji ar bendrovės turi teisę laisvai judėti šioje ekonominėje erdvėje, galėdami pasirinkti savo buvimo ir veikimo vietą Europos Sąjungos valstybių teritorijoje, vadovaudamiesi tik ekonominiu motyvu. Šio tikslo siekia EB sutarties 43 (buv. 52) straipsniu įtvirtinta įsisteigimo laisvė.

Remiantis Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartimi galima išskirti laikinai ir nuolat teikiamas paslaugas. Laikinos paslaugos, kurių teikėjai arba vartotojai, norėdami suteikti jas arba jomis pasinaudoti, atvyksta į kitą valstybę narę, apibūdinamos kaip “paslaugos”, tuo tarpu nuolatinės paslaugos, teikiamos kitoje valstybėje narėje, apibrėžiamos kaip “įsisteigimo laisvė”. Abiem atvejais sutartyje buvo numatyti panašūs liberalizavimo principai – kliūčių laisvam paslaugų judėjimui pašalinimas, draudimas įvesti naujus apribojimus ir diskriminacijos panaikinimas. Įsisteigimo atveju vietoj diskriminacijos panaikinimo taikomas nacionalinio statuso principas¹.

¹ Europos Sąjunga: Enciklopedinis Žinynas. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. Sudarė Gediminas Vitkus. Vilnius: “Eugrimas”, 2002, p.189.

Europos Bendrijos steigimo sutarties 43 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „*Įsisteigimo laisvė apima ir teisę imtis savarankiškai dirbančių asmenų veiklos bei ja verstis, taip pat steigti ir valdyti įmones, būtent – bendroves ar firmas, apibūdintas 48 straipsnio antrojeje pastraipoje, tomis pačiomis sąlygomis, kurios įsisteigimo šalies teisės aktuose yra nustatytos jos pačios subjektams, ir laikantis kapitalui skirto skyriaus nuostatų.*”²

Šioje nuostatoje yra įtvirtinta įsisteigimo laisvės sąvoka. Gramatinė šios nuostatos interpretacija leidžia teigti, kad joje nėra baigtinio jos elementų (t.y. teisių, sudarančių įsisteigimo laisvę) sąrašo. Kartu su teise imtis veiklos ir ja verstis “įsisteigimo laisvės” sąvoka apima, bet neapsiriboja, ir kitas teises - teisę atvykti į kitos valstybės teritoriją, joje būti ir iš jos išvykti, teisę apsigyventi, teisę pasilikti tos valstybės teritorijoje pasibaigus profesinei veiklai, teisę apsigyventi šeimos nariams. Nors pastarosios teisės, formaliai žiūrint, priskirtinos prie “išvestinių teisių”, tačiau jos neabejotinai sudaro “įsisteigimo laisvės” sąvokos turinį ir yra jos neatskiriami elementai.

Įsisteigimo laisvė apima asmenų laisvę judėti bei laisvę teikti paslaugas. Pastebėtina, kad *sensu stricto* “*laisvė teikti paslaugas neturi nieko bendro su laisvu asmenų judėjimu, nes šios laisvės filosofinis pagrindas yra toks, kad kiekvienas turi teisę siūlyti savo paslaugas visoje Bendrijoje, net jei tai reiškia, kad pats teikėjas nekerta jokios sienos*”.³ Tačiau, suprantama, kad norint teikti paslaugas kitoje valstybėje narėje, paslaugos teikėjo judėjimas, sienos kirtimas bei patekimas į kitos valstybės narės teritoriją (ir kartu į jos teisės sistemą) ir paslaugos teikimo sąlygų sukūrimas yra neišvengiamas. Tuo tikslu jam yra reikalingos kitos laisvės, neatskiriamai susijusios su įsisteigimo laisve.

Atkreiptinas dėmesys, kad Europos Bendrijos steigimo sutarties 43 straipsnio pagrindas yra diskriminacijos pilietybės pagrindu draudimas⁴. Todėl teisės įsikurti nuostatos yra susijusios tiek su laisvu asmenų judėjimu, tiek su laisve teikti paslaugas. Šioms nuostatoms įgyvendinti reikia sukurti atitinkamas administracines struktūras (kontrolės, valdymo institucijų ir pan.) bei labiau bendradarbiauti valstybėms narėms, kad būtų užtikrintas vienodas taisyklių laikymasis (susitarimai dėl abipusio pripažinimo ir pan.)⁵.

Laisvo asmenų judėjimo garantavimas Europos Bendrijoje iki šiol yra vienas iš prioritetinių Europos Bendrijos tikslų. Europos Bendrijos sutarties 3 straipsnio 1 dalies c ir d punktuose numatyta, kad Bendrijos veikla apima vidaus rinką, kurios išskirtinis bruožas –

² Valstybės žinios. 1998, Nr. 115-3236.

³ Walter Cairns “Europos Sąjungos teisės įvadas”, Vilnius, “Eugrimas”, 1999, p. 224.

⁴ Stephen Weatherill & Paul Beaumont “EC Law. Essential Guide to the Legal Workings of the European Community”, published by the Penguin Books in 1993., p. 507.

⁵ Allan Tatham “Europos Sąjungos teisė”, Vilnius: “Eugrimas”, 1999, p. 407

panaikinti laisvo prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimo tarp valstybių narių kliūtis, taip pat priimti ir įgyvendinti priemonės, susijusias su asmenų atvykimu ir judėjimu.

Mastrichto sutartimi dėl Europos Sąjungos, įvedus “Europos pilietybės” sąvoką, EB sutarties 18 straipsnyje (buv. 8a straipsnis) nustatyta, kad “*kiekvienas Europos Sąjungos pilietis turi teisę laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje, laikydamasis šioje Sutartyje ir jai įgyvendinti priimtuose teisės aktuose nustatytų apribojimų bei sąlygų*”. 2000 metų Nicos konferencijoje priimtos Europos Sąjungos pagrindinių laisvių chartijos 15 straipsnyje taip pat buvo įtvirtinta judėjimo ir įsisteigimo laisvė, nustatanti, kad “*kiekvienas Europos Sąjungos pilietis kiekvienoje valstybėje narėje gali ieškoti darbo, dirbti, įsisteigti*”.

Todėl Europos Bendrijos steigimo sutarties 43 straipsnio turinio aiškinimas sudaro pagrindą teigti, kad “įsisteigimo laisvės” sąvoka reiškia savarankiškos veiklos pradėjimą ir vykdymą. Tai reiškia, kad ES valstybių piliečiai gali įsisteigti (t.y. sukurti tiek formalias, tiek materialias sąlygas) ir užsiimti savo profesine veikla bet kurios Europos Sąjungos valstybės teritorijoje. Ši teisė yra suteikiama ne tik fiziniams, bet ir privatiems juridiniams asmenims, t.y. bendrovėms. Ši laisvė taip pat apima vadinamojo “antrinio įsisteigimo” kitoje valstybėje narėje teisę, o tai reiškia įmonės ar bendrovės teisę kitoje valstybėje įsteigti filialą ar dukterinę įmonę. Tačiau ši antrinio įsisteigimo teisė yra ribota ir taikoma tik Bendrijos asmenims, jau įsisteigusiems ES teritorijoje⁶.

Europos teisingumo teismo požiūriu įsisteigimo sąvoka pagal EB sutarties 43 (buv.52) straipsnį apima *faktišką ekonominės veiklos vykdymą įsisteigus kitoje valstybėje narėje neribotam laikui*⁷.

Teisę įsisteigti turi tik tas asmuo, kuris gali įrodyti savo asmeninį ryšį su Europos Bendrijomis⁸. Pagal EB sutarties 43 (buv.52) straipsnį toks fizinių asmenų ryšys – tai pilietybė.

Siekiant apibrėžti įsisteigimo laisvę kaip laisvę teikti paslaugas (t.y. užsiimti profesine veikla), pastarąją reikia atriboti nuo darbuotojų (t.y. asmenų, atliekančių per tam tikrą laiką vadovybės nurodymus bei gaunančių už šią veiklą atlyginimą)⁹ judėjimo laisvės. Įsisteigimo laisvę asmuo įgyvendina dvejopai: arba savarankiškai dirbdamas, arba įsteigdamas įmonę ar bendrovę.

⁶ Walter Cairns “Europos Sąjungos teisės įvadas”, Vilnius, “Eugrimas”, 1999, p. 225

⁷ ETT byla Nr. C-221/89. Žiūrėti: // <http://europa.eu.int/cj/en/content/aide/index.htm>. Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 22 d.

⁸ “Europos Sąjungos teisė ir Lietuva”, Vilnius: “Justitia”, p.292

⁹ ETT byla Nr.C-3/90; ETT byla Nr.344/87 Žiūrėti: // <http://europa.eu.int/cj/en/content/aide/index.htm> Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 22 d. Pažymėtina, kad EB sutartyje nėra apibrėžta “darbuotojo” sąvoka.

Darbuotojų ir asmenų, kurie naudojami įsisteigimo laisve, vykdomos veiklos atribojimo pagrindinis kriterijus – vykdomos veiklos savarankiškumas¹⁰. Amatininkai ir laisvųjų profesijų asmenys yra savarankiškai veikiantys asmenys. Būtent jų veiklos savarankiškumas juos atriboja nuo kitų kategorijų asmenų: darbuotojų, bendrovių vadovaujančio personalo darbuotojų, įmonių akcininkų. Todėl amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų įsisteigimo laisvę galima apibrėžti kaip savarankiškai veikiančių asmenų teisę imtis veiklos ir ją verstis bei su tuo susijusias teises atvykti, būti ir išvykti, apsigyventi pačiam asmeniui ir jo šeimos nariams, pasilikti pasibaigus profesinei veiklai. Įsisteigimo ir darbuotojų judėjimo laisvės skirtumas yra tas, kad darbuotojams yra keliami gerokai mažesni reikalavimai (kalbos mokėjimas, profesinė kvalifikacija, gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą) nei savarankiškai dirbantiems asmenims, kuriems dažniausiai reikia įvykdyti papildomus reikalavimus, pavyzdžiui, savarankiškai dirbantys asmenys, norintys įsisteigti (t.y. įsteigti advokato kontorą, gydytojo kabinetą ar pan.), turi gauti įvairius pažymėjimus, įrodančius atitinkamus jų sugebėjimus ir žinias, išlaikyti profesinės veiklos egzaminus ir t.t.

Todėl įsisteigimas reiškia nuolatinį ir tęstinį dalyvavimą kitos valstybės ekonominiame gyvenime įvairiomis formomis: steigiant bendrovę, jos filialą ar atstovybę, įsisteigiant verstis asmeniniu verslu ar praktikuojant savo profesiją ir t.t.

Pagrindinės teisės, atsirandančios iš įsisteigimo laisvės, yra šios: (i) teisė asmenims, kurie naudojami įsisteigimo laisve, apsigyventi kitos ES valstybės teritorijoje; (ii) atvykimo, išvykimo ir apsigyvendinimo formalumai; (iii) teisė pasilikti pasibaigus profesinei (darbinei) veiklai; (iv) šeimos narių teisė apsigyventi.

Dėl teisės teikti paslaugas Sutarties 50 (buv. 60) straipsnis pateikia išsamų apibrėžimą, nustatydamas, kad “paslaugos” sąvokai priskirtina: “tokios paslaugos, kurios paprastai yra teikiamos už užmokestį ir kurių nereglamentuoja nuostatos dėl prekių, kapitalo ir asmenų judėjimo laisvės”¹¹. Kalbant konkrečiau, “paslaugos” sąvokai priskirtina (a) pramoninio pobūdžio veikla, (b) komercinio pobūdžio veikla, (c) amatininkų veikla, (d) laisvųjų profesijų veikla¹². Trečioji šio straipsnio dalis nustato: “paslaugą teikiantis asmuo, kad galėtų ją teikti, gali laikinai savo veikla verstis toje šalyje, kur paslauga teikiama, tomis pačiomis sąlygomis, kurias toji šalis taiko savo nacionaliniams subjektams”¹³.

Prieš tai nurodytas Europos Bendrijos steigimo sutarties nuostatas Europos teisingumo teismas išaiškino ir taikė plečiamai, pripažindamas ne tik teikėjo teisę ateiti pas

¹⁰ “Europos Sąjungos teisė ir Lietuva”, Vilnius: “Justitia”, p.294.

¹¹ EB sutarties 50 str. 1 d.

¹² EB sutarties 50 str. 2 d.

¹³ EB sutarties 50 str. 3 d.

vartotoją, bet ir vartotojo teisę Bendrijoje kirsti sienas, kad gautų paslaugą iš jos teikėjo¹⁴. Tai buvo nustatyta *Luisi ir Carbone* byloje¹⁵, kurioje teismas nusprendė, kad “*laisvė teikti paslaugas apima paslaugų gavėjo laisvę keliauti į kitą valstybę narę, kad gautų ten paslaugas be jokių varžančių judėjimą apribojimų, netgi mokėjimų atžvilgiu, kad turistai, kuriems reikalingas gydymas, ir asmenys, keliaujantys švietimo ar verslo tikslais, taip pat turi būti laikomi paslaugų gavėjais*”¹⁶.

Sutarties 55 (buv. 66) straipsnis leidžia įsisteigimo laisvės ir laisvės teikti paslaugas nuostatų netaikyti jokiai veiklai, kuri bent laikinai yra susijusi su viešosios valdžios įgyvendinimu. Tai aiškiai atkartoja “viešosios tarnybos išimtį”, įtvirtintą 48 straipsnyje dėl laisvo darbuotojų judėjimo¹⁷. Europos teisingumo teismas šią išimtį aiškino siaurai. Pavyzdžiui, *Reyners* bylos sprendime¹⁸ jis pridūrė, jog norint, kad atitinkama veikla patektų į Sutarties 55 straipsnio taikymo sritį, ji turi būti tiesiogiai ir konkrečiai susijusi su viešosios valdžios įgyvendinimu.

Laisvas darbo jėgos judėjimas, teisė steigti filialus ir laisvas paslaugų judėjimas grindžiami tuo pačiu teisiniu principu – užsieniečiai turi būti traktuojami prieš įstatymą taip pat kaip ir tos valstybės piliečiai. Šis paritetinio traktavimo principas *ipso facto* draudžia diskriminuoti asmenis dėl jų pilietybės.

Pagal Europos Bendrijos sutarties 43 (buv. 52) straipsnį reikėtų skirti dvi įsisteigimo rūšis: pirminį įsisteigimą (kitai vadinamą pagrindinį įsisteigimą) ir antrinį įsisteigimą¹⁹. Pagrindiniu (pirminiu) įsisteigimu yra vadinamas toks įsisteigimas, su kuriuo tiesiogiai susijusi pagrindinė veikla²⁰. Antrinis įsisteigimas visuomet yra priklausomas nuo pirminio įsisteigimo. Šis priklausymas gali būti organizacinio ar ekonominio pobūdžio. Reikėtų aiškiai skirti “pirminį ar antrinį įsisteigimą” nuo “pirminės ir antrinės įsisteigimo laisvės”. Pavyzdžiui, teisiškai savarankiška antrinio įsisteigimo rūšis (dukterinė įmonė) gali naudotis tiek pirmine, tiek antrine įsisteigimo laisve. Pirminės ir antrinės įsisteigimo laisvės atskyrimas yra teisiškai reikšmingas, kadangi, pavyzdžiui, pirmine įsisteigimo laisve gali pasinaudoti kiekvienas Europos Sąjungos pilietis, nepaisant apsigyvenimo ar veikimo vietos. Tačiau antrine įsisteigimo laisve ES pilietis gali naudotis tik tuomet, kai yra įsikūręs vienoje iš Europos Sąjungos valstybių. Europos Bendrijos sutarties 43 (buv. 52) straipsnio 1 dalyje įtvirtintas apribojimų draudimas vienodai galioja visoms įsisteigimo formoms.

¹⁴ Walter Cairns “Europos Sąjungos teisės įvadas”, Vilnius, “Eugrimas”, 1999, p. 225.

¹⁵ ETT byla Nr. 286/82, Nr. 26/83. Žiūrėti: // <http://europa.eu.int/cj/en/content/aide/index.htm>. Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 22 d.

¹⁶ Ten pat

¹⁷ Walter Cairns “Europos Sąjungos teisės įvadas”, Vilnius, “Eugrimas”, 1999, p. 226.

¹⁸ ETT byla Nr. 2/74 // <http://europa.eu.int/cj/en/content/aide/index.htm>. Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 22 d.

¹⁹ Skirgailė Žaltauskaitė-Žalimienė “Laisvas asmenų judėjimas pagal Europos Bendrijos teisę: Įsisteigimo teisė”, “Rosma”: 2002, p.16.

²⁰ Lasok D./Vaughan D., Law of the European Community, Volume 2, GB London, 1986, p.465.

Fiziniams asmenims pirminė įsisteigimo laisvė reiškia ekonominio pobūdžio veiklos pradėjimą Europos Sąjungos valstybėje (pavyzdžiui, pirmą kartą ėmimasis gydytojo praktikos) arba persikėlimą iš vienos valstybės į kitą, kai tuo tarpu kilmės valstybėje lieka antrinis įsisteigimas. Priešingai - antrinė įsisteigimo laisvė reiškia, kad įsisteigus lieka antrinio įsisteigimo priklausomybė nuo pagrindinės įstaigos. Šiuo atveju fiziniai asmenys gali steigti tik teisiškai priklausomas įstaigas (pavyzdžiui, papildomo teisės biuro steigimas užsienyje). Taigi antriniam įsisteigimui būdinga tai, kad išlieka pagrindinė savarankiškai dirbančiojo veiklos vieta, o steigiami tik papildomi (pagalbiniai) veiklos punktai²¹.

Nors Europos teisingumo teismo praktikoje „veiklos“ sąvoka įvairiose bylose yra apibrėžiama naudojant skirtingus kriterijus, tačiau šiame tyrime, o tai turbūt atitiks ir Europos teisingumo teismo jurisprudenciją, „veiklos“ sąvoka reiškia bet kokią veiklą, turinčią ekonominę vertę.

²¹ Skirgailė Žaltauskaitė-Žalimienė “Laisvas asmenų judėjimas pagal Europos Bendrijos teisę: Įsisteigimo teisė”, “Rosma”: 2002, p.17.

II SKYRIUS

ĮSISTEIGIMO LAISVĘ REGLAMENTUOJANČIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS NORMOS BEI JŲ SUTIKIMAS SU EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS REIKALAVIMAIS

Šiame skyriuje pateikiami Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvę, apibendrinimas pagal jų teisinę galią; amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės samprata Lietuvos Respublikos teisėje, jos turinys ir ribos; apibendrintos išvados apie amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės teisinį reglamentavimą Lietuvos Respublikoje, teisės aktų, nustatančių šią laisvę, taikymą, jų laikymąsi, naudojimąsi jais ir jų vykdymą; atliktas palyginimas bei pateiktos juo pagrįstos išvados dėl amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės teisinio reguliavimo Europos Sąjungoje ir Lietuvos Respublikoje skirtumus bei dėl būtinybės derinti nacionalinę teisę su Europos Sąjungos teise atsirandantis poveikis Lietuvos teisės sistemai.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos derybinėje pozicijoje dėl narystės Europos Sąjungoje „Laisvas asmenų judėjimas“ įsisteigimo teisė apskritai nėra aptarta. Susidaryti įspūdį apie savarankiškai dirbančiųjų - Europos Sąjungos valstybių narių piliečių statusą Lietuvoje būtų galima tik iš bendrų laisvą asmenų judėjimą apibūdinančių frazių, kaip antai: apsigyvenimo teisė, kvalifikacijos pripažinimas.

Bendrieji teisės aktai

Užsieniečių teisinės padėties įstatymas.

Pagrindinis įstatymas, reglamentuojantis užsieniečių teisinę padėtį Lietuvoje, yra Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties²². 2001 m. birželio 12 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ pakeitimo ir papildymo įstatymą²³. Pagrindiniai įstatymo pakeitimai buvo susiję su užsieniečių, atvykstančių į Lietuvos Respubliką pagal Europos sutartį, teisine

²² Valstybės Žinios, Nr.: 115-3236 (1998.12.31).

²³ Valstybės Žinios, Nr.: 55-1944 (2001.06.27).

padėti, siekiant skatinti laisvą asmenų, prekių bei kapitalo judėjimą, Lietuvos pasirengimu narystei Europos Sąjungoje bei įstatymo nuostatų suderinimu su Europos Sąjungos *acquis* migracijos srityje, įsigaliojo 2002 metų sausio 1 dieną.

Vidaus reikalų ministro 2002-04-30 įsakymu Nr. 221 sudaryta tarpžinybinė darbo grupė parengė įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ naujos redakcijos projektą (toliau – „Užsieniečių teisinės padėties įstatymo projektas“). Europos komitetui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pritarus, darbo grupė nusprendė perkelti įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ ir įstatymo „Dėl pabėgėlio statuso“ nuostatas į vieną įstatymo projektą²⁴. Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties projekto V skyrius reglamentuoja Europos Sąjungos valstybių narių piliečių teisinę padėtį Lietuvos Respublikoje²⁵.

Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties 7 straipsnyje numatytos priežastys, dėl kurių užsienietis neįleidžiamas į Lietuvą: jei atsisako pateikti Valstybės sienos apsaugos tarnybai būtinus duomenis, patvirtinančius asmens tapatybę, *kelionės tikslą* ir kt. Abejotina, ar šios nuostatos neprieštarauja Tarybos direktyvos 73/148/EEB dėl valstybių narių piliečių gyvenamosios vietos ir jos keitimo Bendrijoje apribojimų, susijusių su įsisteigimu ir paslaugų teikimu, panaikinimo 3 straipsnio nuostatomis, pagal kurias *Europos Bendrijų piliečiams vienintelis formalus reikalavimas atvykstant į valstybę narę - galiojančio asmens pažymėjimo ar paso pateikimas*. Europos teisingumo teismo sprendime *Komisija/Nyderlandai*²⁶ byloje buvo neigiamai atsakyta į klausimą, ar nuostatos, numatančios, kad valstybės narės piliečiai prieš jiems suteikiant teisę atvykti į valstybę narę gali būti įpareigojami atsakyti į sienos apsaugos tarnybos tarnautojų klausimus dėl jų kelionės tikslo ir trukmės. Teismas padarė išvadą, kad valstybių narių piliečiai turi teisę atvykti į kitą valstybę narę naudodamiesi įvairiomis laisvėmis pagal EB sutarties nuostatas ir *jų atvykimo bei išvykimo teisės yra užtikrinamos nepaisant kelionės tikslo, todėl specialaus įrodymo, kad asmuo naudojasi įsisteigimo teise, nereikia*.

Atkreiptinas dėmesys, kad Užsieniečių teisinės padėties įstatymo projekte nuostatos dėl reikalavimo pateikti duomenis apie kelionės tikslą neliko²⁷.

Kita Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties 7 straipsnyje numatyta priežastis, dėl kurios užsienietis neįleidžiamas į Lietuvą - kad jo buvimas Lietuvos Respublikoje keltų grėsmę valstybės saugumui, viešajai tvarkai, gyventojų

²⁴ „Migracijos procesų raida ir tendencijos Lietuvos Respublikoje 2002 metais//Migracijos departamentas prie VRM. Žiūrėti www.migracija.lt

²⁵ ĮSTATYMO "Dėl užsieniečių teisinės padėties" PROJEKTAS/Vidaus reikalų ministerija/Įstatymo projektas/IXP-2784/2003 08 14/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 19 d.

²⁶ ETT byla Nr. C-68/89. Žiūrėti: // <http://europa.eu.int/cj/en/content/aide/index.htm>. Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 22 d.

²⁷ Įstatymo "Dėl užsieniečių teisinės padėties" projekto 8 str./Vidaus reikalų ministerija/Įstatymo projektas/IXP-2784/2003 08 14/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 19 d.

sveikatai bei *dorovei* - taip pat pagal apimtį prieštarautų ES teisės nuostatom²⁸. Tarybos direktyvos 64/221/EEB dėl užsienio piliečių judėjimo ir įsisteigimo specialiųjų priemonių, pagrįstų viešąja tvarka, visuomenės saugumu ar sveikata, derinimo 2 straipsnio nuostatose numatyta, kad valstybė gali imtis priemonių ir neleisti asmens į valstybę narę tik dėl prižasčių, susijusių su grėsme viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ar sveikatai. Todėl įstatyme numatyta grėsmės dorovei priežastis, dėl kurios užsienietis neįleidžiamas į Lietuvos Respubliką, neatitinka minėtos direktyvos nuostatų. Dėl tos pačios priežasties įstatymo 14 straipsnio nuostatos, susijusios su atsisakymu išduoti užsieniečiui leidimą gyventi Lietuvos Respublikoje ir numatančios, kad leidimas gyventi Lietuvos Respublikoje užsieniečiui neišduodamas, jeigu užsieniečio gyvenimas Lietuvos Respublikoje grėstų jos saugumui, viešajai tvarkai, gyventojų sveikatai ir *dorovei*, pagal apimtį prieštarauja minėtos direktyvos nuostatom.

Atkreiptinas dėmesys, kad Užsieniečių teisinės padėties įstatymo projekte nuostatos, nustatančios pagrindą neįleisti užsieniečio į Lietuvos Respubliką, jei jo buvimas Lietuvos Respublikoje keltų grėsmę dorovei, atsisakyta²⁹.

Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties 33 straipsnio nuostatos, numatančios, kad sprendimas, kuriuo užsienietis įpareigojamas išvykti iš Lietuvos Respublikos, privalo būti įvykdytas ne vėliau kaip per 10 dienų nuo sprendimo įteikimo dienos, neatitinka Tarybos direktyvos 64/221/EEB 7 straipsnio nuostatų, pagal kurias laikas, per kurį asmuo, išskyrus skubius atvejus, turi palikti šalį, turi būti ne trumpesnis kaip penkiolika dienų, jeigu minėtam asmeniui dar nebuvo išduotas leidimas gyventi, ir ne trumpesnis kaip vienas mėnuo visais kitais atvejais. Užsieniečių teisinės padėties įstatymo projekte aukščiau minimas sprendimo įvykdymo terminas suderintas su Tarybos direktyvos 64/221/EEB 7 straipsnio nuostatomis ir nustatyta 15 dienų nuo sprendimo įteikimo dienos³⁰. Taip pat Lietuvos teisės aktuose nėra numatyta pareiga oficialiai informuoti asmenį apie atsisakymo išduoti leidimą gyventi arba sprendimo išsiųsti iš šalies priežastis.

Užsieniečių teisinės padėties įstatymo projektas.

Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties projekto nuostatos įtvirtina užsieniečių, kurie yra vienos iš Europos Sąjungos valstybės narės piliečiai, teisinį statusą Lietuvoje.

²⁸ Lietuvos Respublikos derybinės pozicijos derybose dėl narystės Europos Sąjungoje aiškinamasis raštas „Laisvas asmenų judėjimas“, p. 12.

²⁹ Įstatymo "Dėl užsieniečių teisinės padėties" projekto 8 str./Vidaus reikalų ministerija/Įstatymo projektas/IXP-2784/2003 08 14/, Žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 19 d.

³⁰ Įstatymo "Dėl užsieniečių teisinės padėties" projekto 127 str. 1 d./Vidaus reikalų ministerija/Įstatymo projektas/IXP-2784/2003 08 14/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 19 d.

Parengti šį projektą Europos Sąjungos teisės požiūriu buvo būtina, nes palankesnis Europos Sąjungos valstybių narių piliečių statusas Lietuvoje praktiškai nebuvo įtvirtintas nė viename teisės akte. Taip pat pažvelgę į Europos Sąjungos valstybių narių teisinę šios srities praktiką, nesunkiai galime pastebėti, kad vienos valstybės buvo priimti netgi specialūs įstatymai, nustatantys ES valstybių narių piliečių statusą priimančiojoje valstybėje, kitur buvo daromi galiojančių įstatymų dėl užsieniečių teisinės padėties pakeitimai (to siekiama ir Lietuvoje). Pavyzdžiui, Vokietijos įstatymo dėl užsieniečių atvykimo ir apsigyvenimo federacinėje teritorijoje (užsieniečių įstatymo) 2 paragrafo antrojoje dalyje numatyta, kad užsieniečiams, kurie laisvai kilnojasi pagal Europos Bendrijų teisės nuostatas, šio įstatymo nuostatos yra taikomos tik tiek, kiek Europos Bendrijų teisės bei Įstatymo dėl Europos Ekonominės Bendrijos valstybių narių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo nuostatos nenumato kitaip (šis įstatymas ir įtvirtina valstybių narių piliečių statusą Vokietijos teritorijoje).

Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties projekte nagrinėjami užsieniečių - Europos Sąjungos valstybių narių piliečių atvykimo į Lietuvą, gyvenimo, leidimo laikinai apsigyventi Lietuvoje, jų darbo klausimai.

Numatoma, kad valstybių narių piliečiai turi teisę gauti Europos Bendrijų leidimą laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje Įstatymo nustatytais pagrindais. Europos Bendrijų valstybės narės piliečiui leidimas gyventi apibrėžiamas kaip dokumentas, suteikiantis Europos Sąjungos valstybės narės piliečiui ir jo šeimos nariui teisę gyventi Lietuvos Respublikoje neterminuotai, išskyrus tam tikrus atvejus³¹.

Užsieniečių teisinės padėties įstatymo projektas nustato išsamų sąrašą pagrindų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams gauti Europos Bendrijų leidimą laikinai apsigyventi. Šiems pagrindams, be kita ko, yra priskiriami atvejai, kai minėtas asmuo ketina:

- (i) dirbti - šiuo atveju asmuo turi teisę gauti leidimą penkeriems metams;
- (ii) užsiimti teisėta veikla - šiuo atveju asmuo turi teisę gauti leidimą penkeriems metams;
- (iii) teikti paslaugas Lietuvos Respublikoje - šiuo atveju asmuo turi teisę gauti leidimą paslaugų teikimo laikotarpiui, bet ne ilgiau kaip 5 metams;
- (iv) gauti paslaugas Lietuvos Respublikoje - šiuo atveju asmuo turi teisę gauti leidimą gaunamų paslaugų laikotarpiui. Tokią teisę turi ir šio piliečio šeimos nariai³².

Europos Sąjungos valstybės narės piliečio šeimos narių sąvokai priskirtini sutuoktinis arba asmuo, sudaręs partnerystės sutartį, vaikai (įvaikiai) iki 21 metų amžiaus arba Europos

³¹ Įstatymo "Dėl užsieniečių teisinės padėties" projekto 2 str. 2d./Vidaus reikalų ministerija/Įstatymo projektas/IXP-2784/2003 08 14/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 19 d.

³² Įstatymo "Dėl užsieniečių teisinės padėties" projekto 101 str./Vidaus reikalų ministerija/Įstatymo projektas/IXP-2784/2003 08 14/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 19 d.

Sąjungos valstybės nario piliečio sutuoktinio ar asmens, sudariusio partnerystės sutartį, išlaikytiniai, taip pat jų išlaikomi giminaičiai pagal tiesiąją aukštutinę liniją³³.

Tarybos reglamento 1612/68/EEB 10 straipsnio pirmojoje dalyje įtvirtinta nuostata, jog kartu su darbuotoju ar pas darbuotoją gali vykti bei apsigyventi ne tik jo *sutuoktinis, bet ir jo palikuoniai iki 21 metų ar nuo jo finansiškai priklausomi asmenys*".

Nors sutuoktinio sąvoką Europos teisingumo teismas aiškina, siedamas tik *su juridiskai galiojančia santuoka*, projekte įtvirtinta "asmens, sudariusio partnerystės sutartį" sąvoka neprieštarutų ES teisės nuostatomis, nes Teismas, remdamasis diskriminacijos draudimo principu pagal EB sutarties 14 (buv. 7a) ir 39 (buv. 48) straipsnius (susijusius su Tarybos reglamento 1612/68/EEB 7 straipsnio 2 dalimi), *pagrindė gyvenimo draugo teisę apsigyventi kartu*. Tačiau nėra pakankamai aišku, kokie formalūs reikalavimai taikytini partnerystės sutarčiai, kuri kai kuriais atvejais bus vienintelis dokumentinis įrodymas, grindžiantis asmens teisę apsigyventi kartu Lietuvos Respublikoje.

Europos Sąjungos valstybės narės piliečio šeimos nariams Europos Bendrijos leidimas gyventi įforminamas tokiam pat laikotarpiui kaip ir Europos Sąjungos valstybės narės piliečiui³⁴. Užsieniečiui, kuris yra Europos Sąjungos valstybės narės pilietis, ir jo šeimos nariams EB leidimas gyventi neterminuotai išduodamas, jeigu jis teisėtai gyveno Lietuvos Respublikoje pastaruosius 4 metus³⁵. Ši įstatymo projekto nuostata atitinka Tarybos direktyvos 73/148/EEB dėl valstybių narių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo apribojimų panaikinimo nuostatas, nustatančias, kad laisvas įsisteigimas, siekiant verstis atitinkama veikla, visiškai įgyvendinamas tik tada, kai įsisteigiantiems asmenims garantuojama *neterminuota (nuolatinė) apsigyvenimo teisė*³⁶.

EB leidimas gyventi neterminuotai Europos Sąjungos valstybės narės piliečiui ir jo šeimos nariams įforminamas dešimčiai metų. Nebuvimas Lietuvos Respublikoje daugiau kaip 6 mėnesius iš eilės gali būti pagrindas neišduoti EB leidimo gyventi neterminuotai, išskyrus atvejus, kai nebuvimas Lietuvos Respublikoje susijęs su karine ar alternatyviaja tarnyba³⁷.

Tarybos direktyvos 73/148/EEB ir Tarybos direktyvos 68/360/EEB nuostatos numato, kad leidimas laikinai gyventi kitos valstybės narės piliečiui, kuris naudojasi

³³ Įstatymo "Dėl užsieniečių teisinės padėties" projekto 2 str. 3 d./Vidaus reikalų ministerija/Įstatymo projektas/IXP-2784/2003 08 14/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 19 d.

³⁴ Įstatymo "Dėl užsieniečių teisinės padėties" projekto 102 str. 2 d./Vidaus reikalų ministerija/Įstatymo projektas/IXP-2784/2003 08 14/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 19 d.

³⁵ Įstatymo "Dėl užsieniečių teisinės padėties" projekto 104 str. 1 d./Vidaus reikalų ministerija/Įstatymo projektas/IXP-2784/2003 08 14/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 19 d.

³⁶ Tarybos direktyva 73/148/EEB dėl valstybių narių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo apribojimų panaikinimo.

įsisteigimo teise ar darbuotojų judėjimo laisve, turi būti *išduodamas penkeriems metams ir automatiškai atnaujinamas šiam terminui pasibaigus* (dėl savarankiškai dirbančiųjų - Tarybos direktyvos 73/148/EEB 4 straipsnio 1 dalis, o dėl darbuotojų bei jų šeimos narių - Tarybos direktyvos 68/360/EEB 6 straipsnio 1 dalies b punktas).

Užsieniečių teisinės padėties įstatymo projekte numatyta, kad Europos Sąjungos valstybės narės piliečiams, pasibaigus darbo santykiams ar kitai teisėtai veiklai Lietuvos Respublikoje, EB leidimas gyventi neterminuotai išduodamas tuo atveju, jeigu jie sulaukė senatvės pensinio amžiaus, nustatyto pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, ir jeigu jie pastaruosius 2 metus teisėtai gyveno Lietuvos Respublikoje ir paskutinius 12 mėnesių dirbo. Kai Europos Sąjungos valstybės narės piliečio darbo santykiai ar kita teisėta veikla pasibaigia Lietuvos Respublikoje dėl nedarbingumo, EB leidimas gyventi neterminuotai išduodamas tuo atveju, jeigu jie Lietuvos Respublikoje gyvena pastaruosius 2 metus. Europos Sąjungos valstybės narės piliečiams nutraukus darbą ar kitą teisėtą veiklą Lietuvos Respublikoje dėl nedarbingumo, kurio priežastis yra nelaimingas atsitikimas darbe arba pripažinta profesinė liga, EB leidimas gyventi neterminuotai išduodamas netaikant nustatytų sąlygų. Europos Sąjungos valstybės narės piliečiui įgijus teisę pasilikti Lietuvos Respublikoje, šią teisę įgyja ir jo šeimos nariai. Europos Sąjungos valstybės narės piliečio, kuris mirė neįgijęs teisės pasilikti Lietuvos Respublikoje, šeimos nariams EB leidimas gyventi neterminuotai išduodamas, jeigu iki mirties Europos Sąjungos valstybės narės pilietis gyveno Lietuvos Respublikoje pastaruosius 2 metus arba mirė dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar pripažintos profesinės ligos. Nurodyti Europos Sąjungos valstybės narės piliečiai gali pasinaudoti teise pasilikti gyventi Lietuvos Respublikoje per dvejus metus nuo šios teisės atsiradimo³⁸.

Tarybos direktyvos 75/34/EEB dėl valstybės narės piliečių teisės pasilikti kitos valstybės narės teritorijoje nutraukus joje savarankiškai dirbančio asmens veiklą nuostatos numato, kad pasilikimo teisę įgyja *savarankiškai dirbusieji*, kuriems (a) pagal susijusios valstybės teisės aktus yra *sukakęs reikalingas senatvės pensijai gauti amžius* (atitinkamai 65 metai) ar (b) jų *darbinė veikla nutraukiama dėl ilgai trunkančio nedarbingumo* arba (c) *bet kuriam asmeniui, kuris po trejų metų nenutrūkstamos veiklos ir nuolatinio gyvenimo tos valstybės teritorijoje verčiasi savo veikla kitos valstybės narės teritorijoje, išlaikydamas savo gyvenamąją vietą pirmosios valstybės narės teritorijoje, į kurią jis paprastai grįžta kasdien*

³⁷ Įstatymo "Dėl užsieniečių teisinės padėties" projekto 104 str. 3 d./Vidaus reikalų ministerija/Įstatymo projektas/IXP-2784/2003 08 14/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 19 d.

³⁸ Įstatymo "Dėl užsieniečių teisinės padėties" projekto 105 str./Vidaus reikalų ministerija/Įstatymo projektas/IXP-2784/2003 08 14/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 19 d.

ar bent vieną kartą per savaitę. Taigi Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties projekto nuostatos plačiau prasme suderintos su minėtos direktyvos reikalavimais.

Užsieniečių teisinės padėties įstatymo projektas numato EB leidimo gyventi atsisakymo išduoti ar pakeisti arba panaikinimo pagrindus, nustatydamas, kad EB leidimą gyventi Europos Sąjungos valstybės narės piliečiui ir jos šeimos nariui atsisakoma išduoti ar pakeisti arba jis panaikinamas, jeigu šio piliečio ir jo šeimos narių buvimas Lietuvos Respublikoje keltų grėsmę valstybės saugumui, viešajai tvarkai ar gyventojų sveikatai. Tarybos direktyvos 64/221/EEB dėl užsienio piliečių judėjimo ir įsisteigimo nuostatos nustato specialiąsias priemones, pagrįstas viešąja tvarka, visuomenės saugumu ar sveikata. Jeigu atsisakyta išduoti EB leidimą gyventi Europos Sąjungos valstybės narės piliečiui, EB leidimas gyventi neišduodamas ir jo šeimos nariams, kurie ketina atvykti į Lietuvos Respubliką kartu su juo, išskyrus atvejus, jeigu jie turi teisę atvykti kitu įstatymo nustatytu pagrindu. Jeigu EB leidimas Europos Sąjungos valstybės narės piliečiui gyventi panaikinamas, jo šeimos nariams, gyvenantiems kartu su juo, EB leidimas gyventi taip pat panaikinamas, išskyrus atvejus, kai jie turi teisę gyventi Lietuvos Respublikoje kitu šio Įstatymo nustatytu pagrindu. Aukščiau nurodytas pagrindas dėl gyventojų sveikatos netaikomas, jeigu liga ar negalia atsirado po pirmojo EB leidimo gyventi Europos Sąjungos valstybės narės piliečiui ir jo šeimos nariui išdavimo³⁹.

Užsieniečių atvykimo į Lietuvos Respubliką, gyvenimo joje, vykimo per ją tranzitu ir išvykimo iš Lietuvos Respublikos tvarka.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime „Dėl užsieniečių atvykimo į Lietuvos Respubliką, gyvenimo joje, vykimo per ją tranzitu ir išvykimo iš Lietuvos Respublikos tvarkos patvirtinimo“⁴⁰ nustatyta užsieniečių atvykimo į Lietuvos Respubliką, gyvenimo joje, vykimo per ją tranzitu ir išvykimo iš Lietuvos Respublikos reikalavimai, taip pat institucijų, užtikrinančių jų laikymąsi, kompetencija. Šioje tvarkoje nustatyta, kad pasienio kontrolės punkte užsienietis privalo pateikti kelionės dokumentą, kurio galiojimo laikas turi būti ne trumpesnis kaip 90 dienų iki išvykimo iš Lietuvos Respublikos dienos⁴¹. Užsienietis, kuris yra Europos Sąjungos valstybės narės pilietis, gali atvykti ir būti Lietuvos Respublikoje ne ilgiau kaip 3 mėnesius per pusę metų, skaičiuojant nuo pirmojo įvažiavimo į Lietuvos

³⁹ Įstatymo "Dėl užsieniečių teisinės padėties" projekto 106 str. /Vidaus reikalų ministerija/Įstatymo projektas/IXP-2784/2003 08 14/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 19 d.

⁴⁰ Valstybės žinios. 2000, Nr. 19-465 (Nutarimo pakeitimas - 2002, Nr. 123-5615).

⁴¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime „Dėl užsieniečių atvykimo į Lietuvos Respubliką, gyvenimo joje, vykimo per ją tranzitu ir išvykimo iš Lietuvos Respublikos tvarkos patvirtinimo“ 7 str. //Valstybės žinios. 2000, Nr. 19-465 (Nutarimo pakeitimas - 2002, Nr. 123-5615).

Respubliką dienos, o toks užsienietis, ieškantis darbo arba ketinantis verstis kita teisėta veikla Lietuvos Respublikoje, gali būti šalyje dar 3 mėnesius Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka⁴². Europos Sąjungos valstybės narės piliečio šeimos nariai gali atvykti į Lietuvos Respubliką kartu su Europos Sąjungos valstybės narės piliečiu arba atvykti pas jį ir būti Lietuvos Respublikoje tokį pat laikotarpį kaip ir Europos Sąjungos valstybės narės pilietis.

Tuo tarpu Lietuvos piliečiams, vykstantiems į Europos Sąjungos valstybes nares, taip pat turėtų būti taikomi atitinkami reikalavimai, remiantis Tarybos direktyvos 73/148/EEB dėl valstybių narių piliečių gyvenamosios vietos ir jos keitimo Bendrijoje apribojimų, susijusių su įsisteigimu ir paslaugų tiekimu, panaikinimo nuostatomis. Pagal šias nuostatas *pasas turi galioti bent jau visose valstybėse narėse ir tose valstybėse, kurias asmuo turi pervaziuoti, norėdamas patekti į atitinkamą valstybę narę*⁴³. Jeigu pasas yra *vienintelis dokumentas, kuriuo remiantis asmeniui leidžiama palikti valstybę, tai šio paso galiojimo terminas turi būti ne trumpesnis kaip 5 metai.*

Užsieniečių gyvenamosios vietos deklaravimo laikinosios taisyklės.

Užsieniečių gyvenamosios vietos deklaravimo laikinųjų taisyklių, patvirtintų vidaus reikalų ministro 2000 m. gegužės 25 d. įsakymu Nr. 245,8 punkte numatyta, kad užsieniečiai savo gyvenamąją vietą *privalo deklaruoti* ne vėliau kaip per 7 darbo dienas nuo atvykimo gyventi į Lietuvos Respubliką, gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikos teritorijoje pakeitimo arba iki išvykimo iš gyvenamosios vietos Lietuvos Respublikoje dienos. Tačiau užsieniečiams, pažeidusiems šį reikalavimą (ar kitas nuostatas dėl apsigyvenimo), *neturėtų būti skiriamos neproporcingos sankcijos* (pernelyg didelė bauda).

Leidimų gyventi Lietuvos Respublikoje užsieniečiams išdavimo, keitimo bei panaikinimo tvarka.

Įgyvendindama 2001 m. birželio 12 d. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ pakeitimo ir papildymo įstatymo nuostatas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2001 m. gruodžio 22 d. priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 1 d. nutarimo Nr.486 „Dėl Leidimų gyventi Lietuvos Respublikoje užsieniečiams išdavimo, keitimo bei panaikinimo tvarkos patvirtinimo“ dalinio

⁴² Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime „Dėl užsieniečių atvykimo į Lietuvos Respubliką, gyvenimo joje, vykimo per ją tranzitu ir išvykimo iš Lietuvos Respublikos tvarkos patvirtinimo“ 5 str. 2 d. //Valstybės žinios. 2000, Nr. 19-465 (Nutarimo pakeitimas - 2002, Nr. 123-5615).

⁴³ Minėtos direktyvos 2 straipsnio trečioji dalis.

pakeitimo“, kuris įsigaliojo 2002 m. sausio 1 d. Šių teisės aktų pakeitimai sudarė sąlygas Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams ir jų šeimos nariams greičiau (supaprastinta tvarka) ir ilgesniam laikui gauti leidimus laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje. Supaprastinta ir Europos Sąjungos valstybės narės piliečių ir jų šeimos narių įdarbinimo tvarka. Minėtas įstatymas nustato, kad Europos Sąjungos valstybės narės piliečiai ir jų šeimos nariai, kurie ketina dirbti Lietuvoje pagal darbo sutartį, neprivalo įsigyti leidimo dirbti. 2002 m. birželio 10 d. vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 294 patvirtintos Užsieniečių prašymų išduoti leidimą laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje pateikimo, nagrinėjimo, sprendimų priėmimo ir leidimo laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje įforminimo taisyklės⁴⁴.

Europos Bendrijų antrinės teisės nuostatos numato itin liberalią tvarką ir paprastas sąlygas įgyti leidimą apsigyventi. Pagal Tarybos direktyvos 73/148/EEB dėl valstybių narių piliečių gyvenamosios vietos ir jos keitimo Bendrijoje apribojimų, susijusių su įsisteigimu ir paslaugų teikimu, panaikinimo 4 ir 6 straipsnius kaip teisės į gyvenamąją vietą patvirtinimas Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams išduodamas dokumentas, vadinamas „Europos Sąjungos valstybės narės piliečio leidimu apsigyventi“. Jo galiojimo laikas yra ne trumpesnis kaip penkeri metai nuo išdavimo dienos ir automatiškai atnaujinamas šiam terminui pasibaigus. Valstybė nereikalauja iš pareiškėjo, norinčio įgyti leidimą apsigyventi, jokių kitų dokumentų, išskyrus *asmens tapatybės kortelę ar pasą, su kuriuo jis atvyko į priimančiosios valstybės teritoriją, bei įrodymo, kad jis priklauso asmenų, kurie naudojami įsisteigimo laisve, kategorijai*. Išimtiniais atvejais, kai leidimo apsigyventi prašančio asmens šeimos narys yra ne valstybės narės pilietis, valstybė gali reikalauti pateikti minėtų asmenų giminystės ryšį liudijančių dokumentų arba atitinkamų vizų.

Užsieniečių registras

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu „Dėl užsieniečių registro įsteigimo ir nuostatų patvirtinimo“⁴⁵ įtvirtintos nuostatos dėl užsieniečių valstybės registro įsteigimo ir tvarkymo visais atvejais turėtų nepažeisti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 95/46/EB „Dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo“ išdėstytų principinių nuostatų. Europos Sąjungos teisės požiūriu labai svarbu, kad registre nėra tvarkomi tokie asmens duomenys, kuriuos Europos Sąjungos valstybės narės pagal minėtos direktyvos 8 straipsnį apskritai turėtų uždrausti tvarkyti, t. y. asmens

⁴⁴ „Migracijos procesų raida ir tendencijos Lietuvos Respublikoje 2002 metais//Migracijos departamentas prie VRM. Žiūrėti www.migracija.lt

⁴⁵ Valstybės žinios. 2000, Nr. 76-2301.

duomenys, kurie atskleidžia rasinę ar etninę kilmę, politines, religines ar filosofines pažiūras, priklausymą profesinėms sąjungoms, taip pat tvarkyti duomenis apie asmens sveikatą ar lytinį gyvenimą. Be to, duomenims tvarkyti yra taikomi apsaugos principai, kurie įtvirtina valstybės valdžios institucijų atsakomybę už duomenų tvarkymą, o ypač už duomenų kokybę, techninį saugumą ir aplinkybes, kurioms esant galima tvarkyti duomenis. Tačiau nuostatuose nėra numatyta, kad tie asmenys, kurių duomenys yra tvarkomi, turi teisę reikalauti juos ištaisyti. Tuo tarpu pagal minėtos direktyvos 12 straipsnį valstybės narės turi garantuoti kiekvienam duomenų subjektui teisę reikalauti, kad vadovaujanti duomenų tvarkymo įstaiga tinkamai ištaisytų, ištrintų arba blokuotų duomenis, kurie tvarkomi nesilaikant šios direktyvos nuostatų, o ypač, kai tie duomenys yra neišsamūs ar netikslūs.

Nuostatų 38 punkte numatoma, kad registro duomenys gali būti perduodami į užsienį tik Lietuvos Respublikos įstatymų, kitų teisės aktų ir sutarčių numatytais atvejais. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvos Respublikos įstatymai praktiškai nenumato užsieniečių valstybės registro duomenų perdavimo užsienio valstybėms atvejų, tikriausiai šis punktas turėtų būti konkretinamas, nustatant bent jau tokių duomenų perdavimo tikslus.

Valstybės rinkliavos objektų sąrašas, šios rinkliavos dydžių, mokėjimo ir gražinimo tvarka

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu „Dėl valstybės rinkliavos objektų sąrašo, šios rinkliavos dydžių ir mokėjimo ir gražinimo tvarkos patvirtinimo“⁴⁶ patvirtinta tvarka, be kitų klausimų, nustatanti įvairius mokesčius užsieniečiams, taip pat kelia abejonių dėl jos sutikimo su Europos Sąjungos teisės nuostatomis. Tarybos direktyvos 73/148/EEB dėl valstybių narių piliečių gyvenamosios vietos ir jos keitimo Bendrijoje apribojimų, susijusių su įsisteigimu ir paslaugų teikimu, panaikinimo 7 straipsnio pirmojoje dalyje įtvirtinta nuostata, kad Europos Sąjungos valstybės narės piliečiams gyvenamosios vietos dokumentai išduodami arba atnaujinami be mokesčio arba imant mokesťį, ne didesnę negu mokesťis, imamas išduodant asmens pažymėjimą (pasą) piliečiams. Šios nuostatos taikomos dokumentams ir pažymoms, reikalingiems gyvenamosios vietos dokumentams išduoti ir atnaujinti. Tarybos direktyvos 68/360/EEB dėl valstybių narių dirbančiųjų bei jų šeimų judėjimo ir gyvenamosios vietos Bendrijoje apribojimų panaikinimo 9 straipsnio pirmojoje dalyje taip pat įtvirtinta nuostata, kad dokumentai apsigyventi, išduoti ES valstybės narės piliečiams, kaip nurodyta šioje direktyvoje, išduodami bei pratęsiama nemokamai arba už tokį mokesťį, kuris nėra didesnis nei mokesčiai už piliečio asmens pažymėjimo (paso)

išdavimą. Todėl minėtos tvarkos 2.5 punkto nuostata, numatanti, kad užsieniečiui už leidimą laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje reikės mokėti 250 litų arba 450 litų valstybės rinkliavą (kiek tai gali būti susiję su Europos Sąjungos valstybių nario piliečio, kuris dirba savarankiškai šeimos nariais), ir šios tvarkos 2.8 punkto nuostata, numatanti, kad išduodant pirmąjį leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje užsieniečiui, turėjusiam leidimą laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje, reikės mokėti 250 litų, tuo tarpu projekto 2.10 - 2.12 punktuose numatoma, kad už Lietuvos Respublikos piliečio paso išdavimą asmuo turi mokėti nuo 30 litų iki 60 litų dydžio valstybės rinkliavą, taikant ją ES piliečiams, prieštarautų nediskriminacijos principui bei minėtoms direktyvų nuostatoms. Tuo tarpu pagal 2000 m. rugsėjo 18 d. Lietuvos Respublikos derybinės pozicijos 2 derybinio skyriaus „Laisvas asmenų judėjimas“ I dalies nuostatas⁴⁷ Lietuvos Respublika bus pasirengusi visiškai įgyvendinti laisvo asmenų judėjimo *acquis* reikalavimus nuo įstojimo į Europos Sąjungą dienos.

Abipusis kvalifikacijų pripažinimas

Derybinėje pozicijoje taip pat pažymėta, kad *abipusio kvalifikacijų pripažinimo srityje, kiek ji susijusi su įsisteigimo laisve, Europos Sąjungos acquis communautaire* Lietuva bus pasirengusi taikyti nuo narystės momento.

2000 m. birželio 1 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu Nr. 624 patvirtino Profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatus. Nuostatai taikomi suinteresuotiems asmenims, siekiantiems dirbti Lietuvos Respublikoje pagal užsienyje įgytą profesiją, kuri įrašyta į Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą profesinės kvalifikacijos vertinimą ir pripažinimą vykdančių institucijų ir reglamentuojamų profesijų sąrašą⁴⁸. Šis sąrašas yra labai svarbus žingsnis, sudarant užsieniečiams sąlygas steigtis Lietuvoje. Minėtos nuostatos taikomos suinteresuotiems asmenims, siekiantiems dirbti Lietuvos Respublikoje pagal užsienyje įgytą profesiją.

⁴⁶ Valstybės žinios. 2000, Nr. 108-3463.

⁴⁷ Patvirtinta LR Vyriausybės nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos derybinių pozicijų derybose dėl narystės Europos Sąjungoje patvirtinimo“ Nr. 1486 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 111-3592.

⁴⁸ 2000 m. birželio 1 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 624 „Dėl profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatų patvirtinimo“, Valstybės žinios, 2000, Nr. 46-1319 (Nutarimo pakeitimas -Valstybės žinios, 2002, Nr.93-3988)

Specialieji teisės aktai

Teisininkų įsisteigimo teisė. Lietuva rengiasi įgyvendinti su teisininkų praktika susijusią Europos Sąjungos *acquis communautaire*⁴⁹, t. y. direktyvas - 1977 m. kovo 22 d. Tarybos direktyvą 77/249/EEB, suteikiančią galimybę advokatams (teisininkams) veiksmingai naudotis teise teikti paslaugas, ir 1998 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 98/5/EB, *suteikiančią galimybę nuolat verstis advokato praktika kitose valstybėse narėse nei teisininko kvalifikacija buvo įgyta.* Pastarąją direktyvą dėl jos teisėtumo yra apskundęs Liuksemburgas, tačiau Europos teisingumo teismas šios bylos dar nėra išnaginėjęs⁵⁰.

2001 m. gruodžio 6 d. buvo priimti Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo pakeitimai, kurių svarbiausi yra susiję su šio įstatymo papildymu nauju dešimtuoju skirsniu, reglamentuojančiu Europos Sąjungos valstybių narių teisininkų teisę verstis advokato praktika Lietuvos Respublikoje. Pakeisto įstatymo nuostatos įsigalios nuo Lietuvos Respublikos įstojimo į Europos Sąjungą dienos⁵¹.

Atsižvelgiant į nurodytus Advokatūros įstatymo pakeitimus, teisę verstis advokato praktika Lietuvos Respublikoje turės Europos Sąjungos valstybių narių teisininkai, turintys savo valstybės kompetentingos institucijos suteiktą teisininko profesinį vardą, nurodytą Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintame sąrašė. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003 m. liepos 18 d. nutarimu Nr. 947 patvirtino Europos Sąjungos valstybių narių teisininkų profesinių vardų sąrašą⁵².

Europos Sąjungos valstybių narių teisininkus, pageidaujančius verstis advokato praktika Lietuvos Respublikoje, registruos Lietuvos advokatų taryba. Teisę verstis advokato praktika Lietuvos Respublikoje Europos Sąjungos valstybės narės teisininkas įgyja nuo įregistravimo Lietuvos advokatų taryboje. Europos Sąjungos valstybės narės teisininkas išregistruojamas iš Europos Sąjungos valstybių narių teisininkų, turinčių teisę verstis advokato praktika Lietuvos Respublikoje, sąrašo, jeigu jis pažeidžia šiame įstatyme nustatytus advokato profesinės veiklos ar etikos reikalavimus arba praranda Europos Sąjungos valstybės narės kompetentingos institucijos jam suteiktą teisininko profesinį vardą.

Europos Sąjungos valstybės narės teisininkas, turėsiantis teisę verstis advokato praktika Lietuvos Respublikoje, turi teisę teikti teisinę pagalbą; teikti teisinę pagalbą bylų

⁴⁹ Lietuvos Respublikos derybinės pozicijos derybose dėl narystės Europos Sąjungoje aiškinamasis raštas „Laisvas asmenų judėjimas“, p. 4.

⁵⁰ Skirgailė Žaltauskaitė-Zalimienė „Laisvas asmenų judėjimas pagal Europos Bendrijos teisę: Įsisteigimo teisė“, „Rosma“: 2002, p.281.

⁵¹ Valstybės žinios, 2001, Nr.108-3903 (2001 12 28).

⁵² Valstybės žinios, 2003, Nr.73-3381 (2003 07 23).

procesu tik kartu su advokatu, įrašytu į Lietuvos Respublikos praktikuojančių advokatų sąrašą, arba advokato padėjėju, įrašytu į Lietuvos advokatų tarybos advokatų padėjėjų sąrašą; naudotis Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais teisėmis teisinei pagalbai teikti⁵³. Europos Sąjungos valstybės narės teisininkas teisinę pagalbą Lietuvos Respublikoje teiks Europos Sąjungos valstybės narės kompetentingos institucijos jam suteiktu teisininko profesiniu vardu.

Efektyvios ir reguliarios teisinės pagalbos kriterijus nustato Lietuvos advokatūros statusas. Europos Sąjungos valstybės narės teisininkas turi teisę prašyti jį pripažinti advokatu ir įrašyti į Lietuvos Respublikos praktikuojančių advokatų sąrašą šio įstatymo nustatyta tvarka ir nepaėjęs trejiems vertimosi advokato praktika Lietuvos Respublikoje metams. Šiuo atveju Europos Sąjungos valstybės narės teisininkui netaikomi šio *teisinio darbo praktikos tam tikrą laiką* reikalavimai.

Sveikatos priežiūros specialistų įsisteigimo teisė.

Sveikatos priežiūros specialistų kvalifikacijos ir abipusio pripažinimo *acquis* sudaro 12 Tarybos direktyvų: 7/452/EEB, 77/453/EEB, 78/686/EEB, 78/687/EEB, 80/154/EEB, 80/155/EEB, 80/1273/EEB, 81/1057/EEB, 89/595/EEB, 89/594/EEB, 90/658/EEB, 93/16/EB, jų pakeitimai ir 5 Tarybos sprendimai.

Gydytojų ir gydytojų stomatologų⁵⁴ įsisteigimo teisė. Siekis integruoti medicinos mokslą į europinę medicinos studijų sistemą Lietuvoje pradėtas įgyvendinti 1996 metais. Gydytojų, bendrosios praktikos gydytojų ir gydytojų stomatologų rengimas šiandieną atitinka ES direktyvų (93/16/EEB, 7S/687/ EEB) nuostatas, o minimalaus profesinio pasirengimo reikalavimai yra suderinti su ES teisės reikalavimais⁵⁵. Nors ES podiplominių studijų (medicininės specializacijos) modelis nėra unifikotas, bendroji gydytojų podiplominių studijų trukmė - 3-5 metai, o privalomi minimalūs rengimo reikalavimai atitinka tokių specialistų rengimą ir kitose ES valstybėse narėse (Tarybos direktyvos 93/16/EEB 24, 26, 27 straipsniai). Tik baigus specializuotas podiplomines medicinos studijas, Lietuvoje kaip ir kitose ES valstybėse narėse, leidžiama verstis medicinos praktika (vien tik gydytojo diplomas

⁵³ Analogiškos nuostatos yra įtvirtintos Advokatūros įstatymo projekto (nauja redakcija) 65 str./Teisingumo ministerija/Įstatymo projektas/ IXP-2224/2003 01 16/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 22 d.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos odontologijos įstatymo projekte terminas „gydytojas stomatologas“ yra pakeičiamas į terminą „gydytojas odontologas“, kadangi terminas „gydytojas stomatologas“ neatitinka naudojamo Europos Sąjungos apibrėžimo. Prie tokios išvados buvo prieita 2002 m. vasario 18- 21 d. Lietuvoje viešėjusios Europos Komisijos Vidaus Rinkos Generalinio Direktorato TAIEX Vertinimo Misijos. Stomatologas yra specialistas, turintis bendrąjį medicinos išsilavinimą ir 2- 3 metus specializavęsis burnos patologijoje. Europos Komisijos pateiktoje Misijos ataskaitoje nurodyta, kad terminas „stomatologas“ yra nepriimtinas ir keistinas kitu///Lietuvos Respublikos odontologijos įstatymo projekto 2 str./ parengė Sveikatos apsaugos ministerija /Įstatymo projektas/ IXP-2742(2)/ 2003 11 12 /, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 23 d.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos derybinės pozicijos derybose dėl narystės Europos Sąjungoje aiškinamasis raštas „Laisvas asmenų judėjimas“, p. 4-5.

nesuteikia tokios teisės). Medicininė specializacija - tęstinės podiplominės studijos rezidentūroje yra organizuojama pagal dabar galiojantį Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 m. gruodžio 22 d. nutarimą Nr. 389.

Pagal Gydytojo medicinos praktikos įstatymą⁵⁶ bei Gydytojų ir gydytojų stomatologų profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatus⁵⁷ ir užsieniečiai, ir vietiniai gydytojai ar gydytojai stomatologai, norintys verstis medicinos ar stomatologijos praktika, privalo turėti medicinos ar stomatologijos licenciją, kuri būtų įregistruota Lietuvos Respublikos gydytojų medicinos praktikos licencijų registre.

Asmenys, norintys imtis gydytojo ar gydytojo stomatologo profesinės veiklos, privalo turėti universitetinį medicinos mokslo diplomą, profesinės kvalifikacijos pažymėjimą ir licenciją verstis medicinos praktika. Licencija išduodama penkeriems metams, o ją perregistruojant Nuolatinė gydytojų medicinos praktikos komisija privalo įsitikinti, kad asmens profesinis pasirengimas atitinka pirminės ar specializuotos medicinos praktikos reikalavimus⁵⁸.

Pagal minėtų Gydytojų ir gydytojų stomatologų profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatų 14 punktą užsienyje išsimokslinimą ir (ar) profesinę kvalifikaciją įgijęs gydytojas turi tokias pačias teises ir įsipareigojimus teikti medicinos ir stomatologijos paslaugas, laikosi profesijai taikomų taisyklių ir administracinių normų, kaip ir Lietuvoje išsimokslinimą ir profesinę kvalifikaciją įgijęs gydytojas. Susidaro toks išpūdis, kad pagal minėtus nuostatus vienodo elgesio su užsieniečiais ir vietiniais piliečiais principas įtvirtintas tik paslaugų teikimo srityje, o gydytojų įsisteigimo srityje taikomi kiti principai⁵⁹. Tuo tarpu kai patys nuostatai yra skirti tiek gydytojo, tiek gydytojo stomatologo medicinos praktikai – savarankiškai ar pagal sutartį⁶⁰.

Gydytojas stomatologas savarankiškai gali dirbti *tik įgijęs bendrosios praktikos gydytojo stomatologo specialybę*. Ji suteikiama po vienerių metų podiplominių stacionarių studijų - pirminės rezidentūros. Remiantis Tarybos direktyvos 93/16/EEB nuostatomis, Sveikatos apsaugos ministerijos įsakymu yra parengtas tvirtinti Gydytojų rezidentūros specialybių mokymosi sekos ir trukmės sąrašo projektas. Ypatingas dėmesys skiriamas studijų ir podiplominių studijų (rezidentūrų) programų kokybės klausimams. Parengtame Gydytojų rengimo rezidentūroje nuostatų projekte nustatyta, kad *gydytojo profesinė*

⁵⁶ Valstybės žinios, 1996, Nr.102-2313 (Įstatymo pakeitimas - Valstybės žinios, 1998, Nr.52-1423).

⁵⁷ Valstybės žinios, 2000, Nr.95-3003.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos derybinės pozicijos derybose dėl narystės Europos Sąjungoje aiškinamasis raštas „Laisvas asmenų judėjimas“, p. 4-5.

⁵⁹ Skirgailė Žaltauskaitė-Žalimienė „Laisvas asmenų judėjimas pagal Europos Bendrijos teisę: Įsisteigimo teisė“, „Rosma“: 2002, p.283.

⁶⁰ Gydytojų ir gydytojų stomatologų profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatų 2 punktas// Valstybės žinios, 2000, Nr.95-3003.

kvalifikacija igyjama tik rezidentūroje. Atsižvelgdama į ES direktyvose pateiktus gydytojų specialybių sąrašus įvairiose ES šalyse bei vadovaudamasi ES reglamentacija dėl profesijos ir išsimokslinimo pavadinimo titulo naudojimo, Sveikatos apsaugos ministerija 1999 m. vasario 5 d. įsakymu patvirtino Asmens sveikatos priežiūros specialybių ir antraeilių specialybių sąrašą. Gydytojų rezidentų studijų ir darbo tvarką reglamentuoja Gydytojo rezidento tipiniai nuostatai⁶¹.

Užsienyje įgijęs išsimokslinimą ir (ar) gydytojo specialisto ar gydytojo stomatologo profesinę kvalifikaciją, gydytojas, pateikdamas dokumentus licencijai gauti, turi pateikti ir jo profesinės kvalifikacijos pripažinimą patvirtinantį dokumentą.⁶²

Užsienietis gydytojas ar gydytojas stomatologas, siekdamas, kad jo profesinė kvalifikacija būtų pripažinta Lietuvoje, turi atitikti šiuos kriterijus: turėti medicinos ar stomatologijos studijų baigimo diplomą bei diplomo priedą su disciplinų pavadinimais ir kreditų skaičiumi, pripažintą Lietuvos Respublikoje; turėti užsienio valstybės išduotą oficialų gydytojo specialisto ar gydytojo stomatologo profesinės kvalifikacijos pažymėjimą bei šio pažymėjimo priedą su disciplinų pavadinimais ir kreditų skaičiumi; turėti teisėtą gydytojo ar gydytojo stomatologo medicinos praktiką (bent trejų metų iš eilės per penkerius metus); būti geros fizinės ir psichinės sveikatos; turėti teisėtą pragyvenimo šaltinį⁶³. Šios užsieniečio gydytojo profesinės kvalifikacijos pripažinimo Lietuvoje sąlygos turėtų neprieštarauti Tarybos direktyvos 93/16/EEB dėl gydytojų laisvo judėjimo palengvinimo ir jų diplomų, sertifikatų bei kitų oficialių kvalifikacijos pažymėjimų abipusio pripažinimo ir Tarybos direktyvos 78/686/EEB dėl abipusio stomatologų diplomų, sertifikatų, kvalifikacijos pažymėjimų pripažinimo, taip pat priemonių, palengvinančių jų pasinaudojimą įsisteigimo teise bei paslaugų teikimo nuostatomis⁶⁴.

Europos Bendrijos teisės požiūriu laikytina pažangia Gydytojų ir gydytojų stomatologų profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatų 6 punkto nuostata, pagal kurią Lietuvos Respublikoje pripažįstami gydytojų ir gydytojų stomatologų diplomai, sertifikatai ir kiti oficialūs medicininės kvalifikacijos pažymėjimai, atitinkantys Europos Sąjungos gydytojų ir gydytojų stomatologų minimalius medicinos ir stomatologijos studijų programos ir specializacijų (rezidentūrų) programų reikalavimus, su sąlyga, jei ši nuostata reikštų gydytojų ar gydytojų stomatologų, atvykusių iš Europos Sąjungos, automatinį

⁶¹ Ten pat.

⁶² Gydytojų ir gydytojų stomatologų profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatų 14 punktas// Valstybės žinios, 2000, Nr.95-3003.

⁶³ Gydytojų ir gydytojų stomatologų profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatų 15 punktas// Valstybės žinios, 2000, Nr.95-3003.

⁶⁴ Skirgailė Žaltauskaitė-Žalimienė "Laisvas asmenų judėjimas pagal Europos Bendrijos teisę: Įsisteigimo teisė", "Rosma": 2002, p.285.

diplomų pripažinimą. ES valstybės yra įpareigosos pripažinti Tarybos direktyvoje 93/16/EEB minimus diplomus tik tuomet, kai gydytojo diplomai yra vienodas visose valstybėse ir suteikia gydytojams specializaciją, numatytą šioje direktyvoje.

Sutikimo su Europos Bendrijų teise požiūriu kelia rimtų abejonių teisėto pragyvenimo šaltinio turėjimo sąlyga užsieniečiui gydytojui, siekiančiam, kad būtų pripažinta jo užsienyje įgyta profesinė kvalifikacija. Šios sąlygos kėlimas užsieniečiui, ketinančiam verstis savarankiško pobūdžio veikla, teikti paslaugas, išreiškia tam tikrus apribojimus užsieniečiams⁶⁵.

Gydytojo medicinos praktikos įstatyme numatyta, kad asmuo, norėdamas gauti pirminės medicinos praktikos licenciją, privalo atitikti šiuos kriterijus: būti Lietuvos Respublikos piliečiu ar turėti teisę nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje; turėti aukštojo medicinos išsilavinimo diplomą, pripažintą Lietuvos Respublikoje; turėti medicininę praktiką; pasižymėti gera sveikata⁶⁶. Analogiški reikalavimai yra keliami ir norint gauti specializuotos medicinos praktikos licenciją. Reikalavimas turėti leidimą nuolat gyventi Lietuvoje, keliamas užsieniečiui gydytojui gaunant licenciją, išreiškia atvirąją gydytojų iš Europos Sąjungos valstybių įsisteigimo laisvės pagal Europos Bendrijų teisę diskriminaciją. Šiuo metu tokį leidimą užsieniečiai gali gauti paprastai tik po penkerių metų gyvenimo Lietuvoje ir esant tik tam tikroms sąlygoms⁶⁷.

Pagal Tarybos direktyvos 93/16/EEB 10 ir 39 straipsnių nuostatas priimančioji valstybė turi leisti ES valstybių piliečiams naudotis savo kilmės valstybėje suteiktu ir galiojančiu profesiniu vardu šios valstybės kalba. Remiantis Lietuvos teisės aktais, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje užsieniečiai gydytojai negali naudotis kilmės valstybės profesiniu vardu, nors ši užsieniečio teisė Europos Teisingumo Teismo praktikoje buvo pripažinta labai svarbia⁶⁸.

Bendrosios praktikos slaugytojų įsisteigimo teisė. Pagal Užsienyje įgytos bendrosios praktikos slaugytojų profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatus⁶⁹ užsienyje išsimokslinimą ir (ar) profesinę kvalifikaciją įgijęs slaugytojas turi tokias pačias teises ir įsipareigojimus teikti paslaugas kaip ir Lietuvos Respublikoje išsimokslinimą ir profesinę kvalifikaciją įgijęs slaugytojas. Lietuvos Respublikoje yra

⁶⁵ Skirgailė Žaltauskaitė-Žalimienė "Laisvas asmenų judėjimas pagal Europos Bendrijos teisę: Įsisteigimo teisė", "Rosma": 2002, p.285.

⁶⁶ Gydytojo medicinos praktikos įstatymo 5 str.// Valstybės žinios, 1996, Nr.102-2313 (Įstatymo pakeitimas - Valstybės žinios, 1998, Nr.52-1423).

⁶⁷ Leidimų gyventi Lietuvos Respublikoje užsieniečiams išdavimo, keitimo bei panaikinimo tvarkos IV skyriaus nuostatos// Valstybės žinios, 2000, Nr.37-1036.

⁶⁸ ETT byla Nr.C-16/99 // <http://europa.eu.int/cj/en/content/aide/index.htm>

⁶⁹ Patvirtinti sveikatos apsaugos ministro 2001 m. kovo 26 d. įsakymu Nr.192, Valstybės žinios, 2001, Nr.29-951.(Įsakymo pakeitimas - Valstybės žinios, 2002, Nr. 35-132).

pripažįstami slaugytojų diplomai, sertifikatai ir (ar) kiti valstybės pripažinti slaugytojo profesinę kvalifikaciją patvirtinantys dokumentai, suteikti baigus pagrindines slaugos studijas, atitinkančias minimalius Europos Sąjungos teisės reikalavimus⁷⁰. Užsienietis slaugytojas, norintis, kad būtų pripažinta užsienio valstybėje įgyta profesinė kvalifikacija, turi turėti: leidimą nuolat ar laikinai apsigyventi Lietuvoje; pripažintą Lietuvoje išsimoklinimą; užsienio valstybės pripažintą slaugytojo diplomą, sertifikatą ir (ar) kitus išsimokslinimą ir slaugytojo kvalifikaciją patvirtinančius dokumentus bei jų priedus su išklaustytų disciplinų pavadinimais ir nurodytu valandų skaičiumi slaugytojo teise verstis slaugos praktika užsienio valstybėje; teismo įstaigų išduotą ar jam prilygintą dokumentą, pasirašytą tos šalies valstybės kompetentingos valdžios institucijos pareigūno dėl slaugytojo teistumo už profesinius pažeidimus, slaugos praktikos ribojimų; užsienio valstybės, kurioje vertėsi slaugos praktika, slaugytojų asociacijos rekomendaciją; asmens sveikatos pažymėjimą⁷¹. Šios nuostatos atitinka Tarybos direktyvos 78/686/EEB dėl dantų gydytojų diplomų, pažymėjimų ar kitų oficialią kvalifikaciją patvirtinančių dokumentų abipusio pripažinimo, įskaitant priemones, padedančias veiksmingai naudotis įsisteigimo teise ir laisve teikti paslaugas, bei Tarybos direktyvos 77/453/EEB dėl teisės aktų nuostatų, reglamentuojančių bendrosios priežiūros slaugytojų veiklą, derinimo nuostatas.

Pagal 2001 m. spalio 1 d. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymo “Dėl slaugos praktikos licencijavimo taisyklių patvirtinimo”⁷² (šios taisyklės pagal 2001 m. spalio 1 d. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymą “Dėl slaugos paslaugų, kurioms teikti yra būtina licencija, sąrašo patvirtinimo”⁷³ taikomos taip pat akušerėms) nuostatas laikinai į Lietuvą atvykusiems asmenims, turintiems leidimą nuolat ar laikinai gyventi ir leidimą dirbti Lietuvoje, gali būti taikomi papildomi reikalavimai (bandomoji praktika, specialybės egzaminai, valstybės, iš kurios atvyko (ar kurioje atliko praktiką), kompetentingų institucijų pažyma ir kt.) teisės aktų nustatyta tvarka, jei kitaip nenustatyta Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse⁷⁴.

Ši nuostata kelia abejonių dėl sutikimo su Europos Bendrijų teise. Vienodo elgesio su užsieniečiais principo laikymasis ypač akcentuojamas išduodant užsieniečiams leidimus

⁷⁰ Užsienyje įgytos bendrosios praktikos slaugytojų profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatų 4 punktas// Patvirtinti sveikatos apsaugos ministro 2001 m. kovo 26 d. įsakymu Nr.192, Valstybės žinios, 2001, Nr.29-951.(Įsakymo pakeitimas - Valstybės žinios, 2002, Nr. 35-132).

⁷¹ Užsienyje įgytos bendrosios praktikos slaugytojų profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatų 6 punktas// Patvirtinti sveikatos apsaugos ministro 2001 m. kovo 26 d. įsakymu Nr.192, Valstybės žinios, 2001, Nr.29-951.(Įsakymo pakeitimas - Valstybės žinios, 2002, Nr. 35-132).

⁷² Sveikatos apsaugos ministro 2001 m. spalio 1 d. įsakymu Nr. 513, Valstybės žinios, 2001, Nr.87-3046 (Įsakymo pakeitimas - Valstybės žinios, 2001, Nr. 104-372).

⁷³ Sveikatos apsaugos ministro 2001 m. spalio 1 d. įsakymu Nr. 514, Valstybės žinios, 2001, Nr.87-3047

⁷⁴ Slaugos praktikos licencijavimo taisyklių 12 punktas//Sveikatos apsaugos ministro 2001 m. spalio 1 d. įsakymu Nr. 513, Valstybės žinios, 2001, Nr.87-3046 (Įsakymo pakeitimas - Valstybės žinios, 2001, Nr. 104-372).

verstis slaugytojo praktika. Būtų nepagrįsta manyti, kad papildomų reikalavimų taikymas užsieniečiams slaugytojams iš Europos Sąjungos valstybių yra reikalingas išduodant jiems licencijas, nes jų diplomai bei profesinė kvalifikacija jau būna pripažinti⁷⁵.

Vaistininkų ir farmakotchnikų įsisteigimo teisė. Pagal Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo nuostatas vaistininkai ir farmakotchnikai turi teisę verstis savarankiška farmacine praktika tik turėdami Sveikatos apsaugos ministerijos išduotą licenciją fiziniams asmenims verstis farmacine praktika⁷⁶. Ji gali būti išduodama tik tiems fiziniams asmenims, kurie turi atitinkamą farmacinį išsilavinimą ir jų kvalifikacija atitinka Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus reikalavimus. Pagal Užsienyje įgytos vaistininko profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatus⁷⁷ užsienyje išsimokslinimą ir (ar) profesinę kvalifikaciją įgijęs vaistininkas turi tokias pačias teises ir įsipareigojimus verstis farmacine veikla (praktika) kaip ir Lietuvoje išsimokslinimą ir profesinę kvalifikaciją įgijęs vaistininkas⁷⁸. Lietuvos Respublikoje pripažįstami farmacijos studijų aukštojo mokslo diplomai, sertifikatai ir kiti oficialūs kvalifikacijos pažymėjimai, kai užsienyje įgytas farmacinis išsilavinimas atitinka Europos Sąjungos nustatytus minimalius reikalavimus farmacijos studijų programoms⁷⁹. Farmacijos praktikos licencijų išdavimo fiziniams asmenims taisyklės patvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. kovo 27 d. įsakymu⁸⁰.

Veterinarijos gydytojų įsisteigimo teisė. Pagal Lietuvos Respublikos veterinarijos įstatymą⁸¹ verstis veterinarijos gydytojo praktika gali asmenys, turintys veterinarijos gydytojo kvalifikaciją. Veterinarijos felčeris (technikas) dirba tik kontroliuojamas veterinarijos gydytojo. Atvykusius iš užsienio veterinarijos specialistus atestuoja komisija, skiriama pagal Veterinarijos gydytojų profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatus⁸², kurie parengti vadovaujantis Tarybos direktyvų 78/1026/EEB ir 78/1027/EEB reikalavimais. Privačiai dirbantys veterinarijos specialistai privalo turėti Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka išduotus leidimus (licencijas)⁸³. Vertimosi veterinarine praktika ir farmacine veikla veterinarijoje licencijavimo taisyklių 2 punktas

⁷⁵ Skirgaile Žaltauskaitė-Žalimienė "Laisvas asmenų judėjimas pagal Europos Bendrijos teisę: Įsisteigimo teisė", "Rosma": 2002, p.292.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 10 str., Valstybės žinios, 1991, Nr. 6-161 (su vėlesniais pakeitimais).

⁷⁷ Patvirtinti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. birželio 5 d. įsakymu Nr. 319, Valstybės žinios, 2001, Nr. 50-1761.

⁷⁸ Užsienyje įgytos vaistininko profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatų 9 punktas// Patvirtinti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. birželio 5 d. įsakymu Nr. 319, Valstybės žinios, 2001, Nr. 50-1761.

⁷⁹ Užsienyje įgytos vaistininko profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatų 6 punktas// Patvirtinti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. birželio 5 d. įsakymu Nr. 319, Valstybės žinios, 2001, Nr. 50-1761.

⁸⁰ "Farmacijos praktikos licencijų išdavimo fiziniams asmenims taisyklės" patvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. kovo 27 d. įsakymu Nr. V-173, Valstybės žinios, 2003, Nr. 35-1500.

⁸¹ Lietuvos Respublikos veterinarijos įstatymo 5 str., Valstybės žinios, 1992, Nr. 2-15 (su vėlesniais pakeitimais). 1992.01.20, Nr.: 2,

⁸² Patvirtintus Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2001 m. birželio 29 d. įsakymu Nr. 285, Valstybės žinios, 2001, Nr. 58-2116.

⁸³ Lietuvos Respublikos veterinarijos įstatymo 12 str. 3 d., Valstybės žinios, 1992, Nr.26-15 (su vėlesniais pakeitimais).

numato galimybę verstis veterinarine praktika ir farmacine veikla veterinarijoje⁸⁴. Norintys gauti licencijas veterinarijos ar farmacijos specialistai privalo išlaikyti kvalifikacinį egzaminą pagal Valstybinės veterinarijos tarnybos patvirtintą programą⁸⁵. Panašu į tai, kad ši nuostata taip pat bus taikoma užsienyje veterinarijos išsilavinimą įgijusiems specialistams.

Socialinių darbuotojų įsisteigimo teisė. Socialinių paslaugų įstatymas numato, kad socialines paslaugas gali teikti socialiniai darbuotojai, t.y. asmenys, dirbantys socialinį darbą ir turintys reikiamą kvalifikaciją, t.y. įgiję aukštojo ar aukštesniojo mokslo įstaigos socialinio darbo specialybę. Socialinį darbą gali dirbti ir asmenys, turintys kitą specialybę, bet išklaušę specialius socialinio darbo mokymo kursus⁸⁶. Socialinio darbuotojo profesinės kvalifikacijos reikalavimus reglamentuoja Socialinių paslaugų įstatymas, Socialinių darbuotojų kvalifikaciniai reikalavimai⁸⁷ bei kiti teisės aktai. Pagal Socialinio darbuotojo profesinės kvalifikacijos vertinimo komisijos nuostatus užsienyje profesinę kvalifikaciją įgijęs socialinis darbuotojas yra kaip ir Lietuvos Respublikoje profesinę kvalifikaciją įgijęs socialinis darbuotojas ir turi tokias pačias teises bei įsipareigojimus teikti paslaugas.⁸⁸

Užsienietis socialinis darbuotojas, norintis, kad būtų pripažinta užsienio valstybėje įgyta profesinė kvalifikacija, turi atitikti šiuos reikalavimus: turėti leidimą nuolat ar laikinai apsigyventi Lietuvoje; turėti pripažintą Lietuvoje išsimoklinimą; turėti užsienio valstybės pripažintą socialinio darbuotojo diplomą, sertifikatą ir (ar) kitus išsimokslinimą ir socialinio darbuotojo kvalifikaciją patvirtinančius dokumentus bei jų priedus su išklaustytų disciplinų pavadinimais ir nurodytu valandų skaičiumi; turėti išsilavinimo pripažinimo dokumentą; turėti užsienio valstybės, kurioje vertėsi socialinio darbo praktika, išduotą dokumentą, patvirtinantį socialinio darbuotojo teisę verstis socialinio darbo praktika toje valstybėje; turėti socialinių darbuotojų asociacijos rekomendaciją (pageidautina), asmens sveikatos pažymėjimą⁸⁹. Nustačius, kad užsienyje įgyta profesinė kvalifikacija yra nepakankama, asmeniui, kurio kvalifikaciją reikia įvertinti, siūloma laikyti kvalifikacinį egzaminą,

⁸⁴ Patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. spalio 26 d. nutarimu Nr. 1390 Valstybės žinios, 1995, Nr. 89-2006.

⁸⁵ Vertimosi veterinarine praktika ir farmacine veikla veterinarijoje licencijavimo taisyklių 13 punktas// Patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. spalio 26 d. nutarimu Nr. 1390 Valstybės žinios, 1995, Nr. 89-2006.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo 14 str., Valstybės žinios, 1996, Nr. 104-2367.

⁸⁷ Patvirtinti Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2001 m. spalio 25 d. įsakymu Nr. 135 „Dėl Socialinių darbuotojų kvalifikacinių reikalavimų ir atestavimo tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2001, Nr. 92-3216).

⁸⁸ „Socialinio darbuotojo profesinės kvalifikacijos vertinimo komisijos nuostatų 6 punktas// Patvirtinti Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. sausio 6 d. įsakymu Nr. 1, Valstybės žinios, 2003, Nr. 3-83.

⁸⁹ „Socialinio darbuotojo profesinės kvalifikacijos vertinimo komisijos nuostatų 7 punktas// Patvirtinti Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. sausio 6 d. įsakymu Nr. 1, Valstybės žinios, 2003, Nr. 3-83.

tinkamumo testą arba jam paskiriamas adaptacijos laikotarpis įstaigoje, kurioje ketina dirbti (arba jau dirba)⁹⁰.

Architektų įsisteigimo teisė. Architektų kvalifikacijos ir abipusio pripažinimo *acquis* sudaro ES Tarybos direktyvą 1985-06-10 Nr. 85/384/EEC "Dėl architektūros diplomų, sertifikatų ir kitų oficialių kvalifikacijos pažymėjimų abipusio pripažinimo, tame tarpe ir dėl priemonių, palengvinančių įgyvendinti teisę kurti ir laisvę teikti paslaugas" ir Tarybos sprendimas 85/385/EEB. Lietuvoje architektai yra atestuojami nuo 1995 m. pagal Teritorijų planavimo įstatymo⁹¹ ir Statybos įstatymo nuostatas⁹², kurios numato architektų kvalifikacijos įvertinimą. Vadovaujantis statybos techninio reglamento STR 1.02.06:2002 "Teritorijų planavimo ir statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovų kvalifikaciniai reikalavimai ir atestavimas"⁹³ atestuojami aukštojo mokslo baigimo diplomą turintys architektai, patikrinant jų profesinį pasirengimą bei šiai profesijai būtinas teises žinias. Architektų profesinį pasirengimą vertina Lietuvos architektų sąjunga⁹⁴, o atestuoja Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 14 d. įsakymo Nr.182 pagrindu sudaryta Architektų atestavimo komisija⁹⁵. Teisę gauti architekto kvalifikacijos atestatą turi fiziniai asmenys, kurie turi aukštąjį išsilavinimą; darbo stažą pagal atestuojamą sritį; profesines žinias; reikalingas teises žinias. STR 1.02.06:2002 "Teritorijų planavimo ir statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovų kvalifikaciniai reikalavimai ir atestavimas" nustato užsienio šalyse išduotų kvalifikaciją patvirtinančių dokumentų pripažinimo Lietuvos Respublikoje tvarką⁹⁶. Užsienio valstybių fiziniai asmenys, norintys gauti architekto kvalifikacijos atestatą, pateikia prašymą atestuoti, nurodydami, kuriai teritorijų planavimo ar statybos techninės veiklos pagrindinei sričiai pageidauja vadovauti, bei Lietuvos teritorijoje numatomus vykdyti šios srities darbus; savo šalies institucijų išduotus kvalifikacijos dokumentus (kurie Lietuvos Respublikoje pripažįstami 1961 m. spalio 5 d. Hagos konvencijos dėl užsienio valstybėse išduotų dokumentų legalizavimo panaikinimo⁹⁷ pagrindu), Konvencijoje nurodyto pavyzdžio pažymą ir laiko teisinių žinių

⁹⁰ "Socialinio darbuotojo profesinės kvalifikacijos vertinimo komisijos nuostatų 15 punktas// Patvirtinti Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. sausio 6 d. įsakymu Nr. 1, Valstybės žinios, 2003, Nr. 3-83.

⁹¹ Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas (Valstybės žinios, 1995, Nr. 107-2391; 1997, Nr. 65-1548, Nr. 96-2427; 2000, Nr. 34-953, Nr. 42-1195, Nr. 58-1708, Nr. 92-2881; 2001, Nr. 39-1358).

⁹² Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (Žin., 1996, Nr. 32-788; 2001, Nr.101-3597).

⁹³ "Teritorijų planavimo ir statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovų kvalifikaciniai reikalavimai ir atestavimas" 37 punktas, Valstybės žinios, 2002, Nr. 54-2152.

⁹⁴ "Teritorijų planavimo ir statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovų kvalifikaciniai reikalavimai ir atestavimas" 21 punktas, Valstybės žinios, 2002, Nr. 54-2152.

⁹⁵ Valstybės žinios, Nr.: 43-1993 (2003.05.07).

⁹⁶ "Teritorijų planavimo ir statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovų kvalifikaciniai reikalavimai ir atestavimas" 37 punktas, Valstybės žinios, 2002, Nr. 54-2152.

⁹⁷ Konvencija dėl užsienio valstybėse išduotų dokumentų legalizavimo panaikinimo (Valstybės žinios, 1997, Nr. 68-1699)

testą⁹⁸. Architekto kvalifikacijos atestatas nesuteikia teisės užsiimti atestuojama veikla, nesant kitų įstatymais ar kitais teisės aktais reikalaujamų dokumentų (patento, leidimo užsieniečiui gyventi ar dirbti Lietuvoje ir pan.)⁹⁹.

Civilinės aviacijos specialistų įsisteigimo teisė. Siekiant suderinti Lietuvos teisinį reguliavimą su 1991 m. gruodžio 16 d. Tarybos direktyva dėl personalo licencijų vykdyti civilinės aviacijos funkcijas abipusio pripažinimo (91/670/EEB), Lietuvos Respublikos susiekimo ministro 2003 m. rugsėjo 16 d. įsakymu Nr. 3-517 patvirtinti Lietuvos Respublikos civilinės aviacijos specialistų licencijavimo nuostatai nustato, kad užsienyje išduotas ir galiojančias licencijas Civilinės aviacijos administracija gali pripažinti, išduodama prašytojui pripažinimo pažymėjimą, jei tos licencijos išduotos pagal Tarptautinės civilinės aviacijos konvencijos nustatytus standartus arba Jungtinius aviacijos institucijos reikalavimus. Licencijų pripažinimo tvarką ir sąlygas nustato Civilinės aviacijos administracija¹⁰⁰. Asmeniui, turinčiam Europos Sąjungos valstybės narės išduotą piloto licenciją, leidžiama skristi įgulos nariu vadovaujantis vizualiųjų skrydžių taisyklėmis dieną, pagal kvalifikacijas, nurodytas jo licencijoje, su Lietuvos Respublikoje registruotais vienmotoriais civiliniais orlaiviais, kurių maksimali kilimo masė ne didesnė kaip 5700 kg, ir naudotis piloto mėgėjo teisėmis nereikalaujant pripažinimo pažymėjimo. Šiuo atveju orlaivio savininkas arba naudotojas, leisdamas užsienio pilotui naudoti orlaivį, turi įsitikinti, kad pilotas turi galiojančią licenciją ir kvalifikaciją skraidyti konkretaus tipo orlaiviu. Minėtu Lietuvos Respublikos susiekimo ministro 2003 m. rugsėjo 16 d. įsakymu Nr. 3-517 pavesta Civilinės aviacijos administracijai iki 2003 m. spalio 1 d. parengti ir patvirtinti taisykles, kuriose būtų nustatyti reikalavimai licencijuojamiems aviacijos specialistams pagal Tarptautinės civilinės aviacijos konvencijos, Europos Sąjungos, Jungtinės aviacijos institucijos nustatytus reikalavimus. Šios taisyklės kol kas nėra parengtos.

Draudimo agentų ir brokerių įsisteigimo teisė. Siekiant derinti nacionalinę teisę su ACQUIS nuostatomis, buvo numatyta Lietuvos Respublikos draudimo įstatymą pakeisti Draudimo sutarties įstatymu ir Draudimo veiklos įstatymu. Juose be kito ko buvo numatyta reglamentuoti draudimo tarpininkų veiklą sutinkamai su ES Direktyva 2002/92/EB 2002 m.

⁹⁸ "Teritorijų planavimo ir statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovų kvalifikaciniai reikalavimai ir atestavimas" 30 punktas, Valstybės Žinios, 2002, Nr. 54-2152.

⁹⁹ "Teritorijų planavimo ir statybos techninės veiklos pagrindinių sričių vadovų kvalifikaciniai reikalavimai ir atestavimas" 5 punktas, Valstybės Žinios, 2002, Nr. 54-2152.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos civilinės aviacijos specialistų licencijavimo nuostatų 21 punktas/patvirtinti Lietuvos Respublikos susiekimo ministro 2003 m. rugsėjo 16 d. įsakymu Nr. 3-517. Valstybės Žinios, Nr.: 91- 4130. (2003.09.26).

gruodžio 9 d. dėl draudimo tarpininkavimo. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas įtvirtina Europos Sąjungos valstybės narės draudimo tarpininkų teisę vykdyti draudimo tarpininkavimo veiklą¹⁰¹. Kitų Europos Sąjungos valstybių narių draudimo ir perdraudimo tarpininkai turi teisę steigti dukterinę įmonę ar filialą arba teikti paslaugas Lietuvos Respublikoje¹⁰². Kitų Europos Sąjungos valstybių narių draudimo tarpininkai turi teisę pradėti teikti paslaugas ar steigti filialą Lietuvos Respublikoje tik Priežiūros komisijai gavus kitos Europos Sąjungos valstybės narės kompetentingos institucijos informaciją apie ketinimą pradėti teikti paslaugas ar steigti filialą. Kitų Europos Sąjungos valstybių narių nepriklausomi draudimo ir perdraudimo tarpininkai, vykdydami veiklą Lietuvos Respublikoje, privalo turėti tokį pat profesinės civilinės atsakomybės draudimą (draudimo suma turi būti ne mažesnė kaip 1 000 000 eurų vienam draudimui įvykiui ir 1 500 000 eurų visiems draudimams įvykiams per metus), o priklausomiems draudimo ir perdraudimo tarpininkams draudimo suma privalo būti ne mažesnė kaip 1 000 000 eurų vienam draudimui įvykiui ir 1 500 000 eurų visiems draudimams įvykiams per metus. Draudimo apsauga privalo galioti visoje Europos Sąjungos teritorijoje. Priklausomas draudimo tarpininkas privalo turėti draudimo apsaugą visą savo draudimo tarpininkavimo veiklos laiką) arba kitą nuostolių, atsiradusių dėl jų veiklos, atlyginimo užtikrinimo būdą¹⁰³. Kitų Europos Sąjungos valstybių narių draudimo tarpininkai privalo teikti draudėjams, apdraustiesiems, naudos gavėjams ir nukentėjusiems tretiesiems asmenims Priežiūros komisijos nustatytą informaciją, o prieš draudimo sutarties sudarymą teikti ir Draudimo įstatyme nurodytą informaciją. Kitų Europos Sąjungos valstybių narių draudimo ir perdraudimo tarpininkai, vykdydami veiklą Lietuvos Respublikoje, privalo laikytis Draudimo įstatyme tiesiogiai jiems nustatytų nuostatų ir laikytis kitų Lietuvos Respublikos teisės aktų. Kitos Europos Sąjungos valstybės narės nepriklausomų draudimo tarpininkų filiale privalo dirbti draudimo brokeriai ar kiti asmenys, pagal šios Europos Sąjungos valstybės narės teisės aktų reikalavimus galintys būti atsakingi už nepriklausomo draudimo tarpininkavimo paslaugų teikimą. Priežiūros komisija nustato privalomus nurodymus draudimo įmonėms, užsienio valstybių draudimo įmonių filialams bei rekomendacijas kitos Europos Sąjungos valstybės narės draudimo įmonei, Lietuvos Respublikoje teikiančiai paslaugas ar įsteigusiai filialą, dėl kitos Europos Sąjungos valstybės narės priklausomų draudimo tarpininkų, vykdančių veiklą Lietuvos Respublikoje, sąrašo tvarkymo, profesinės civilinės atsakomybės

¹⁰¹Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 2 str. 54 d., Valstybės Žinios Nr.: 94-4246 (2003.10.08).

¹⁰²Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 174 str., Valstybės Žinios Nr.: 94-4246 (2003.10.08).

¹⁰³Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 175 str., Valstybės Žinios Nr.: 94-4246 (2003.10.08).

draudimo kontrolės bei šių priklausomų draudimo tarpininkų darbuotojų, į kurių pareigas įeina draudimo tarpininkavimas, profesinio mokymo.¹⁰⁴

Prekybos agentų įsisteigimo teisė. Prekybos agentų, kuriems taikomi direktyvos 86/653/EEB “Dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su nepriklausomais komerciniais atstovais suderinimo” reikalavimai, veiklą Lietuvos Respublikoje reglamentuoja 2000 m. liepos 18 d. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹⁰⁵. Sisteminiu požiūriu šią direktyvą reikėtų vertinti kartu su 2000 m. spalio 13 d. Europos Komisijos pranešimu 2000/C291/01 patvirtintais “Vertikaliųjų ribojimų aiškinimais”, kur išdėstoma Komisijos pozicija dėl konkurencijos teisės normų taikymo atstovavimo santykiams¹⁰⁶. Prekybos agentu pripažįstamas nepriklausomas ir savo rizika veikiantis fizinis asmuo, kurio pagrindinė ūkinė veikla - nuolat už atlyginimą tarpininkauti atstovaujajam sudarant sutartis ar sudaryti sutartis savo ar atstovaujamojo vardu ir atstovaujamojo sąskaita ir interesais¹⁰⁷. Prieš pradėdamas veiklą, prekybos agentas privalo apdrausti savo civilinę atsakomybę už galimą žalą, kurios gali būti atstovaujajam ar tretiesiems asmenims dėl jo veiksmų¹⁰⁸. Civiliniame kodekse nenurodytas konkretus civilinės atsakomybės draudimo dydis. Kiekvienu atveju, jis turi būti nustatomas atskirai, vadovaujantis protingumo kriterijais ir atsižvelgiant į prekybos agento veiklos pobūdį¹⁰⁹. Prekybos agento teisės ir pareigos gali būti įformintos raštu arba žodžiu. Agento arba atstovaujamojo reikalavimu jų sutartis privalo būti sudaryta raštu. Teisės reikalauti sudaryti sutartį raštu atsisakymas negalioja. Tik sudarius sutartį raštu, galioja šios sąlygos, nustatančios: (i) agento arba atstovaujamojo civilinės atsakomybės apribojimus arba visišką jos netaikymą; (ii) draudimą konkuruoti nutraukus sutartį; (iii) sutarties nutraukimo sąlygas; (iv) išimtinės prekybos agento teises; (v) prekybos agento teisės į atlyginimą priklausomybę nuo sudarytos sutarties įvykdymo¹¹⁰. Kadangi prekybos agento veikla yra ūkinė, tai prekybos agentas – fizinis asmuo, laikomas verslininku¹¹¹.

¹⁰⁴Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 176 str., Valstybės Žinios Nr.: 94-4246 (2003.10.08).

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės Žinios, Nr.: 74- 2262 (2000.09.06) Valstybės Žinios, 2000.09.13, Nr.: 77; Valstybės Žinios, 2000.09.22, Nr.: 80; Valstybės Žinios, 2000.09.29, Nr.: 82

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Pirmasis leidimas. Justitia: Vilnius, 2002, p. 294.

¹⁰⁷Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Antroji knyga. Asmenys, 2.152 str., Valstybės Žinios (2000.09.06) Nr.: 74.

¹⁰⁸Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Antroji knyga. Asmenys, 2.153 str., Valstybės Žinios (2000.09.06) Nr.: 74.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Pirmasis leidimas. Justitia: Vilnius, 2002, p. 299.

¹¹⁰Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Antroji knyga. Asmenys, 2.154 str., Valstybės Žinios (2000.09.06) Nr.: 74.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Antroji knyga. Asmenys, 2.4 str. 2 d., Valstybės Žinios (2000.09.06) Nr.: 74.

Asmenų, teikiančių paslaugas, susijusias su toksišku produktų platinimu įsisteigimo laisvė.

Lietuvos teisės aktai neįtvirtina reikalavimų numatytų 1974 m. birželio 4 d. Tarybos direktyvoje 74/556/EEB, nustatančioje išsamias nuostatas dėl pereinamojo laikotarpio priemonių, taikomų su toksiškais produktais susijusiai veiklai, prekybai ir platinimui, ir veiklai, susijusiai su profesionaliu tokių produktų naudojimu, įskaitant tarpininkavimą. Minėtoje direktyvoje numatyta, kad, norint imtis veiklos, susijusios su toksišku produktų prekyba ir jų platinimu ar ja verstis, valstybėje narėje reikia turėti bendrųjų, prekybos ar profesinių žinių ir gebėjimų, pakankamu tokių žinių ir gebėjimų įrodymu ta valstybė narė laiko tai, kad šia veikla buvo verčiamasi kitoje valstybėje narėje vienu iš šių laikotarpių: a) penkerius metus iš eilės buvo savarankiškai verčiamasi tokia veikla, arba buvo jai vadovaujama, tokia veikla nebuvo nutraukta mažiausiai dvejus metus iki 4 straipsnio 2 dalyje nurodytos paraiškos pateikimo dienos; b) dvejus metus iš eilės buvo savarankiškai verčiamasi tokia veikla arba buvo jai vadovaujama, o naudos gavėjas turi pažymėjimą, liudijantį jo gebėjimą ir kompetenciją verstis minėta veikla ir leidžiantį jam užsiimti toksišku produktų prekyba arba jų platinimu kilmės valstybėje narėje arba toje valstybėje narėje, iš kurios jis atvyksta; c) trejus metus iš eilės buvo savarankiškai verčiamasi tokia veikla arba buvo jai vadovaujama, o naudos gavėjas įrodo, jog tam, kad galėtų verstis minėta veikla, jis anksčiau mokėsi ir turi tai įrodantį valstybės pripažįstamą pažymėjimą, arba kompetentinga profesinė organizacija pripažįsta, kad jo pasirengimas visiškai atitinka jos reikalavimus; d) trejus metus iš eilės buvo dirbama pagal sutartį, o naudos gavėjas turi pažymėjimą, liudijantį jo gebėjimą ir kompetenciją verstis minėta veikla ir leidžiantį jam užsiimti toksišku produktų prekyba arba jų platinimu kilmės valstybėje narėje arba toje valstybėje narėje, iš kurios jis atvyksta; e) ketverius metus iš eilės buvo dirbama pagal sutartį, o naudos gavėjas įrodo, jog tam, kad galėtų verstis minėta veikla, jis anksčiau mokėsi ir turi tai įrodantį valstybės pripažįstamą pažymėjimą arba jei kompetentinga profesinė organizacija pripažįsta, kad jo pasirengimas visiškai atitinka jos reikalavimus.

Asmenų, teikiančių paslaugas žemės ūkio ir sodininkystės bei daržininkystės srityje įsisteigimo laisvė.

Lietuvos teisės aktai neįtvirtina reikalavimų numatytų 1964 m. gruodžio 14 d. Tarybos direktyvoje 65/1/EEB ir 1970 m. gruodžio 16 d. Tarybos direktyvoje 71/18/EEB, nustatančių išsamias nuostatas dėl laisvės teikti paslaugas žemės ūkio ir sodininkystės bei daržininkystės srityje.

Asmenų, teikiančių paslaugas miškininkystės bei medienos ruošos srityje įsisteigimo laisvė.

Lietuvos teisės aktai neįtvirtina reikalavimų numatytų įtvirtintų 1967 m. spalio 24 d. Tarybos direktyvoje 67/654/EEB, nustatančią išsamias nuostatas dėl savarankiškai dirbančių asmenų įsisteigimo laisvės ir laisvės teikti paslaugas miškininkystės bei medienos ruošos srityje.

Vertikaliajam derinimui kiekvienos profesijos atžvilgiu reikia daug darbo ir pastangų, ypač dėl nacionalinio teisinio reguliavimo skirtumų, tačiau akivaizdu, kad šioje srityje pasiekta neblogų rezultatų.

Reikėtų pabrėžti, kad pateiktos pastabos dėl Lietuvos teisės aktų neatitikimo tam tikroms Europos Sąjungos direktyvoms, reglamentuojančioms įsisteigimo teisės principo realizavimą aptartų profesijų atžvilgiu, yra tiesiogiai susijusios su Europos Sąjungos teisės nuostatų įgyvendinimu ir į jas reikėtų atsižvelgti dabar. Europos sutarties 56 straipsnyje numatyta, kad pagal šią sutartį siekiant darbo jėgos judėjimo, steigimo, paslaugų teikimo skyriaus tikslų, nė viena iš šioje sutartyje išdėstytų nuostatų negali trukdyti šalims taikyti savo įstatymus ir taisykles, reglamentuojančias fizinių asmenų įvažiavimą, buvimą, darbą, darbo sąlygas ar įsisteigimą ir paslaugų teikimą, su sąlyga, kad šalys šias taisykles taikys taip, kad jų galiojimas neanuliuotų arba nesumažintų privalumų, kuriuos bet kuri iš šalių turi pagal konkrečias šios sutarties nuostatas. Todėl, remiantis šiuo abipusiškumo principu, reikėtų detaliai suderinti nacionalinės teisės nuostatų su atitinkamomis Europos Sąjungos teisės nuostatomis, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos stojimo į ES sutartį.

Kartu su vidaus rinkos plėtra Europos komisija patvirtino “horizontaliąją” koncepciją, pagrįstą profesinio pasirengimo tarpusavio pripažinimu, taikytiną ne atskiroms profesijoms, bet visoms veiklos sritims, kuriose yra būtinas aukštojo išsilavinimo diplomai. Remiantis šiais principais, buvo priimta EB direktyva 89/48, kuria siekiama sukurti bendrą sistemą dėl aukštojo išsilavinimo diplomų tarpusavio pripažinimo, sudarant galimybes laisvųjų profesijų atstovams bei amatininkams, baigusiems ne trumpesnes kaip 3 metų dienines arba atitinkamai lygiavertes neakivaizdines universitetines studijas, pagal savo profesiją dirbti kitose valstybėse.

ANTROJI DALIS

ĮSISTEIGIMO LAISVĖS NUOSTATŲ ĮGYVENDINIMO ADMINISTRACINĖ PRAKTIKA EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖSE (DANIJOJE, DIDŽIOJOJE BRITANIJOJE IR PRANCŪZIJOJE) BEI LIETUVOJE

Šioje dalyje aptariamos įsisteigimo laisvės įgyvendinimo Europos Sąjungos valstybėse bendrosios tendencijos bei administracinės praktikos ypatybės šiame Tyrime analizuojamose ES valstybėse (Danijoje, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje) bei Lietuvoje.

Europos Sąjungos valstybės

Įsisteigimo laisvės nacionaliniai reglamentavimo apribojimai

Europos teisingumo teismo jurisprudencijos analizė sudaro prielaidas klasifikuoti nacionalines priemones, reiškiančias (ar galinčias reikšti) įsisteigimo laisvės apribojimus, kaip antai:

(i) pagrindinės laisvės veikimo sritį pažeidžiančios priemonės

Šiuo atveju apribojimais laikomos priemonės, užkertančios kelią ar trukdančios ekonominio poveikio veiklai arba paprasčiausiai trukdančios asmenims pervažiuoti valstybės sienas. Įsisteigimo laisvės pažeidimas yra, pavyzdžiui, draudimas antrą ir daugiau kartų įsisteigti¹¹². Šiuo požiūriu labai svarbus yra Europos teisingumo teismo sprendimas *Klopp* byloje¹¹³, kurioje Vokietijos advokatas Klopp ginčijo Paryžiaus advokatų kolegijos sprendimą atmesti jo prašymą leisti dirbti advokatu neuždarius savo advokatų biuro Vokietijoje. Europos teisingumo teismas laikėsi nuomonės, kad kiekviena valstybė narė gali laisvai reglamentuoti advokatų veiklą jos teritorijoje, tačiau tai nereiškia, jog advokatui visoje Europos Bendrijų teritorijoje būtų leidžiama turėti tik

¹¹² “Europos Sąjungos teisė ir Lietuva”, Vilnius: “Justitia”, p.296.

¹¹³ ETT byla Nr.107/83 // <http://europa.eu.int/cj/en/content/aide/index.htm>

vieną advokato biurą. Todėl kiekviena valstybė narė, turėdama teisę taikyti dvigubo įsisteigimo draudimo principą savo teritorijoje, negali išplėsti jo taikymo srities visai Europos Bendrijų teritorijai¹¹⁴.

(ii) diskriminuojančios priemonės

Pagal EB sutarties 43 (buv. 52) straipsnį yra draudžiama tik diskriminacija pilietybės pagrindu. Tačiau, remiantis Europos teisingumo teismo jurisprudencija, galima skirti atvirąją ir paslėptąją diskriminaciją bei netiesioginę diskriminaciją, kuri yra traktuojama asmenų judėjimo laisvės apribojimu¹¹⁵. EB sutarties 43 (buv. 52) straipsnio nuostatos pirmiausiai draudžia vadinamąją atvirąją, tiesioginę ar formaliąją diskriminaciją. Atvirosios diskriminacijos pasireiškimas yra tais atvejais, kai užsieniečiams atvirai ir nedviprasmiškai yra suteikiamas prastesnis statusas dėl jų pilietybės, pavyzdžiui, nuostata, numatanti, kad tam tikroje tarnyboje gali būti tik tam tikros valstybės piliečiai. Pastebėtina, kad atviroji diskriminacija nebūtinai turi remtis rašytinėmis normomis, nes ji taip pat gali pasireikšti administracine praktika¹¹⁶.

Europos Bendrijos teisės nuostatos draudžia ne visas prastesnio statuso netiesioginio suteikimo rūšis. Pavyzdžiui, piliečių teisės (aktyvioji ar pasyvioji balsavimo teisė renkant nacionalinį parlamentą) gali būti išskirtinai suteikiamos tik vidaus piliečiams. Todėl netiesioginės diskriminacijos draudimo pagrindinėmis taikymo sritimis yra laikomos visos ekonominio ir socialinio pobūdžio teisės, t.y. visos teisės, kurias apimama EB nuostatos¹¹⁷. Diskriminacijos draudimas įsisteigimo teisės srityje apima ne tik nuostatas, specialiai susijusias su profesinės veiklos vykdymu, bet ir susijusias su reikalingomis šiai veiklai vykdyti bendrosiomis teisėmis (pavyzdžiui, teise nuomoti ir įsigyti butą arba žemės sklypą (skirtus ne profesinei veiklai ir kt.) priimančioje valstybėje¹¹⁸.

(iii) priemonės, kurias lemia valstybių narių teisės sistemų skirtybės

Nacionalinės priemonės, kurios sudaro užsieniečiams, palyginti su priimančiosios valstybės piliečiais ar bendrovėmis, prastesnės sąlygas (bent jau

¹¹⁴ "Europos Sąjungos teisė ir Lietuva", Vilnius: "Justitia", p.297.

¹¹⁵ "Europos Sąjungos teisė ir Lietuva", Vilnius: "Justitia", p.300.

¹¹⁶ "Europos Sąjungos teisė ir Lietuva", Vilnius: "Justitia", p.301.

¹¹⁷ "Europos Sąjungos teisė ir Lietuva", Vilnius: "Justitia", p.315.

potencialiai) veikti, yra labai svarbios. Šių priemonių trukdymas užsieniečiams iš kitų valstybių narių gali pasireikšti tuo, kad nepaisant to, ar jie tenkina kilmės valstybės reikalavimus, ar ne, jiems nustatomi papildomi reikalavimai (t.y. dvigubi reikalavimai). Šiuo atveju kelia problemų ne pačių reikalavimų turinys, bet atitinkamų teisės nuostatų vienodas nediferencijuotas taikymas užsieniečiams ir vidaus piliečiams. Įsisteigimo laisvės požiūriu valstybių teisės sistemų skirtybės reikalavimų pradėti profesinę veiklą srityje vis dėlto gali sudaryti prastesnes sąlygas užsieniečiams, norintiems įsisteigti, tada, kai kilmės ir priimančiosios valstybės reikalavimai pradėti tam tikrą profesinę veiklą sutampa. Šiuo atveju valstybės teisės sistemų skirtybės gali reikšti trukdymą užsieniečių veiklai, jei priimančioji valstybė nepripažįsta užsieniečių kilmės valstybių įgytų diplomų, kvalifikacijos pažymėjimų ir kitų įrodymų, kad asmuo tenkina priimančiosios valstybės reikalavimus pradėti darbą¹¹⁹.

(iv) neutralios priemonės, trukdančios patekti į rinką¹²⁰.

Nacionalinės nuostatos, trukdančios pradėti profesinę veiklą, kai reikalaujama diplomų, kvalifikacijos įrodymų, įsisteigimo atveju laikomos neutraliomis priemonėmis, apskritai ribojančiomis užsieniečių patekimą į rinką. Valstybės narės, siekdamos panaikinti tokias priemones, turėtų apskritai supaprastinti reikalavimus pradėti atitinkamą veiklą, bet ne naikinti išskirtinai užsieniečiams galiojančius apribojimus. Neutralių nacionalinių priemonių (kurioms būdingas apskritai trukdymas patekti į rinką) trukdymas asmenims pasinaudoti įsisteigimo laisve yra tik netiesioginis minėtų priemonių rezultatas: kiekvienam, o kartu ir norintiems įsisteigti asmenims, sudaromos prastos sąlygos patekti į rinką¹²¹.

Įsisteigimo teisės neriboja tos trukdančios įgyvendinti sutartimi garantuojamas laisves arba galinčios jas padaryti mažiau patrauklias nacionalinės priemonės, kurios tenkina keturias sąlygas: (i) jų taikymas turi būti nediskriminuojančio pobūdžio; (ii) jos turi būti pateisinamos bendrojo intereso būtinaisiais pagrindais; (iii) jos turi būti tinkamos nustatytam tikslui pasiekti; (iv) jos neturi peržengti to, kas yra reikalinga šiam tikslui pasiekti¹²².

¹¹⁸ “Europos Sąjungos teisė ir Lietuva”, Vilnius: “Justitia”, p.301.

¹¹⁹ “Europos Sąjungos teisė ir Lietuva”, Vilnius: “Justitia”, p.316.

¹²⁰ “Europos Sąjungos teisė ir Lietuva”, Vilnius: “Justitia”, p.295.

¹²¹ “Europos Sąjungos teisė ir Lietuva”, Vilnius: “Justitia”, p.316.

Bendrosios ES valstybių administracinės praktikos tendencijos

Europos Sąjungos valstybių nacionalinių teisės sistemų, užtikrinančių įsisteigimo laisvę, apžvalga leidžia teigti, kad didžiausios įstatymų leidybos pastangos jose buvo sutelktos į ES derinimo priemonių įgyvendinimą ES. Ir tik prieš kelis metus valstybės ėmė savarankiškai spręsti problemas, susijusias su steigimosi laisvės įgyvendinimu šalyse. Tarp sprendimų vyrauja tie, kurie yra susiję su administracinių kliūčių ir teisinių reikalavimų, būtinų ES piliečių registracijai kitoje ES valstybėje, šalinimu.

Pastebėtina, kad paskutinius du dešimtmečius ES valstybės išgyvena planinės ekonomikos elementų nykimo laikotarpį ir dėmesį imta vis labiau koncentruoti ties smulkiuoju ir vidutiniu verslu. ES mastu rinkos konkurencingumas priklauso nuo smulkių ir vidutinių įmonių egzistavimo sąlygų bei galimybių įgyvendinti jų steigimo laisvę. Beveik du trečdaliai dirbančiųjų privačiame sektoriuje ES dirba smulkiose ir vidutinėse įmonėse Europoje. Tai sudaro apie 65 procentus dirbančiųjų. Beveik pusė iš jų yra įmonės, įdarbinančios mažiau nei dešimt darbuotojų.¹²³

Įsisteigimui trukdančių administracinių problemų sprendimo tendencijos rodo susirūpinimą verslo mobilumu ir skirtingų įmonių teisės sistemų konkurencingumu ES. Ši tendencija nėra tiesiogiai susijusi su EB sutartyse nustatyta laisve įsisteigti. Skatindamos verslo įsisteigimą ir mažindamos realius įsisteigimo trukdžius įsisteigti, valstybės tuo pačiu neteikia ypatingos svarbos šalinti įsisteigimo laisvės apribojimus. Pavyzdžiui, neteikiama dėmesio arba teikiamas nepakankamas dėmesys nacionalinėse sistemose vis dar esantiems skirtingų profesijų apribojimams, kurių abipusis pripažinimas yra mažiausiai suderintas (teisininkai, draudikai ir draudimo brokeriai, kirpėjai, architektai, savarankiškai dirbantys prekybos agentai).

Prognozuojama, kad atskiros ES valstybės ateityje vis intensyviau ims konkuruoti vienos su kitomis, siekdamos pritraukti įsisteigiančius asmenis, įmones bei kapitalą.

Europos mažųjų įmonių chartijoje teigiama, kad smulkios įmonės yra ES valstybių ekonomikos pagrindas, o visos valstybės narės turi prisidėti prie sąlygų verslo pradžiai įgyvendinti.¹²⁴

¹²² "Europos Sąjungos teisė ir Lietuva", Vilnius: "Justitia", p.316.

¹²³ Observatory of European SME's 2002, SME's in Europe.

¹²⁴ Erki Liikanen, Increasing Europe's Competitiveness, Conference Small Enterprises in our Economy Brussels, 23 May 2002 <http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p>

Įstatymų sudėtingumas, teisinio reguliavimo sąlygoti verslo ribojimai, mažos galimybės gauti valstybės finansavimą smulkaus ir vidutinio verslo projektams įgyvendinti priskirtini prie pagrindinių praktinių teisinių ir administracinių problemų, su kuriomis susiduria ES piliečiai, įgyvendindami įsisteigimo laisvę Europos Sąjungos valstybėse. Tai gerai iliustruoja naujo verslo registracijos laiko sąnaudų rodiklis. Pavyzdžiui, JAV vidutiniškai verslas įregistruojamas per šešias valandas, o ES valstybėse tai trunka kur kas ilgiau: dešimtyje ES valstybių verslo įregistravimas trunka mažiau kaip dvi savaites. Tačiau kai kuriose ES valstybėse (Vokietijoje, Graikijoje ir Danijoje) įmonę įregistruoti galima „on-line“.¹²⁵

Pastebėtina, kad verslo nacionaliniam reguliavimui ES valstybėse vis didesnę įtaką daro Europos Sąjungos taisyklės. Pavyzdžiui, pastaraisiais metais Europos Sąjungos institucijos priima 60-70 procentų verslui svarbių įstatymų.¹²⁶

Danija

Paskutinių tyrimų duomenimis, Danija yra viena iš patraukliausių šalių verslui steigti ir plėtoti, jei atsižvelgsime į tokius veiksnius kaip geras darbo jėgos prieinamumas, mobilumas; puikūs darbuotojų įgūdžiai, įskaitant gerą užsienio kalbų mokėjimą; puikus tarptautinis susisiekimasis; aukštas pragyvenimo lygis. Steigti verslą Danijoje skatina palyginti nedideli verslo mokesčiai (30%), nedidelės nuomos kainos ir palyginti nebrangi darbo jėga.¹²⁷

Pastaruoju metu ES piliečių, kuriančių savo verslą Danijoje, skaičius sumažėjo. Pagal *Global Entrepreneurship Monitor* 2002 m. ataskaitą tai sąlygojo mažos kreditavimo galimybės verslo pradžiai, taip pat palyginti mažas pasitikėjimas verslo konsultacinėmis firmomis ir bankais. Be to, išaugo nepasitikėjimas vyriausybinėmis programomis, tokiomis kaip verslo inkubatoriai, labiausiai dėl jų fragmentiškumo ir prastos struktūros.¹²⁸ Nors pradėti verslą Danijoje palyginti nesudėtinga, tačiau mokesčių mokėjimo sistema jau pradėjus verslą yra palyginti paini. Be to, įsisteigimo laisvei įgyvendinti kliūtis gali būti ir struktūriniai veiksniai, tokie kaip santykinai didelės įėjimo į rinką išlaidos mažesnėms įmonėms.

Matydama besisteigiančių naujų privačių įmonių skaičiaus mažėjimą, Danijos vyriausybė ėmėsi šių iniciatyvų: (i) sumažinti biurokratinės kliūtis steigiantiems

¹²⁵ <http://www.eubusiness.com/imported/2002/05/82051>

¹²⁶ Brigitte Ollier, Public Policies for SME development ,Conference Small Enterprises in our Economy Brussels, 23 May 2002 http://europa.en.int/comm/enterprise/events/small-entr/doc/speech_ollier.pdf

¹²⁷ <http://www.investindk.dk/visPublikationsBeholder.asp?artikelID=9683>

nedideles įmones; (ii) nemokamų konsultacijų visiems, svarstantiems pradėti verslą Danijoje, teikimas; (iii) speciali pagalba norintiems pradėti savo verslą aukštųjų technologijų srityse; (iv) pagalba pradėjusiems verslą; (v) pagalba, norintiems perimti pradėtą verslą, apimanti mokesčių sistemos pakeitimą ir įkūrimą naujos duomenų bazės, kurioje yra informacija apie parduodamas ir norimas pirkti smulkias įmones; (vi) naujų finansavimo formų naujai įsisteigusioms įmonėms kūrimas.¹²⁹

Danijos vyriausybė deda daug pastangų pritraukti užsienio investicijas. 2003 m. spalio 1 d. priimta keletas Danijos verslą reglamentuojančių įstatymų pataisų. Jomis įteisintas elektroninis dalyvavimas ir balsavimas įmonių valdybos posėdžiuose.¹³⁰

Paminėtinos ir mokesčių lengvatos užsienio kapitalo įmonėms. Visų pirma Danija yra prisijungusi prie beveik visų tarptautinių sutarčių, leidžiančių išvengti dvigubo apmokestinimo. Jei užsienietis yra Danijos įmonės akcininkas daugiau nei metus ir jam priklauso daugiau nei 20% įmonės akcijų, jis nemoka mokesčio už dividendus. Visi akcininkai iš užsienio nemoka kapitalo prieaugio mokesčio.¹³¹

Neseniai sukurta agentūra *Invest in Denmark* prie Danijos Užsienio reikalų ministerijos rūpinasi ne tik galimų investuotojų informavimu apie rinkas Danijoje, bet ir teikia nemokamą pagalbą jau įsikūrusiems bendrovėms. Potencialių investuotojų patogumui agentūra turi dešimt filialų įvairiose pasaulio vietose. *Invest in Denmark* teikia savo paslaugas nemokamai. Jos daugiausia apima tokias sritis, kaip: (i) su verslo klimatu, konkurencija, investicijų galimybėmis, darbo jėgos pasiūla, verslo kaštais susijusių sąlygų informacija ir analizė; (ii) pagalba užmezgant kontaktus su tiekėjais, potencialiais verslo partneriais, valstybinėmis ar tyrimų institucijomis; (iii) praktinė pagalba pradėjus verslą Danijoje (finansavimas, buveinės vietos bendrovei paieška ir pan.).

Danijoje yra ir trylika regioninių agentūrų, teikiančių pagalbą norintiems įsteigti savo verslą užsieniečiams. Visų jų paskirtis ir darbo metodika panaši: pradedama supažindinimu su verslo sąlygomis Danijoje, galimybėmis investuoti, teikiama pagalba kuriant verslą regione, padedama įsikūrus. Pavyzdžiu čia galėtų būti didžiausia agentūra *Copenhagen Capacity*.

Asmeniui, norinčiam įsteigti bendrovę, teikiamos šios paslaugos: (i) bendra informacija apie verslo aplinką, infrastruktūrą, konkurenciją, darbo rinką, tyrimo

¹²⁸ <http://www.gemconsortium.org/download/1065698069453/GEM2002%20published%20version.pdf>

¹²⁹ http://www.eu-employment-observatory.net/ersep/trd31_uk/00120024.asp

¹³⁰ <http://www.investindk.dk/visArtikel.asp?artikelID=10321&nav=&print>

¹³¹ <http://www.investindk.dk/visArtikel.asp?artikelID=10321&nav>

institutus; (ii) trumpas verslo galimybių įvertinimas. Vėlesnėje stadijoje teikiama detalesnė pagalba: (i) sprendžiamos su konkrečia įmone susijusios problemos; (ii) teikiama pagalba gaunant leidimus ir kitokius reikalingus dokumentus; (iii) nustatoma projekto apimtis; (iv) teikiama agentūros verslo specialistų (teisininkų, buhalterių, nekilnojamojo turto brokerių, vadybininkų) pagalba; (v) teikiama pagalba užmezgant kontaktus su potencialiais verslo partneriais; (vi) teikiama pagalba apskaičiuojant būsimas įmonės išlaidas (darbo jėgos ir pan.); (vii) supažindinama su tyrimų institutais, mokymų įstaigomis ir pan.

Asmeniui, apsisprendusiam kurti savo verslą Danijoje agentūra: (i) pasiūlo konkretaus konsultanto paslaugas; (ii) padeda susirasti patalpas verslui ir jose įsikurti. Verslo kūrimo stadijoje: (i) galima naudotis Hot-line paslauga; (ii) teikiama pagalba bendraujant su vietos valdžios institucijomis; (iii) supažindinama su verslo tinklais. Pradėjusiems verslą asmenims agentūra teikia tokias paslaugas: (i) teikia pagalbą išlaikyti verslą regione; (ii) teikia pagalbą plečiant verslą į kitas sritis; (iii) teikia pagalbą pertvarkant verslą pagal skandinaviškąjį modelį; (iv) supažindina su žinių dalijimosi grupėmis.¹³²

Nors tokios agentūros veikia visuose Danijos regionuose, tačiau ne kiekvienos verslo šakos įmonės gali pasinaudoti jų pagalba. Taip yra todėl, kad Danijos vyriausybė pirmenybę teikia tų verslo šakų plėtrai, kuriose trūksta investicijų. Pavyzdžiui, *Invest in Denmark* teikia pagalbą tik šioms keturioms verslo sritims: (i) „*Hub Denmark*“, kurią sudaro: logistika, bendri paslaugų centrai, e-verslo centrai; (ii) „*IT/Telecommunications*“, kurią sudaro informacinės technologijos, tyrimai ir plėtra, e-mokymas; (iii) „*Life sciences*“, kurią sudaro biotechnologijos, diagnostika; (iv) „*Food*“, kurią sudaro maisto pramonė. Srityse, kur konkurencija yra didelė (pavyzdžiui, prekyboje nekilnojamuoju turtu) užsienio investicijos nėra skatinamos.

Dar galima būtų paminėti ir tokias vyriausybines programas, kaip interneto puslapių, susijusių su galimybėmis investuoti Danijoje, kūrimas. Neseniai interneto puslapis www.investindk.dk buvo įvertintas kaip geriausiai investavimo galimybes apibrėžiantis tinklalapis Europoje.

Įsikūrusios užsienio kapitalo įmonės Danijoje yra traktuojamos lygiai taip pat kaip ir vietinio kapitalo. Europos Sąjungos ir Europos Ekonominės Erdvės šalių piliečiai, norintys pradėti verslą Danijoje, privalo gauti specialų leidimą gyventi Danijoje. Tokius leidimus išduoda Danijos atstovybės. Jau esantys Danijoje gali toki

leidimą gauti apskrities, kurioje gyvena, administracijoje. Toks leidimas paprastai išduodamas 5 metams, tačiau gali būti suteiktas ir trumpesniam periodui. Norintys gauti tokį leidimą asmenys privalo nurodyti verslo biudžetą pirmiesiems metams, nuomos ar nuosavybės dokumentus verslo patalpoms, registracijos dokumentus, jei verslo tikslais yra steigiama įmonė.¹³³ Ne ES ar EEE piliečiai, norintys pradėti savo verslą Danijoje, privalo įvykdyti daug daugiau reikalavimų.

Didžioji Britanija

Didžioji Britanija suprantama kaip valstybė, turinti lanksčią institucinę struktūrą, reikalaujančią nedidelių administracinių išlaidų bei taikančią nedaug formalių reikalavimų ES įmonėms ir piliečiams, norintiems įgyvendinti įsisteigimo laisvę.

Savarankiškai dirbantys asmenys turi atlikti šiuos formalumus: (i) užsiregistruoti mokesčių inspekcijoje (tai galima padaryti *on-line*), (ii) gauti leidimą, priklausanti nuo veiklos pobūdžio, iš savivaldybės, (iii) užsiregistruoti kaip PVM mokėtoju, jeigu apyvarta viršys 56,000 svarų sterlingų per metus, (iv) įsigyti finansinės atskaitomybės dokumentaciją.¹³⁴

Didžiojoje Britanijoje norintys pradėti verslą asmenys paprastai įkuria arba perka ten registruotą įmonę. Child, Faulkner ir Ritkethly (1998), nagrinėję investicijų struktūrą Didžiojoje Britanijoje 1985-1994 m., teigia, kad 79 proc. naujų įmonių buvo įsteigtos užsieniečių, susijungiant su Didžiojoje Britanijoje registruota įmone arba ją įsigyjant.¹³⁵ Didžioji dalis šalies įmonių, kurios buvo įsteigtos pasinaudojus steigimosi laisve priklauso mažųjų įmonių kategorijai. Šalyje veikia 3,7 milijono smulkaus verslo kategorijai priskiriamų įmonių ir asmenų. Čia įdarbinta 12,5 milijono žmonių ir tai sudaro 51 proc. privataus sektoriaus apyvartos.¹³⁶

Įsisteigimo laisve naudojasi bendrovės ar asmenys, atvykstantys iš vietovių, kuriose šie režimai yra lankstūs arba mažai reguliuojami.¹³⁷ Svarbiausi veiksniai, turintys įtakos įsisteigimui, yra fiskaliniai, administraciniai ir makroekonominiai.¹³⁸ Svarbiausi veiksniai, teigiamai veikiantys įsisteigimo procesą, yra įmonių teisė ir administravimo taisyklės, atstovavimas darbuotojams (stiprios profesinės sąjungos) ir

¹³² <http://www.copcap.com/composite-113.htm>

¹³³ http://www.workindenmark.dk/Self_employed

¹³⁴ <http://www.businesslink.gov.uk/bdotg/action/printguide?r.13;> [http://www.inlandrevenue.gov.uk/pdfs/cwfl.pdf;](http://www.inlandrevenue.gov.uk/pdfs/cwfl.pdf) [http://www.hmce.gov.uk/business/vat/beginners-guide.htm.](http://www.hmce.gov.uk/business/vat/beginners-guide.htm)

¹³⁵ Child J., Faulkner D. and Pitkethly, R (1997) "Foreign direct investment in the UK 1985-1994: the impact on domestic management practice" ESRC Centre for Business Research Working Paper No.77 (Cambridge: CBR)

¹³⁶ A Comprehensive Strategy for Start-ups(2003)(London:DTI), p. 6.

¹³⁷ Company Law Review Steering Group, *Consultation Document, Modern Company Law for a Competitive Economy. The Strategic Framework* (London DTI, 1999), p.105.

darbo našumas.¹³⁹ Įsisteigimo laisvės kliūčių šalinimas vertinamas kaip priemonė, užtikrinanti tolygų ūkio augimą, didinanti darbo našumą ir skatinanti darbo vietų kūrimą.

Didžiosios Britanijos vyriausybė siekia sukurti reikiamas ekonominio stabilumo sąlygas, leidžiančias planuoti ūkinę veiklą ir investuoti. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos duomenimis, Didžiojoje Britanijoje jau dabar yra mažiausios išlaidos ir mažesnė administracinė našta nei bet kurioje ES valstybėje.

Administracinių kliūčių ir išlaidų mažinimo politika Didžiojoje Britanijoje pasireiškia šiais aspektais: (i) remiantis 2003 metais patvirtinta reguliavimo poveikio įvertinimo politika (*Regulatory Impact Assessments*), reikalaujama, kad nustatant bet kokias administracines taisykles turi būti įvertintas jų poveikis verslui, savanoriškam ir ne pelno sektoriui; (ii) vyriausybė supaprastino PVM mokėjimo procedūras, sumažino verslo mokesčius ir pritaikė nemažai ekonominių paskatų pradėti verslą; (iii) įgyvendinamos pastangos, turinčios užtikrinti galimybę finansuoti besisteigiantį verslą; (v) 2000 metais priimta nauja Bankroto įstatymo redakcija užtikrina geresnes sąlygas taikyti įmonių sanavimo planą; (vi) besisteigiantį verslą konsultuoja oficialios nacionalinės ir vietinės institucijos;¹⁴⁰ (vii) vykdomos nacionalinės priemonės, turinčios užtikrinti, kad verslo įsteigimo sąlygos būtų kuo laisvesnės ir paprastesnės:

- (a) *Bussiness Link Operators (BLO's)*: teikia patarimus, kaip pradėti verslą;
- (b) sukurtas ir veikia vientisas elektroninis tinklalapis *bussinesslink.org*, suteikiantis galimybę naudotis didele duomenų baze;
- (c) SBS regioninis investicinis akcinis fondas (*SBS Regional Venture Capital Funds*) remia smulkų verslą;
- (d) mažų firmų paskolų garantijos schema (*Small Firms Loan Guarantee Scheme*) teikia garantijas mažų firmų paskoloms, kurios negali atitikti sudėtingų užstatų reikalavimų ir pan.;
- (e) Tyrimų ir Plėtros Grantas (*Grant for Research and Development*) iniciatyva, padedanti sukurti technologiškai naujus produktus;
- (f) SBS Verslo inkubacinis fondas (*SBS Bussiness Incubation Fund*) teikia paskolas verslo inkubatorių kūrėjams;

¹³⁸ Tas pats, p. 106.

¹³⁹ Deakin, S. And Wilkinson, F.(1998) Labour law and economic theory: a reappraisal“ESRC Centre for Bussiness Research Working Paper Nto.92 (Cambridge:CBR)

¹⁴⁰ *A Comprehensive Strategy for Start-ups:A Consultation Document*, produced by the small Bussiness Service, 2002, London.; *Small Bussiness and Government-The Way Forward*, produced by the Small Bussiness Service, 2002, London.; *Global Entrepreneurship Monitor-United Kingdom 2002*, London Bussiness School, London; *Global Entrepreneurship Monitor, 2001 United Kingdom Executive Report*, London Bussiness School, London.

(g) *The Enterprise Insight Campaign* prisideda prie jaunimo verslo kultūros kūrimo puoselėjimo;

(h) *The Early Growth Funding* programa teikia paskolas rizikingiems naujiems projektams;

(i) informacijos perdavimo partnerystės (*Knowledge Transfer Partnerships*) institucija skatina ryšius tarp akademinės bendruomenės ir pradedančio verslo, kad būtų įgyvendinti nauji projektai naujų technologijų srityje;

(i) Shell Verslo Technologijų Programa (*The Shell Technology Enterprise Programme*) skirta įtraukti į verslo problemų sprendimą universiteto studentus, kad šie dirbtų naujai besisteigiančiose įmonėse;

(j) *The Bridges Fund* suteikia galimybę gauti pradinį kapitalą verslui, kuris pradedamas vietovėse, pasižyminčiose mažomis investicijomis ir nesaugiu socialiniu klimatu;

(k) *The Phoenix Fund* (su gausiais regioniniais ir funkciniais padaliniais) siekia spręsti verslo steigimo problemas socialinės atskirties zonose.

Įsisteigimo laisvę skatina ir vyriausybinių konsultacinių puslapių: (i) Prekybos ir pramonės departamentas (www.dti.gov.uk), Darbo ir pensijų departamentas (www.dwp.gov.uk); Švietimo ir įgūdžių departamentas (www.dfes.gov.uk); (ii) Mokesčių departamentas (www.ir.gov.uk); Vidaus reikalų ministerija (www.homeoffice.gov.uk); Įmonių registras (www.companieshouse.co.uk); Muitinės departamentas (www.hmce.gov.uk).

Regioniniu lygiu (Anglijoje, Šiaurės Airijoje, Škotijoje, Velse) taip pat vykdoma politika, orientuota skatinti pasinaudoti įsisteigimo laisve bei pritraukianti tuos, kurie ja naudojasi, ir užtikrinanti jų laisvių netrukdomą įgyvendinimą. Vietiniu lygiu veikia Didžiosios Britanijos vyriausybės skatinama vietinių strateginių partnerysčių schema, prisidedanti prie vietinės ekonomikos atgaivinimo ir plėtros.

Prancūzija

Nuo 1972 m. įsteigiančiųjų savo verslą skaičius Prancūzijoje mažėja¹⁴¹: jis sumažėjo nuo 11.3 proc. 1972 metais iki 8.5 proc. 1998 metais visos Prancūzijos darbo jėgos. Žvelgiant iš tarptautinės perspektyvos, šis rodiklis yra labai žemas. Didžiojoje Britanijoje, Olandijoje ir JAV šis skaičius buvo atitinkamai 10.9, 10.3, 10.4 ir 18.2

¹⁴¹ OECD 2000b, Economic Surveys. France 2000, Paris: OECD.

procento.¹⁴² Tarp Prancūzijos verslo savininkų 9.5 proc. sudaro imigrantai (ne Prancūzijos piliečiai).¹⁴³

Aukštas nedarbo lygis neskatina imigrantų pradėti savo verslą. Ši nenorą sustiprina ir didelės bedarbių pašalpos bei garantuotos minimalios pajamos.

Vieni svarbiausių veiksnių, sunkinančių verslo pradžią bei įsisteigimą, yra tradicinė smulkmeniška verslo reglamentavimo politika ir didelių bendrovių dominavimas ūkiniame gyvenime. Svarbūs veiksniai, stabdantys verslo plėtrą, yra siejami su industrine šalies struktūra bei vyriausybės teikiamos paramos dydžiu. Istoriskai šalies industrializacija buvo mažai susijusi su smulkaus verslo augimu. Prancūzijos specializacija kurti plataus masto kompleksiškas sistemas tiek kariniam, tiek civiliniam sektoriui, kuriam reikia daug investicijų ir kuris priklauso nuo valstybinių užsakymų, deja, nepaliko didelių galimybių smulkiam ir vidutiniam verslui skverbtis į šalies ūkinę ir socialinę erdvę. Prancūzijos pramonei reikia didelių gamybos išlaidų, trūksta paslaugų, nėra sąveikos tarp didelių ir mažų firmų. Visos šios charakteristikos sunkina jau veikiančių įmonių veiklą ir naujų įsisteigimą.¹⁴⁴

Pastangos skatinti smulkų verslą ir užsienio verslo steigimąsi Prancūzijoje nebuvo sėkmingos. Įvairios skatinimo schemas, įgyvendintos aštuntajame dešimtmetyje (pavyzdžiui, *Contrats de Plan Etat-Regions*¹⁴⁵, *Centres d'Innovation et de Transfert Technologique*), žlugo, kadangi valstybės svarbiausias prioritetas buvo didžiosios plėtros programos.

Paskutinį dešimtmetį pripažinta būtinybė skatinti smulkaus verslo plėtrą ir tuo pačiu piliečių iš kitų ES įsisteigimą. Steigiant smulkias įmones, stengiamasi sumažinti nedarbo keliamas socialines problemas.

Vykdamas įmonių steigimosi skatinimo politiką, siekiama skatinti naujų įmonių atsiradimą ir jau veikiančių bendrovių plėtrą; modernizuoti verslą remiantis vietiniais verslo ištekliais; supaprastinti verslo įsteigimo administracines procedūras;¹⁴⁶ mažinti darbo jėgos kaštus, mažinant socialinės apsaugos įmokas bei keičiant darbo įstatymus;¹⁴⁷ keisti mokesčių sistemą.

¹⁴² EIM 2000, COMPARative Entrepreneurship Data for International Analysis (Compendia 2000.1), Zoetemeer:EIM Research.

¹⁴³ Lacroix T and E.Ma Mung, 1999, Ethnic entrepreneurship in France; general background, Conference "Working on the fringes:immigrant businesses, economic integration and informal practices"October 1999 in Amsterdam, <http://home.pscw.uva.nl/rath/imment/tserfirstpapers/htm>

¹⁴⁴ Ibid, 7.

¹⁴⁵ Detalesnė informacija yra tinklalapyje www.commerce-exteriour.gouv.fr

¹⁴⁶ Determinants of Entrepreneurship in France: Policies, Institutions and Culture, 2001, Zoetemeer: EIM Research., 15.

¹⁴⁷ Šaltinis:www.service-public.fr

Verslo steigimo teisiniai reikalavimai vis dar yra sudėtingi. Vidutiniškai verslo įregistravimas Prancūzijoje trunka 15 savaičių.¹⁴⁸ Įmonę steigiančiam asmeniui reikia atsižvelgti ir į kitas išlaidas¹⁴⁹ (reikia pateikti verslo patalpų disponavimo ir naudojimo įrodymus, baigti įžanginius kursus ir pan.).¹⁵⁰

ES piliečiai, norintys užsiimti savarankiška veikla Prancūzijoje, privalo paduoti pareiškimą vietinei policijai leidimui apsigyventi. Kreipiantis į policiją yra būtina pateikti ekonominės veiklos įrodymus: pavyzdžiui, darbo sutartį, įmonės įstatus ir registracijos sertifikatą bei patalpų, kuriose vykdoma ekonominė veikla, nuomos sutartis.¹⁵¹ Įsteigiant įmonę, visus teisinius registravimo veiksmus galima atlikti Įmonių formalių reikalų tvarkymo centre (Centre de Formalites des Entreprises) - registraciją komerciniame teisme, mokesčių inspekcijoje, socialinio draudimo įstaigoje ir pan. Pateikus paraišką teisinei registracijai būtina pridėti šiuos dokumentus (i) pareiškėjo reikalingą profesinę kvalifikaciją nekilnojamo turto agentas, vairuotojų mokyklos vadovai) bei išsilavinimą patvirtinančius dokumentus (diplomą ir pan.); (ii) dokumentus dėl nuomojamų arba nuosavybės teise turimų patalpų. Šiam tikslui steigėjo ar vadovo deklaruojama gyvenamoji vieta gali būti naudojama iki dviejų metų; (iii) dokumentus, patvirtinančius, kad išklaustyta įmonių vadybos kursą. Įregistravus įmonę būtina apie tai paskelbti spaudoje.¹⁵²

Pirmosios reformos liberalizuojant reikalavimus pradėtos 1998 metais. Jomis siekta supaprastinti registraciją, buhalterinės apskaitos, įdarbinimo ir statistikos reikalavimus. Nuo 2000 metų vyriausybė ėmė įgyvendinti kompleksines programas, kuriomis siekiama šalinti verslo steigimo administracinius trukdžius. Šios programos įgyvendinamos kartu su platesne viešojo administravimo sistemos reforma, siekiant ją optimizuoti bei orientuojant į šalies gyventojų poreikių ir lūkesčių tenkinimą.¹⁵³

¹⁴⁸ OECD, 2000b, Economic Surveys. France 2000, Paris:OECD 2000.

¹⁴⁹ Smulkiau www.apce.com

¹⁵⁰ Smulkiau www.apce.com

¹⁵¹ <http://www.escapeartist.com/efam9/immigrate France.html>

¹⁵² <http://europa.eu.int/public-services/france/enterprises/legal structure/setting up en.htm>.

¹⁵³ Issues and Developments in Public Management: France-2000, Paris: OECD 2001.; Bernard C. Administrative Simplification in France and Online Public Access to the Regulatory Framework, OECD Seminar on Regulatory Transparency 2002, Paris :OECD 2002.

II SKYRIUS

Lietuva

Suprantama, kad teisinių sąlygų sukūrimas yra būtina, tačiau nepakankama sąlyga veiksmingam įsisteigimo laisvės įgyvendinimui, kuriam taip pat yra svarbūs kitų veiksmų (reikalingų administracinių gebėjimų, kvalifikuotų žmogiškųjų išteklių, pakankamo finansavimo ir kt.) tarpusavio papildymas ir sąveika. Įsisteigimo laisvės principo įgyvendinimo administracinė praktika Lietuvoje šiame tyrime analizuota objektyviu ir subjektyviu aspektais. Pirmuoju - nagrinėtos įsisteigimo laisvės įgyvendinimo praktinės sąlygos, antruoju – diagnozuotas ES ir kitų valstybių piliečių požiūris į šios laisvės įgyvendinimo galimybes ir trukdžius Lietuvoje.

Tyrimo metu, pasinaudojus Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto tarpininkavimu, buvo 2003 m. birželio mėn. kreiptasi į kompetentingas Lietuvos Respublikos ministerijas ir departamentus, kad pateiktų informaciją šiais klausimais:

(1) kokius teisės aktų bei funkcijų pakeitimus Lietuvos institucijos turėjo ar turės padaryti dėl Europos Sąjungos keliamų reikalavimų Lietuvos socialinio aprūpinimo ir apsaugos sistemai? Kaip Lietuvos darbo birža teiks įsidarbinimo paslaugas?

(2) ar bus Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams nustatyti kokie nors atvykimo ir buvimo Lietuvoje apribojimai? Kokius migracijos dokumentus ir kokias procedūras privalės atlikti Europos Sąjungos piliečiai, norintys įsidarbinti Lietuvoje?

(3) kiek šiuo metu Lietuvoje gyvena užsieniečių, kurių atvykimo į Lietuvą tikslas – darbas ar verslo įsteigimas Lietuvoje? Iš kokių šalių šie Lietuvoje dirbantys ar verslu užsiimantys užsieniečiai?

(4) ar visos ūkinės veiklos sritys bus prieinamos Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams? Kokios veiklos srityse ir kokie apribojimai bus palikti Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams? Kokios konkrečios administracinės procedūros bus nustatytos Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams, norintiems verstis tam tikros rūšies veikla?

Pateikiame šių atsakymų apibendrinimus.

Migracijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, atsakydamas į Lietuvos Respublikos Seimo socialinių reikalų ir darbo komiteto 2003 m. birželio 9 d. raštą pateikė

informaciją apie reikalavimus, numatytus naujame Lietuvos Respublikos įstatyme "Dėl užsieniečių teisinės padėties", kuris reglamentuoja užsieniečių teisinę padėtį Lietuvos Respublikoje, kurie bus taikomi Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams, įsigaliojus Lietuvos Respublikos stojimo į Europos Sąjungą sutarčiai ir minėtam įstatymui¹⁵⁴. Europos Sąjungos valstybės narės pilietis galės atvykti į Lietuvos Respubliką ir būti joje iki 3 mėnesių per pusę metų, skaičiuojant nuo pirmosios atvykimo į Lietuvos Respubliką dienos, o toks užsienietis, ieškantis darbo arba ketinantis užsiimti teisėta veikla Lietuvoje, galės būti valstybėje dar 3 mėnesius. Europos Sąjungos valstybės narės pilietis, ketinantis užsiimti teisėta veikla Lietuvos Respublikoje, privalės gauti leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje. Jei toks užsienietis numato Lietuvoje būti iki 3 mėnesių, skaičiuojant nuo pirmosios atvykimo dienos, jis atleidžiamas nuo pareigos turėti leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje. Dėl leidimo laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje išdavimo Europos Sąjungos valstybės narės pilietis turės kreiptis į vidaus reikalų ministro įgaliotą instituciją, kuri nagrinės jo prašymą ir priims sprendimą. Minėto prašymo nagrinėjimo terminas yra 1 mėnuo nuo prašymo gavimo dienos. Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl užsieniečių teisinės padėties" projektas nustato priežastis, kurioms esant Europos Sąjungos valstybės narės pilietis nebus įleidžiamas į Lietuvą, ar jam nebus išduotas arba bus panaikintas išduotas leidimas laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje. Tai susiję su užsieniečio keliamo grėsme valstybės saugumui, viešajai tvarkai arba gyventojų sveikatai, arba, jei užsienietis yra padaręs nusikaltimą žmoniškumui arba karo nusikaltimą. Migracijos departamentas taip pat informavo, kad šiuo metu Europos Sąjungos Taryboje yra svarstomos direktyvos, susijusios su Europos Sąjungos valstybių narių piliečių ir jų šeimos narių teise laisvai judėti ir gyventi Europos Sąjungos valstybių narių teritorijoje, projektas. Patvirtinus minėtos, direktyvos projektą Europos Sąjungos valstybių narių piliečių atvykimas, apsigyvenimo, tame tarpe ir įsidarbinimo tikslais, kitoje Europos Sąjungos valstybės narės teritorijoje turėtų supaprastėti.

Migracijos departamento duomenimis, atvykusiųjų užsieniečių tarpe Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai sudaro nedidelę dalį. Pavyzdžiui, 2002 m. pabaigoje Lietuvos Respublikoje laikinai apsigyveno 5 361 užsienietis (2001 m. – 4 777 užsieniečiai), iš jų Rusijos piliečių – 1 300 (2001 m. – 1 160), Ukrainos – 699 (2001 m. – 627), Baltarusijos – 589 (2001 m. – 536), JAV – 321 (2001 m. – 338). Tarp laikinai gyvenančių Lietuvos Respublikoje užsieniečių Europos Sąjungos valstybių narių

¹⁵⁴ Migracijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2003-06-25 raštas Nr.(15/4-2)-10K-21823).

piliečiai sudaro 15,4 % (2001 m. – 15,0 %)¹⁵⁵. 2002 m. Migracijos departamentas gavo 6 001 užsieniečio prašymą išduoti leidimą laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje (2001 m. – 6 035). Į Lietuvą atvykstama apsigyventi šiais pagrindais: (i) šeimų susijungimo pagrindu – tokių asmenų buvo 2 535 (2001 m. – 2 263); (ii) vykdyti ūkinę-komercinę ar kitokią teisėtą veiklą Lietuvoje – 1 188 (2001 m. – 1 451); (iii) dirbti (gavus Lietuvos darbo biržos leidimus dirbti) – 417 (2001 m. – 439); (iv) mokytis, studijuoti ar kelti kvalifikaciją Lietuvos Respublikoje – 655; (v) dirbti mokslinio ar pedagoginio darbo – 71; (vi) išsaugojus teisę į Lietuvos Respublikos pilietybę – 66; (vii) stažuotis ar dirbti pagal visuomeninių (nevyriausybinių) organizacijų vykdomas tarptautines mainų stažuotėmis programas – 7; (viii) įregistravus užsienio kapitalo įmonę, kurios įstatinis kapitalas ar turimų akcijų vertė ne mažesnė kaip 250 000 litų, – 5; (ix) kaip užsieniečių šeimos nariai – 205; (x) kaip Europos Sąjungos piliečiai – 852 (jų prašymai sudaro apie 14% visų pateiktų prašymų). Iš pateiktų prašymų matyti, kad daugiausia atvykstama į Lietuvos Respubliką šeimų susijungimo pagrindu (tai sudaro 42,2% visų pateiktų prašymų) ir vykdyti ūkinę-komercinę ar kitokią teisėtą veiklą Lietuvoje (19,8% prašymų)¹⁵⁶. Per pirmą 2003 m. pusmetį (nuo 2003-01-01 iki 2003-07-01) užsieniečiams išduoti leidimai laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje. Iš jų 631 leidimas išduotas užsieniečiams, užsiimantiems verslu, vykdančioms ūkinę-komercinę ar darbinę veiklą Lietuvoje (170 užsieniečių turi Darbo biržos išduotus leidimus dirbti). Tai sudaro 25,4% visų išduotų leidimų laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje per nurodytą laikotarpį. Daugiausia leidimų laikinai apsigyventi Lietuvoje darbo ir verslo pagrindu išduota per pirmą 2003 m. pusmetį šių valstybių piliečiams (skliausteliuose nurodytas turinčiųjų Darbo biržos išduotą leidimą dirbti skaičius) – Ukrainos – 98 (7), Rusijos Federacijos – 84 (28), Kinijos – 82 (54), Baltarusijos – 41 (18), Vokietijos – 31, Danijos – 29, Lenkijos – 27 (12), JAV – 25 (7), kitų valstybių piliečiams – 214 (44). Iš pateiktų duomenų matyti, kad daugiausia tokių užsieniečių yra Nepriklausomos Valstybės Sandraugos piliečiai, o Europos Sąjungos valstybių piliečiai sudaro tik nedidelę dalį¹⁵⁷.

¹⁵⁵ “Migracijos procesų raida ir tendencijos Lietuvos Respublikoje 2002 metais//Migracijos departamentas prie VRM. Žiūrėti www.migracija.lt

¹⁵⁶ “Migracijos procesų raida ir tendencijos Lietuvos Respublikoje 2002 metais//Migracijos departamentas prie VRM. Žiūrėti www.migracija.lt

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 2003-07-07 raštas Nr.1D-3718(15) Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetui.

Ūkio ministerija, atsakydama į Lietuvos Respublikos Seimo socialinių reikalų ir darbo komiteto 2003 m. birželio 9 d. raštą¹⁵⁸ informavo, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. 624 "Dėl profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatų: ir profesinės kvalifikacijos vertinimą ir pripažinimą vykdančių institucijų ir reglamentuojamų profesijų sąrašo patvirtinimo" patvirtintame sąrašė nurodytos reglamentuojamos profesijos, kuriomis Lietuvos Respublikoje norėdami verstis asmenys pagal užsienyje įgytą profesiją turi gauti kompetentingos institucijos suteiktą profesinės kvalifikacijos pripažinimą, leidžiantį dirbti konkrečios kvalifikacijos darbą. Ūkio ministerija taip pat atkreipė dėmesį, kad Europos Sąjungos valstybių narių piliečių įsidarbinimo Lietuvos Respublikoje klausimai yra aptariami Lietuvos Respublikos derybinėje pozicijoje "Laisvas asmenų judėjimas", už kurios įgyvendinimą yra atsakinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, atsakydama į Lietuvos Respublikos Seimo socialinių reikalų ir darbo komiteto 2003 m. birželio 9 d. raštą, akcentavo, kad valstybės narės socialinės apsaugos reikalus turi teisę tvarkyti visiškai savarankiškai¹⁵⁹. Todėl neišvengiamai Lietuvai, įstojus į ES, teks koordinuoti savo socialinės apsaugos sistemą, įgyvendinant amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų socialinės apsaugos taisykles, kurios yra arba bus privalomos visoms valstybėms narėms, tačiau, suprantama tik tiek, kiek tai numato reglamentai (draudimo stažas, išmokų eksportas ir pan.). Socialinės apsaugos koordinavimo reglamentų įgyvendinimas gali turėti šių pasekmių Lietuvos socialinės apsaugos sistemai:

- (i) teisės aktų pakeitimo ir papildymo - gali prireikti patikslinti kai kurias Lietuvos socialinės apsaugos teisės aktus;
- (ii) administracines – reikalinga kvalifikuota administracija, pajėgianti taikytis ES reglamentų nustatomas socialinių išmokų skyrimo, apskaičiavimo ir atsiskaitymo su kitomis valstybėmis narėmis procedūras Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyboje, Lietuvos darbo biržoje, Valstybinėje ligonių kasoje. Todėl bus galima remtis jau egzistuojančių centrinių įstaigų pajėgumais. Turint galvoje nustatomų procedūrų sudėtingumą, reikalingi intensyvūs darbuotojų, vykdydysiančių migruojančių amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų socialinės apsaugos išmokų administravimą, mokymai.

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos 2003-06-30 raštas Nr.(18.6-34)-3529.

(iii) finansines – Lietuva turės eksportuoti socialinės apsaugos išmokas už laikotarpius, įgytus dirbant Lietuvoje, į valstybes nares (išmokos dvišalių sutarčių pagrindu į kai kurias valstybes eksportuojamos jau dabar). Dėl palyginti nedidelių Lietuvos socialinių išmokų finansinis jų išmokėjimo krūvis neturėtų būti pernelyg didelis; gali būti, kad į šalį ateis daugiau pinigų, nei teks išmokėti. Tačiau fundamentalią problemą sudaro apmokėjimas už gydymą užsienyje – jei Lietuvoje mokėjęs sveikatos draudimo įmokas asmuo pasirenks gydymą užsienyje, kur gydymas kainuoja keleriopai brangiau, apmokėti už gydymą privalės Valstybinė ligonių kasa. Tokiu atveju nemažą Sveikatos draudimo fondo biudžeto dalį teks mokėti išmokų eksportui¹⁶⁰.

Pateikti valstybinių institucijų atsakymai yra iliustratyvūs bei atspindintys kompetentingų valdymo institucijų įsisteigimo laisvės turinio supratimo apimtį bei gylį. Tyrimą atlikusių asmenų supratimu, atsakymai į aukščiau pateiktus klausimus yra paviršutiniški, formalūs, neapimantys visų su steigimosi laisve susijusių tiek teisinių, tiek praktinių aspektų. Taip veikiausiai yra todėl, kad liberalių profesijų atstovų ir amatininkų įsisteigimo laisvės įgyvendinimo sąlygų praktinis įgyvendinimas tėra tik formavimosi stadijoje. Pačios įsisteigimo laisvės turinys, nepaisant jos gana tikslaus reglamentavimo kai kurių liberalių profesijų bei amatininkų atžvilgiu, bei praktinės pasekmės, įskaitant administracinius gebėjimų formavimo ir stiprinimo būtinybę turi būti tinkamai konceptualizuota bei išreikšta praktinių veiksmų programa.

II. 1. Objektvūs aspektas

Užsienio investicijas skatinantys faktoriai Lietuvoje yra natūralios gamtos iškasenos, infrastruktūra ir žmonių ištekliai, geografinė vieta, ekonominės politikos efektyvumas, institucinė struktūra ir šalies plėtros prognozės. Lietuvos plėtros agentūra Lietuvą apibūdina kaip esančią patogioje geografinėje vietoje tarp Rytų ir Vakarų bei turinčią konkurencingą, santykinai nebrangią ir kvalifikuotą darbo jėgą. Pragyvenimo Lietuvoje išlaidos – vienos mažiausių vidurio ir Rytų Europoje, čia gera transporto infrastruktūra, veikia laisvos ekonominės zonos ir industriniai parkai, eksportuojama pasaulio standartus atitinkanti produkcija, daugybė transnacionalinių korporacijų jau

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2003-06-27 raštas Nr.(19.2-60)-SD-4720 Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetui.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2003-06-27 raštas Nr.(19.2-60)-SD-4720 Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetui.

investavo Lietuvoje ir užsienio investicijų skaičius sparčiai auga, plečiasi žinių ekonomika, egzistuoja socialinis ir politinis stabilumas.¹⁶¹

Lietuva priskirtina valstybėms, skatinančioms užsienio tiesiogines investicijas. Ši politika turėtų būti susijusi ir su prielaidoms pasinaudoti įsisteigimu.

Valstybės informacinė ir konsultacinė parama pradedantiems verslą

Nacionaliniu lygmeniu yra įsteigtas komitetas, kuriojantis smulkaus ir vidutinio verslo skatinimą. Intensyviausiai šioje srityje veikia Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra <http://www.svv.lt/index2> bei Ūkio ministerija <http://www.ekm.lt/catalogs/29/index.shtml>. Šių institucijų tinklalapiai pakankamai informatyvūs. Visa medžiaga pristatoma ir anglų kalba.

Be jų, orientuotis sprendžiant problemas gali padėti įvairios institucijos, verslininkams teikiančios informaciją, mokslo paslaugas bei kitokią pagalbą. Jų svarbiausios darbo kryptis yra: (i) nemokamas informacijos teikimas; (ii) informacijos teikimo, konsultavimo ir mokymo paslaugos lengvatinėmis sąlygomis; (iii) konsultavimo; (iv) mokamos konsultavimo ir mokymo paslaugos; (v) Darbo biržos parama; (vi) savivaldybių parama asmenims, organizuojantiems savo verslą.

Verslo įsisteigimo konsultavimo struktūra Lietuvoje pradėta plėtoti dar neseniai. Lietuvoje veikia 20 verslo informacijos centrų, kurie teikia informaciją, konsultavimo ir mokymo paslaugas lengvatinėmis sąlygomis įvairiomis verslo organizavimo ir plėtojimo temomis: įmonės steigimo, verslo planų rengimo, darbo teisės, rinkodaros ir rinkotyros, finansinės ir buhalterinės apskaitos, mokesčių ir kt. Steigiami verslo informacijos centrai. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003 m. spalio 9 d. nutarimu Nr. 1256 pritarė naujų verslo informacijos centrų steigimui¹⁶². 2004 m. Lietuvoje veiks 32 verslo informacijos centrai.

Informacijos stoka suvokiama kaip viena iš kliūčių sėkmingai plėtoti verslą. Verslininkai, norėdami gauti jiems reikalingą verslo informaciją, gali tiesiai arba telefonu kreiptis į Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūrą (LSVVPA). LSVVPA teikia verslininkams nemokamą informaciją apie smulkaus ir vidutinio verslo sąlygas šalyje, finansinės paramos gavimo galimybes, rengia ir leidžia įvairius leidinius, kiekvieną mėnesį parengia informacinį biuletinį apie pasikeitimus ir naujoves verslo

¹⁶¹ www.lda.lt

aplinkoje, platina jį per verslininkų organizacijas, apskričių viršininkų administracijas, savivaldybes.

LSVVPA, siekdama išplėsti informacijos vartotojų skaičių, paspartinti kokybiškos ir aktualios informacijos pateikimą verslininkams, 1998 m. sukūrė interneto portalą, kuriame sukaupta ir nuolat atnaujinama įvairi verslininkams aktuali informacija lietuvių kalba apie teisinės, ekonomines verslo sąlygas Lietuvoje, verslo finansavimo galimybes, pateiktos nuorodos į kitus verslininkams svarbios informacijos šaltinius. Be to, sukaupta ir nuolat papildoma Konsultacinių įmonių duomenų bazė, kurioje galima rasti informaciją apie daugiau kaip 300 Lietuvoje veikiančių konsultacinių įmonių. Portale pateikta informacija ne tik apie Lietuvos, bet ir apie kitų šalių smulkų ir vidutinį verslą, verslininkams aktualios naujienos, skelbimai apie įgyvendinamas programas (projektus) ir kitas iniciatyvas, aktualūs įstatymų bei kitų teisės aktų projektai, trumpi jų komentarai.

Informacijos teikimo, konsultavimo ir mokymo paslaugos lengvatinėmis sąlygomis

LSVVPA nuo 1999 m. sudaro galimybes pradedantiesiems verslininkams gauti valstybės subsidijuojamas konsultacijas ir organizuoja mokymus, kurių tikslas – suteikti pagrindines žinias, reikalingas verslui pradėti, ir skatinti naujų įmonių steigimą.

1999 m. šešis mėnesius subsidijuojamos konsultavimo ir mokymo paslaugos buvo teikiamos Alytaus, Kauno, Panevėžio ir Šiaulių verslininkams. 2000 m. subsidijuojamos konsultavimo ir mokymo paslaugos pradedantiesiems verslininkams ir verslą plėtojančių įmonių atstovams buvo teikiamos visose Lietuvos apskrityse pagal ES PHARE smulkaus ir vidutinio verslo plėtros projekto Lietuvoje vykdomas programas. 2001 m. Vilniaus, Kauno, Panevėžio, Šiaulių, Alytaus ir Telšių apskrityse lengvatinėmis sąlygomis konsultavosi ir mokėsi daugiau nei 700 pradedančiųjų verslininkų. Subsidijos pradedantiesiems verslininkams siekė 80 proc. konsultavimo ir mokymo paslaugų kainos.

2002 m. Vilniaus, Panevėžio, Šiaulių, Alytaus, Kauno ir Telšių apskrityse buvo įgyvendintas projektas "Parama pradedantiesiems verslininkams". Projekte dalyvavo daugiau nei 840 fizinių asmenų, ketinančių pradėti verslą, bei fizinių asmenų, dirbančių pagal patentą. Subsidijos siekė 80 proc. konsultavimo ir mokymo paslaugų kainos.

¹⁶² Valstybės Žinios, Nr. 97-4349 (2003.10.15).

Projekto metu pradedantiesiems verslininkams buvo suteikta 755 val. konsultacijų ir organizuota 1546 val. mokymų.

Lietuvoje veikia 20 verslo informacijos centrų. Jie teikia informaciją, konsultavimo ir mokymo paslaugas lengvatinėmis sąlygomis įvairiomis verslo organizavimo ir plėtojimo temomis: įmonės steigimo, verslo planų rengimo, darbo teisės, rinkodaros ir rinkotyros, finansinės ir buhalterinės apskaitos, mokesčių ir kt. Pagrindinis šių centrų tikslas – teikiant informacinę, konsultacinę ir mokomąją pagalbą, prisidėti prie naujų įmonių kūrimosi, padėti jau veikiančioms įmonėms plėtoti veiklą, prisitaikyti prie kintančių rinkos sąlygų, didinti jų konkurencingumą ir veiklos efektyvumą.

2001 m. įsteigti Vilniaus ir Kauno euroinformacijos centrai, kurių veiklos tikslas - mažas ir vidutinės įmonės informuoti ir konsultuoti ES klausimais, padėti joms lengviau prisitaikyti prie greitai kintančių rinkos sąlygų Lietuvai integruojantis į ES. Kaip Lietuvos integracija į ES paveiks verslo sąlygas, kokią įtaką Lietuvos įmonėms turės euro įvedimas, kur susirasti verslo partnerių, kokios galimybės gauti paramą iš ES fondų - atsakymus į šiuos klausimus verslininkai gaus apsilankę euroinformacijos centruose. Šiuose centruose galima gauti informaciją apie ES įmonių politiką, ES verslą reglamentuojančias direktyvas, standartus ir sertifikatus, ES fondus ir programas, atviras įmonėms, apie konferencijas, parodas ir mugės, vyksiančias Lietuvoje, Europos Sąjungoje ar valstybėse kandidatėse, taip pat verslininkai lengvatinėmis sąlygomis gali dalyvauti euroinformacijos centruose organizuojamuose seminaruose ir mokymuose.

Siekdami kuo plačiau informuoti mažas ir vidutinės įmones bei vengdami dubliavimosi, Vilniaus ir Kauno euroinformacijos centrai teiks paslaugas skirtingose apskrityse:

Vilniaus euroinformacijos centras - Vilniaus, Alytaus, Utenos, Šiaulių ir Panevėžio apskrityse,

Kauno euroinformacijos centras - Kauno, Marijampolės, Klaipėdos, Telšių ir Tauragės apskrityse.

Konsultavimo ir mokymo paslaugos bei patalpų nuoma lengvatinėmis sąlygomis

Siekiant paremti pradedančiuosius verslininkus, skatinti naujų darbo vietų kūrimą iš Smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo fondo lėšų yra įsteigti verslo inkubatoriai. Juose

ūkio subjektai gali naudotis visokeriopa parama: lengvatinėmis sąlygomis nuomotis patalpas, konsultuotis verslo plano parengimo, verslo plėtojimo ir kt. klausimais.

2003 m. rugpjūčio mėn. Vilniaus Šiaurės miestelyje įsteigtas technologijų parkas, kuris prisidės prie aukštųjų technologijų plėtojimo ir naujovių aplinką ugdančių programų vykdymo. Šiaurės miestelio technologijų parke bus įrengti biurai su pažangia telekomunikacijų infrastruktūra, pritaikyta augantiems informacinių technologijų verslo poreikiams. Pradedančios veiklą įmonės galės pasinaudoti verslo inkubavimo sistema, pagal kurią joms bus suteikta patalpų nuomos, konsultavimo, biuro paslaugų lengvatų.

Mokamos konsultavimo ir mokymo paslaugos

Lietuvoje veikia įvairios konsultacinės įmonės, teikiančios mokamas konsultavimo ir mokymo paslaugas verslininkams. Konsultacinės įmonės, tarp jų verslo konsultaciniai centrai ir regiono plėtros agentūra, teikia juridines, finansines ir buhalterines apskaitos, investicijų, mokesčių konsultavimo paslaugas, organizuoja mokymus verslo planavimo, verslo etikos, rinkotyros, rinkodaros ir kt. srityse, atlieka rinkos tyrimus, padeda surasti verslo partnerių ir t.t.

Savivaldybių parama organizuojantiems savo verslą

Didelę įtaką smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai turi miestų ir rajonų savivaldos institucijų sprendimai. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas numato savivaldybės teisę priimti sprendimus dėl specializuotų (tikslinių) fondų sudarymo; mokesčių, rinkliavų ir kitų įstatymų nustatytų lengvatų teikimo iš savivaldybės biudžeto; subsidijų ir kompensacijų skyrimo tvarkos naujas darbo vietas steigiančioms visų rūšių įmonėms ir t.t.

Savivaldos institucijos, norėdamos padėti plėtoti smulkų ir vidutinį verslą, sukurti daugiau darbo vietų ir spręsti nedarbo problemas savo regione, steigia Smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo fondus. Pagrindinės šių fondų lėšų naudojimo kryptys: kompensuoti paskolų palūkanas ir kai kuriuos mokesčius, teikti lengvatinius kreditus, kompensuoti naujų darbo vietų kūrimo išlaidas, finansuoti tikslinius projektus, mokymus, renginius verslininkams ir kt.

Savivaldybės viena ar kita forma gali daryti įtaką visų į jų biudžetą patenkančių mokesčių dydžiui. Lietuvos Respublikos mokesčių įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytos savivaldybių teisės priimti sprendimus dėl įvairių mokesčių konkrečių tarifų.

Kiek ši informacija yra efektyvi, prieinama dėl savo "formalizuoto" pateikimo ir naudinga, gali įvertinti tikrai detalūs tyrimai. Tačiau populiarius tos "pagalbos" supratimas verslą pradėjantiems lieka gana problemiškas.

Valstybės parama smulkiam bei vidutiniam verslui, įskaitant savarankiškai dirbančius asmenis

Siekdama sudaryti palankias sąlygas smulkiam bei vidutiniam verslui plėtoti ir, verslo subjektų aptarnavimui gerinti Lietuvos Respublikos Vyriausybė įsteigė ne pelno organizaciją - Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūrą, kuri kaupia ir teikia informaciją apie smulkaus ir vidutinio verslo sąlygas Lietuvoje.¹⁶³ 1999 metais ši organizacija pristatė informacinį portalą, kuriame užsienio investuotojai gali rasti informacijos apie verslo pradžių Lietuvoje.

1998 metais buvo priimtas Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymas¹⁶⁴. Įstatyme numatyta valstybės pagalba smulkiam ir vidutiniam verslui. 1998 metais Lietuvos Respublikos Seimas priėmė nutarimą dėl "Dėl individualių įmonių veiklos gerinimo", kuriame numatyta įpareigoti LR Seimo Verslo ir užimtumo komisiją, pasitelkiant Finansų, Ūkio, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų atstovus bei smulkaus verslo asocijuotų struktūrų atstovus, parengti įstatymų pataisas, būtų pagerintas individualių įmonių veiklos sąlygos, o Vyriausybę peržiūrėti įstatymų lydimočius aktus, trukdančius individualių įmonių veiklai pagal Seimo Verslo ir užimtumo komisijos pateiktus siūlymus. Šiuo metu projektas yra gražintas tobulinti Seimo Biudžeto ir finansų komitetui.

2001 m. liepos 11 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu "Dėl smulkaus ir vidutinio verslo plėtros" įsteigė garantijų instituciją „Investicijų ir verslo garantijos“, kuri teikia smulkaus ir vidutinio verslo paskolų garantijas bankams; teikia ir (ar) administruoja mikrokreditus; investuoja rizikos kapitalą į smulkaus ir vidutinio verslo subjektus; administruoja dalinį paskolų palūkanų dengimą smulkaus ir vidutinio verslo subjektams, vykdo kitokią susijusią veiklą.¹⁶⁵

¹⁶³ Valstybės žinios, 1995, Nr.93-2078.

¹⁶⁴ 2002 m. spalio 22 d. buvo priimta nauja redakcija, Valstybės žinios, 2002, Nr.105-4689.

¹⁶⁵ Valstybės žinios, 2001, Nr. 62-2272.

2002 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime "Dėl smulkaus ir vidutinio verslo plėtros iki 2004 m. strateginių kryptų ir smulkaus ir vidutinio verslo plėtros 2002 - 2004 metų priemonių patvirtinimo" numatyta smulkaus ir vidutinio verslo aplinkos tobulinimas, finansinės paramos subjektams gerinimas, institucijų infrastruktūros gerinimas ir kitos smulkaus bei vidutinio verslo skatinimo priemonės¹⁶⁶. Minėtuose teisės aktuose numatomas vienodas reglamentavimas tiek vietiniams, tiek ir užsienio, įskaitant ir ES piliečius, verslininkams.

Smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą ribojantys veiksniai

Užsienio investicijų patarėjų grupė (*Foreign Investment Advisory Group*), priklausanti Pasaulio banko grupei, 1999 metais, ištyrusi administracines kliūtis užsienio investicijoms Lietuvoje, prie jų priskyrė šias:

- (i) aukštas verslo reguliavimo lygis, ypač, žemės nuosavybės ir darbo jėgos reguliavimo srityje, kuriam būdingas įstatymų ir poįstatyminių aktų nekonkretumas bei prieštaringumas;
- (ii) smulkios korupcijos paplitimas, pasireiškęs tuo, kad dauguma paslaugų teikėjų, nuolat davė kyšius oficialioms institucijoms, kurios neišvengiamai turėjo įtraukti į verslo sąnaudas, tuo pačiu branginant teikiamas paslaugas bei mažinant jų prieinamumą;
- (iii) smulkaus, vidutinio ir stambaus verslo požiūrių dideli skirtumai, tarp kurių išryškėjo itin neigiamas smulkaus ir vidutinio verslo atstovų požiūris, apibūdinantis Lietuvą kaip korumpuotą ir diskriminuojančią valstybę;
- (iv) teisinių taisyklių ir administracinių procedūrų sudėtingumas, kuris komplikavo smulkaus ir vidutinio verslo veiklos sąlygas bei didino poreikį naudotis profesionalių konsultantų (teisininkų, finansininkų, mokesčių patarėjų) paslaugomis, kurios neretai yra neprieinamos;

¹⁶⁶ Valstybės žinios, 2002, Nr. 74-3174.

(v) valstybės taikomos mokesčių rinkimo priemonės per griežtos, o skiriamos nuobaudos už pažeidimus neproporcingos.¹⁶⁷

Smulkaus, vidutinio ir stambaus verslo požiūrių pakankamai didelius skirtumus paaikškina Lietuvos valstybės teisinio reguliavimo pastarojo dešimtmečio prioritetai, suteikę palankesnę statusą bei geresnes veiklos sąlygas stambiems užsienio verslo subjektams, neretai diskriminuodami smulkias ir vidutines bendroves. Pavyzdžiui, tik 1999 metais naujuoju Investicijų įstatymu¹⁶⁸ buvo sulygintos verslo sąlygos užsienio ir šalies investuotojams. Tačiau praktiškai pirmenybė ir toliau teikiama stambiems investuotojams. Atrodo, kad problemos išlieka ne “*savas versus užsienietis*” prasme, bet “*stambus versus smulkus*”.

Ši tendencija aiškintina tuo, kad stambių užsienio investicijų, susijusių su privatizacija, metu valstybės dėmesys buvo sutelktas tinkamų sąlygų pastarosioms ateiti sudarymui, dėl ko neretai nukentėdavo smulkaus ir vidutinio verslo interesai. Pasikeitus investicijų pobūdžiui, galima būtų tikėtis didesnio dėmesio smulkiam ir vidutiniam verslui.

Institucijų kliūtys buvo viena svarbiausių kliūčių užsienio investicijų atėjimui į šalį. Investuotojai apklausų metu nurodo kaip svarbiausias kliūtis dažnus įstatymų ir administracinių taisyklių kaitaliojimus, lėtai veikiančią biurokratinę mašiną, vakarietišku veiksmų įgyvendinimo standartų nebuvimą, sudėtinga mokesčių ir muitų sistemą.¹⁶⁹ Administraciniai trukdžiai įsisteigti, kaip ir dažniausiai nurodomos kliūtys, tokios kaip nebaigta privatizacija, kapitalo rinkos stoka, administracinė struktūra ir praktika, gali būti priskirti prie kliūčių investicijoms.¹⁷⁰

II. 2. Subjektyvusis aspektas

Tyrimo metu buvo apklausti Lietuvos Respublikos valstybės institucijose, versle ir jo atstovus vienijančiose organizacijose dirbantys užsienio piliečiai, kurie susiduria su steigimosi laisvės įgyvendinimu Lietuvoje. Įsisteigimo laisvės įgyvendinimo sąlygos šiame Tyrime buvo vertintos aiškinantis bendrovių vadovų ir užsienio valstybių

¹⁶⁷ Lithuania: Foreign Direct Investment Impact and Policy Analysis, Working Papers on International Investment, OECD July 2000, p. 62.

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas, Valstybės žinios, 1999, Nr.66-2127.

¹⁶⁹ Lithuania: Foreign Direct Investment Impact and Policy Analysis, Working Papers on International Investment, OECD July 2000, p. 30-31.

¹⁷⁰ Lithuania: Foreign Direct Investment Impact and Policy Analysis, Working Papers on International Investment, OECD July 2000, p. 2.

(didžiąją dalimi Europos Sąjungos valstybių) piliečių požiūrį į verslo sąlygas, verslą ribojančius veiksnius, verslo bendravimo ir bendradarbiavimo su viešuoju sektoriumi principus Lietuvoje. Nagrinėjant šiuos aspektus buvo atlikti du tyrimai, kurių duomenimis šio Tyrimo tyrėjai remiasi.

Bendrovių vadovų nuomonė dėl pagrindinių kliūčių, trukdančių plėtoti verslą¹⁷¹

Kliūčių svarba procentais	Mikroįmonių ¹⁷² vadovų nuomonė	Individualių įmonių vadovų nuomonė	Uždarytų akcinių bendrovių vadovų nuomonė	Akcinių bendrovių vadovų nuomonė
1. Mokesčių politika ir mokesčių sistema	40.4	42	34	31
2. Įstatymai, įstatymų kaita, įstatymų lydimųjų aktų gausa	21.1	26	18	17
3. Valdininkų biurokratizmas, korupcija	19.9	20	23	28
4. Maža rinka, maža paklausa	19.1	19	20	22
5. Apyvartinių lėšų stoka, mažas pelnas	16.2	19	15	18
6. Nesąžininga konkurencija	8.0	42	34	31

¹⁷¹ Analizuojant užsienio verslo sukūrimo sąlygas Lietuvoje, remtasi „Transparency International“ Lietuvos skyriaus vykdyto tyrimo „Korupcijos žemėlapis Lietuvoje - 2002 metai“ duomenimis. Vienas iš tyrimo tikslų – verslininkų patirties kuriant bei plėtojant verslą analizė. Įmonių vadovų apklausa vyko 2002 m. lapkričio 14 – gruodžio 19 dienomis. Iš viso apklausta 1017 įmonių vadovų. Atlikta apklausa atspindi Lietuvos verslo struktūrą

¹⁷² Mikroįmonė - įmonė, kurioje darbuotojų skaičius neviršija 9 asmenų.

Kliūčių svarba procentais	Įmonių su užsienio kapitalu vadovų nuomonė	Įmonių be užsienio kapitalo vadovų nuomonė
1. Mokesčių politika ir mokesčių sistema	31	37
2. Įstatymai, įstatymų kaita, įstatymų lydimųjų aktų gausa	23	22
3. Valdininkų biurokratizmas, korupcija	21	20
4. Maža rinka, maža paklausa	11	22
5. Apyvartinių lėšų stoka, mažas pelnas	13	17

Bendrovių vadovų nuomonė dėl pagrindinių valdžios institucijų, trukdančių plėtoti verslą

Kliūčių svarba procentais	Mikroįmonių vadovų nuomonė	Individualių įmonių vadovų nuomonė	Uždarytųjų akcinių bendrovių vadovų nuomonė	Akcinių bendrovių vadovų nuomonė
1. Mokesčių inspekcija	30	33	24	22
2. Sodra	10	9	8	2
3. Savivaldybė	9	9	13	13
4. Seimas	9	9	10	12
5. Vyriausybė	9	7	9	13
6. Muitinė	6	5	11	13

Kliūčių svarba procentine išraiška	Įmonių su užsienio kapitalu vadovų nuomonė	Įmonių be užsienio kapitalo vadovų nuomonė
1. Mokesčių inspekcija	20	28
2. Sodra	5	8
3. Savivaldybė	6	13
4. Seimas	6	10

5. Vyriausybė	5	10
6. Muitinė	15	8

Bendrovių vadovų nuomonė dėl kyšio davimo sprendžiant verslo problemas oficialiose institucijose

Kyšių svarba procentais	Mikroįmonių vadovų nuomonė	Individualių įmonių vadovų nuomonė	Uždaryjū akcinių bendrovių vadovų nuomonė	Akcinių bendrovių vadovų nuomonė	Įmonių su užsienio kapitalu vadovų nuomonė
Kyšiai padeda išspręsti iškilusias problemas	78	81	73	75	75
Duotų kyši	63	72	60	53	57
Korupcija sudaro daug kliūčių įmonės veiklai	32	32	34	34	34

Bendrovių vadovų nuomonė dėl kliūčių, su kuriomis dažniausiai tenka susidurti

Kliūčių svarba procentine išraiška	Mikroįmonių vadovų nuomonė	Individualių įmonių vadovų nuomonė	Uždaryjū akcinių bendrovių vadovų nuomonė	Akcinių bendrovių vadovų nuomonė	Įmonių su užsienio kapitalu vadovų nuomonė
Papirkinėjimas, kyšininkavimas	27	26	26	26	22
Piktnaudžiavimas tarnybine	36	36	36	34	44

padėtimi					
Privačiųjų ir viešųjų interesų konfliktų savanaudiškas sprendimas	17	16	22	24	18
Neteko susidurti	10	10	7	12	8

Užsienio valstybių piliečių nuomonė dėl pagrindinių verslo steigimo Lietuvoje trukdžių.¹⁷³

- (i) kalbos nemokėjimas ir skirtingi bendravimo įgūdžiai, sąlygoti skirtingos kultūros; prieinamos informacijos, neformalių ryšių, reikalingų pasinaudoti steigimosi laisve Lietuvoje, nebuvimas, o tai savo ruožtu vertė išimtinai pasitikėti valstybės teikiamomis ribotomis galimybėmis;
- (ii) vienodų išsilavinimo standartų Lietuvos ir ES šalyse nebuvimas;
- (iii) valstybės ekonominės ir socialinės politikos (subsidių, kreditavimo sistemos veiklos) trūkumai, neleidžiantys sparčiai pradėti verslo veiklą;
- (iv) klientui skirtos viešojo sektoriaus aptarnavimo kultūros trūkumas. Respondentams atrodė, kad ne tik valdininkai, bet ir vietiniai žmonės neįvertina jų pastangų ir įtariai žiūri į jų motyvaciją bei įgūdžius;
- (v) sudėtingos ir, respondentų manymu, neracionalios leidimų ir licencijų išdavimo procedūrų bei per didelių joje dalyvaujančių valdininkų elgesio laisvės egzistavimas;
- (vi) palyginti didelių žyminių mokesčių, neproporcingų baudų egzistavimas;
- (vii) efektyvios konsultacinės valstybės paramos bandantiems pasinaudoti steigimosi laisve nebuvimas.

¹⁷³ 2003 m. rugpjūčio mėn. pokalbio ir klausimyno būdu atlikto tyrimo, išdavoje surinkti duomenys iš 15 asmenų, kuriuos apibūdino šie požymiai: visi buvo vyriškos lyties atstovai; skirtingo amžiaus (nuo 25 iki 63 metų); turėjo skirtingą darbo patirtį ir finansines galimybes; Belgijos, Didžiosios Britanijos, Danijos, Prancūzijos, Norvegijos, Vokietijos ir kitų valstybių piliečiai; dirbo skirtinguose Lietuvos regionuose; dalyvavo viešojoje politikoje Lietuvoje atstovaudami verslo interesams; steigė įmones, bandė pritraukti finansavimą pradedančioms veikti įmonėms bei galėjo pateikti įrodymus savo vertinimui pagrįsti.

(viii) valdininkų, teikiančių patarimus, nekompetencija.

Užsienio valstybių piliečių nuomonė dėl administracinių trukdžių įgyvendinant įsisteigimo laisvę

Sritis	Vertinimas	Procentais
Valstybės administracinė praktika		
	Griežtai negatyvi	33
	Negatyvi	19.8
	Neutrali	13.2
	Teigiama	19.8
	Puiki	26.4
Valstybės parama verslui		
	Griežtai negatyvi	39.6
	Negatyvi	26.4
	Neutrali	13.2
	Teigiama	13.2
	Puiki	6.6
Sąlygos finansinei paramai verslui		
	Griežtai negatyvios	6.6
	Negatyvios	6.6
	Neutralios	33
	Teigiamos	19.8
	Puikios	19.8
Valstybės teikiamų patarimų įsisteigti kokybė		
	Griežtai negatyvūs	13.2
	Negatyvūs	19.8
	Neutralūs	52.8
	Teigiami	13.2
	Puikūs	-

Valstybės tarnautojų požiūris į įsisteigiančius verslininkus		
	Griežtai negatyvus	6.6
	Negatyvus	13.2
	Neutralus	26.4
	Teigiamas	46.2
	Puikus	6.6
Gyventojų požiūris į įsisteigiančius verslininkus		
	Griežtai negatyvus	13.2
	Negatyvus	19.8
	Neutralus	33
	Teigiamas	19.8
	Puikus	13.2

Subjektyvūs vertinimai neretai indikuoja latentinius viešosios sistemos trūkumus. Todėl politiką formuojantiems bei nustatantiems asmenims jie turėtų būti kaip tam tikras problemų diagnostavimo lankmuso popierius.

Teisininkų įsisteigimo teisės reguliavimo pakopos ir įgyvendinimo praktika Lietuvoje: konkretaus atvejo hipotetinė analizė

Šioje dalyje pateiksime konkretų įsisteigimo atvejį su visomis reguliavimo pakopomis. Minėjome, kad teisę verstis advokato praktika Lietuvos Respublikoje turės Europos Sąjungos valstybių narių teisininkai, turintys savo valstybės kompetentingos institucijos suteiktą teisininko profesinį vardą įgys nuo Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą dienos. Šiuo metu teisininkai iš Europos Sąjungos valstybių narių gali teikti teisinės paslaugas ir nuolat verstis teisine praktika Lietuvos Respublikoje, išskyrus teisinės paslaugas baudžiamosiose bylose, tačiau ši teisė labiau pagrįsta dvišalėmis sutartimis, bet ne Lietuvos teisės nuostatomis.

Bendrieji reikalavimai

Europos Sąjungos valstybės narės pilietis galės atvykti į Lietuvos Respubliką ir būti joje turi kreiptis į Migracijos departamentą dėl leidimo laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje gavimo (leidimo maksimali trukmė penkeri metai) bei pateikti: 1) nustatytos formos prašymą (išduodamas Lietuvos Respublikos diplomatinėje atstovybėje ar konsulinėje įstaigoje užsienyje arba migracijos tarnyboje); 2) galiojantį kelionės dokumentą (sutikrinimui) ir jo kopiją; 3) gimimo liudijimo nuorašą, kai reikia nustatyti šeiminių ryšį; 4) santuokos liudijimo nuorašą, kai atvykstama su sutuoktiniu ar pas sutuoktinį; 5) vaikų gimimo liudijimų nuorašus, kai atvykstama su vaikais; 6) dokumentą, patvirtinantį kad yra pakankamai lėšų, pragyventi Lietuvos Respublikoje; 7) sveikatos draudimą patvirtinantį dokumentą, galiojantį buvimo Lietuvoje laikotarpiu (sutikrinimui) ir jo kopiją (šis dokumentas pateikiamas gavus Migracijos departamento pranešimą apie tai, kad užsieniečiui priimtas sprendimas išduoti laikinąjį leidimą); 8) valstybės rinkliavos kvitą (pateikiamas prieš įforminant laikinąjį leidimą) 50 litų dydžio. Jis taip pat turi deklaruoti gyvenamąją vietą ne vėliau kaip per 7 darbo dienas nuo atvykimo gyventi į Lietuvos Respubliką sutinkamai su Užsieniečių gyvenamosios vietos deklaravimo laikinosiomis taisyklėmis

Registracijos kompetentingoje Lietuvos institucijoje ir veiklos pradžios stadija

Europos Sąjungos valstybių narių teisininkus, pageidaujančius verstis advokato praktika Lietuvos Respublikoje, registruos Lietuvos advokatų taryba. Europos Sąjungos valstybės narės teisininkas, pageidaujantis verstis advokato praktika Lietuvos Respublikoje, pateikia Lietuvos advokatų tarybai prašymą. Kartu su prašymu turės pateikti šiuos dokumentus:

- (i) asmens tapatybę ir pilietybę patvirtinantis dokumentas;
- (ii) Europos Sąjungos valstybės narės kompetentingos institucijos dokumentas apie jam suteiktą teisininko profesinį vardą. Šis dokumentas turi būti išduotas ne anksčiau kaip prieš tris mėnesius iki jo pateikimo Lietuvos advokatų tarybai;
- (iii) civilinės atsakomybės už žalą, padarytą teikiant teisinę pagalbą, draudimo dokumentas arba garantija dėl tokios žalos atlyginimo¹⁷⁴. Teisę verstis advokato praktika Lietuvos Respublikoje Europos Sąjungos valstybės narės teisininkas įgyja nuo įregistravimo Lietuvos advokatų taryboje.

¹⁷⁴ Analogiški reikalavimai yra įtvirtinti Advokatūros įstatymo projekto (nauja redakcija) 64 str./Teisingumo ministerija/Įstatymo projektas/ IXP-2224/2003 01 16/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 22 d.

Europos Sąjungos valstybės narės teisininkas po trejų vertimosi advokato praktika Lietuvos Respublikoje metų turi teisę prašyti pripažinti jį advokatu ir įrašyti į Lietuvos Respublikos praktikuojančių advokatų sąrašą šio įstatymo nustatyta tvarka. Šiuo atveju Europos Sąjungos valstybės narės teisininkui *netaikomi teisinio darbo praktikos tam tikrą laiką reikalavimai*. Jeigu Europos Sąjungos valstybės narės teisininkas per trejus vertimosi advokato praktika Lietuvos Respublikoje metus reguliariai ir efektyviai teikė teisinę pagalbą iš Lietuvos nacionalinės teisės, jam taip pat netaikomas *reikalavimas išlaikyti advokato kvalifikacinius reikalavimus*.

Europos Sąjungos valstybės narės teisininkui, norinčiam teikti teisinės paslaugas Lietuvoje Advokatūros įstatymo pagrindu, turėtų būti taikomi bendri advokato profesinės veiklos pradėjimui keliami reikalavimai:

- reikalavimas įsteigti kontorą arba sudaryti sutartį dėl nuolatinės darbo vietos su jau veikiančios advokato(ų) kontoros advokatu(ais);
- steigiant kontorą kontoros veiklai įsigyti nuosavybės teise arba išsinuomoti administracines patalpas;
- reikalavimas įregistruoti kontorą Lietuvos advokatų taryboje bei gauti pažymėjimą, jei teisininkas nori praktikuoti savarankiškai;
- reikalavimas atidaryti atsiskaitomąją sąskaitą banke;
- reikalavimas įsiregistruoti pas atitinkamą mokesčio administratoriaus mokesčių administratoriaus mokesčių mokėtojų rejestre kaip fizinis asmuo (su asmens kodu), pateikęs nustatytą Formą-2; jam turi būti priskiriamas laikinas mokesčio mokėtojo identifikacinis numeris; laikinasis mokesčio mokėtojo identifikacinis numeris rašomas į mokesčio deklaracijas, mokėjimo pavedimus, kuriuos mokesčio mokėtojas periodiškai pateikia mokesčio administratoriui, mokesčių įstatymo nustatyta tvarka.
- reikalavimas įsigyti dokumentus užmokesčiui už teikiamas paslaugas įforminti (kvitų knygelę iš Lietuvos advokatų tarybos grynųjų pinigų priėmimui ir sąskaitas-faktūras (arba PVM sąskaitas-faktūras, jei paslaugų teikėjas yra įsiregistravęs mokesčio administratoriaus mokesčių mokėtojų rejestre kaip PVM mokėtojas);
- reikalavimas apsidrausti privalomu advokato socialiniu draudimu;

- reikalavimas įrengti kontorą sutinkamai su Lietuvos advokatūros statuto keliamais reikalavimais;
- reikalavimas nustatyti asmens duomenų saugojimo tvarką sutinkamai su Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos reikalavimais bei informuoti Asmens duomenų apsaugos inspekciją.

Paslaugų teikimo stadija

Europos Sąjungos valstybės narės teisininkas, turėsiąs teisę verstis advokato praktika Lietuvos Respublikoje, turi teisę teikti teisinę pagalbą; teikti teisinę pagalbą bylų procese tik kartu su advokatu, įrašytu į Lietuvos Respublikos praktikuojančių advokatų sąrašą, arba advokato padėjėju, įrašytu į Lietuvos advokatų tarybos advokatų padėjėjų sąrašą; naudotis Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais teisėmis teisinei pagalbai teikti¹⁷⁵. Europos Sąjungos valstybės narės teisininkas teisinę pagalbą Lietuvos Respublikoje teiks Europos Sąjungos valstybės narės kompetentingos institucijos jam suteiktu teisininko profesiniu vardu.

Europos Sąjungos valstybės narės teisininkui, teikiančiam teisinę paslaugą Lietuvoje Advokatūros įstatymo pagrindu, turėtų būti taikomi bendri advokato profesinės veiklos reikalavimai:

- Tvarkyti buhalterinę apskaitą sutinkamai su teisės aktų nustatytais reikalavimais;
- Mokėti fizinių asmenų mokesčius (15 arba 33 procentus) sutinkamai su teisės aktų nustatytais reikalavimais;
- Deklaruoti advokato pajamas sutinkamai su teisės aktų nustatytais reikalavimais;
- Mokėti privalomas įmokas sutinkamai su 1998 12 31 LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1548 advokatai ir advokatų padėjėjai yra prilyginti individualių (personalinių) įmonių savininkams. Advokatai draudžiasi valstybinei socialinio draudimo bazinei pensijai. Jie socialinio draudimo įmokas moka patys, nuo įrašymo į praktikuojančių advokatų sąrašus dienos. Įmokas Valstybinio socialinio draudimo fondui moka kartą per ketvirtį.
- Saugoti dokumentus, vadovaujantis Lietuvos Respublikos archyvų įstatymo bei 1997 m. rugpjūčio 15 d. Lietuvos archyvų departamento prie LR

¹⁷⁵ Analogiškos nuostatos yra įtvirtintos Advokatūros įstatymo projekto (nauja redakcija) 65 str./Teisingumo ministerija/Įstatymo projektas/IXP-2224/2003 01 16/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 22 d.

Vyriausybės įsakymu Nr. 38 patvirtintos “Bendrujų dokumentų saugojimo rodyklės”reikalavimais.

Teisinio reguliavimo bei praktinio įgyvendinimo neaiškumai

Analizuojant Advokatūros įstatymo 10 skirsnio nuostatas, kyla tam tikrų klausimų ir neaiškumų: *pirma*, ne visiškai aišku, kokius reikalavimus turės atitikti Europos Sąjungos valstybės narės teisininkas po trejų vertimosi advokato praktika Lietuvoje metų, norėdamas būti pripažintas advokatu Lietuvoje ir įrašytas į praktikuojančių advokatų sąrašą. Iš Advokatūros įstatymo 59 straipsnio 3 dalies nuostatų galima padaryti išvadą, kad iš esmės jiems turėtų būti taikomi Advokatūros įstatymo 7 straipsnio (pripažinimo advokatu sąlygos) reikalavimai: pilietybė (naujame Advokatūros įstatymo projekte numatyta, jog fizinis asmuo pripažįstamas advokatu, jeigu jis yra Lietuvos Respublikos arba Europos Sąjungos valstybės narės pilietis¹⁷⁶); teisininko profesinis kvalifikacinis laipsnis, teisinio darbo praktika, nepriekaištinga reputacija, valstybinės kalbos mokėjimas, advokatų kvalifikacinių egzaminų išlaikymas ir psichinė sveikata. Tokiu atveju yra labai svarbus reguliaros ir efektyvios teisinės veiklos kriterijus, nes atitikusiam šį kriterijų teisininkui nereikės laikyti kvalifikacijos egzamino. Pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 98/5/EB 10 straipsnio nuostatas šis reguliaros ir efektyvios teisinės veiklos kriterijus suprantamas labai paprastai – kaip faktinis nepertraukiamas vertimasis profesine veikla, kai veiklos pertraukimai dėl kasdieninių gyvenimiškų aplinkybių nėra įskaičiuojami¹⁷⁷. Tuo tarpu pagal Advokatūros įstatymą efektyvios ir reguliaros teisinės pagalbos kriterijų nustatys Lietuvos advokatūros statusas. Todėl itin svarbu, kad šie kriterijai būtų nustatomi remiantis minėtos direktyvos nuostatomis. Kita vertus, natūraliai kyla klausimas, ar advokatų profesinis susivienijimas Lietuvoje turi teisę nustatyti kitus reguliaros ir efektyvios teisinės veiklos kriterijus, kad būtų aiškiau bei konkrečiau apibrėžti advokato efektyvios profesinės veiklos požymiai, ir ar šių papildomų kriterijų nustatymas nebus aiškinamas kaip neatitinkantis Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 98/5/EB 10 straipsnio nuostatų bei *ipso facto* ribojantis Europos Sąjungos teisininkų teisę įsikurti Lietuvoje. *Antra*, neaišku, kokiomis taisyklėmis remiantis bus pripažįstamas advokatu Europos Sąjungos pilietis teisininkas nepraėjus trejiems

¹⁷⁶ Advokatūros įstatymo projekto (nauja redakcija) 7 str./Teisingumo ministerija/Įstatymo projektas/ IXP-2224/2003 01 16/, žiūrėti www.lrs.lt; Žiūrėta – 2003 m. lapkričio 22 d.

¹⁷⁷ Skirgailė Žaltauskaitė-Žalimienė “Laisvas asmenų judėjimas pagal Europos Bendrijos teisę: Įsisteigimo teisė”, “Rosma”: 2002, p.283.

vertimosi advokato praktika metams. Panašu į tai, kad Lietuvos advokatų taryba savo atskiru sprendimu turės tokias taisykles nustatyti.

Kadangi tyrimo atlikimo metu Europos Sąjungos valstybių teisininkai vis dar negali pasinaudoti steigimosi teise (minėjome, kad Advokatūros įstatymas nustato, kad ši teisė jiems bus suteikta tik nuo Lietuvos tapimo Europos Sąjungos nare), lieka neaišku, ar, iš tiesų, Europos Sąjungos valstybių teisininkai galės tinkamai ir nesudėtingai įvykdyti visus aukščiau išvardintus teisinius reikalavimus, kurie yra keliami asmenims, norintiems verstis advokato praktika. Šio steigimosi atvejo hipotetiškumą pašalintų konkretūs atvejai, kurių pagalbą būtų suformuota teisininkų steigimosi laisvės įgyvendinimo Lietuvoje praktika.

IŠVADOS

1. Tyrimų duomenys leidžia teigti, kad Lietuvos Respublikoje nustatytas teisinis reguliavimas iš esmės užtikrina galimybę nediskriminuojančiomis sąlygomis naudotis steigimosi laisvę sudarančiomis teisėmis. Užsieniečių teisinės padėties įstatymo projektas, kuris turėtų būti priimtas ir įsigalioti iki Lietuvos įstojimo į ES dienos, turėtų pašalinti esminius nacionalinių teisės aktų neatitikimus, reglamentuojančius amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų iš ES valstybių įsisteigimo teisių įgyvendinimo bendrąsias sąlygas. Ištyrus ES valstybių piliečių, kurie verčiasi amatininkyste ir laisvosiomis profesijomis, darytina išvada, kad, įsigaliojus stojimo sutarčiai, Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai galės naudotis steigimosi laisvę sudarančiomis teisėmis tiek pat kaip ir Lietuvos Respublikos piliečiai; Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai nediskriminaciniais pagrindais galės laikytis Lietuvos Respublikos teisės aktų normų ir šios normos jiems bus taikomos nediskriminaciniais pagrindais. Tyrime aptarti Lietuvos teisės aktų neatitikimai Europos Sąjungos reglamentavimais galėtų būti pašalinti, o esamos teisinio reguliavimo spragos ištaisytos, ir vėliau, kadangi, kaip minėjome, Europos sutarties 56 straipsnyje numatyta, kad pagal šią sutartį siekiant darbo jėgos judėjimo, steigimo, paslaugų teikimo skyriaus tikslų, nė viena iš šioje sutartyje išdėstytų nuostatų negali trukdyti šalims taikyti savo įstatymus ir taisykles, reglamentuojančias fizinių asmenų įvažiavimą, buvimą, darbą, darbo sąlygas ar įsisteigimą ir paslaugų teikimą, su sąlyga, kad juos taikydamos šalys netaiko jų taip, kad jų galiojimas anuluotų arba sumažintų privalumus, kuriuos bet kuri iš šalių turi pagal konkrečias šios sutarties nuostatas.

2. Būtinoms teisinėms sąlygoms kai kurių laisvų profesijų ir amatininkų (teisininkų, gydytojų, gydytojų stomatologų, bendrosios praktikos slaugytojų, veterinarijos gydytojų) atstovams įgyvendinti savo įsisteigimo teisę yra sukurtos Lietuvoje. Kitų profesijų atstovams jos vis dar kuriamos. Tyrimo autoriai nustatė tam tikrus formalius nacionalinių teisės aktų ir ES direktyvų neatitikimus, tačiau pagrindiniai neaiškumai kyla dėl minėtų nuostatų praktinio įgyvendinimo Lietuvoje.

3. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, patvirtindama Profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatus, kurie suteikė galimybę ES valstybių piliečiams dirbti Lietuvos Respublikoje pagal užsienyje įgytą profesiją, sudarė tinkamas teises sąlygas jiems steigtis Lietuvoje.

4. Tiriant administracinę praktiką tiek Lietuvoje, tiek ir pasirinktose Europos Sąjungos valstybėse, galima daryti išvadą, jog realios galimybės įgyvendinti amatininkų ir laisvųjų

profesijų asmenų steigimosi laisvę yra mažesnės nei nustatytos teisės aktais. Tai iš esmės siejama su tuo, jog kitos valstybės narės piliečiai turi turėti papildomų teisių kitoje valstybėje narėje, tiesiogiai nesusijusių su EB sutartyse nustatyta laisve. Taip pat suprantama, kad teisinių sąlygų sukūrimas yra būtina, tačiau nepakankama sąlyga veiksmingam amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės įgyvendinimui, kuriam yra itin svarbi heterogeninių veiksnių (pakankamų administracinių, institucinių gebėjimų, kvalifikuotų žmogiškųjų išteklių, pakankamo biudžetinio finansavimo ir kitų) sąveika.

5. Amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės įgyvendinimo administracinės praktikos tyrimas šio Tyrimo atlikimo metu yra sudėtingas ir ribotos vertės uždavinys, atsižvelgiant į tai, kad pastaroji tėra tik fermentavimosi stadijoje. Jos visapusiškam, išsamiam ir objektyvesniam įvertinimui neišvengiamai reikia daugiau laiko, kurio šio Tyrimo atlikėjai neturėjo. Šia prasme Europos Sąjungos valstybių administracinės praktikos analizė, atskleidžianti steigimosi laisvės įgyvendinimo skirtingose Europos Sąjungos valstybėse įvairovę, sudaro prielaidas įvertinti nacionalinio reguliavimo laimėjimus ir trūkumus. Akivaizdu, kad amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenų steigimosi laisvės įgyvendinimas yra tiesiogiai priklausomas nuo bet kurios valstybės santykių su privačiu verslu reguliavimo koncepcijos bei valstybės bendrojo požiūrio į privatų sektorių.

6. Europos Sąjungos valstybių narių piliečių atvykimo 2002 metais bei 2003 metų statistiniai duomenys rodo, kad artimiausiu metu Europos Sąjungos valstybių narių piliečių, kurie naudojami steigimosi laisvės teikiamomis teisėmis, skaičius bus nedidelis, todėl atitinkamai lėčiau ir siauresne apimtimi formuosis minėtų teisių įgyvendinimo administracinė praktika. Dėl to, savaime suprantama, liks daugiau laiko kompetentingoms administracinėms institucijoms parengti įstatymų lydimuosius aktus bei sukurti reikiamus institucinius gebėjimus įgyvendinti teisinius išipareigojimus Europos Sąjungos piliečiams, turintiems liberalias profesijas ir amatininkams. Kita vertus, kadangi viešųjų paslaugų paklausa nėra intensyvi šioje srityje nebus didesnių postūmių stiprinti reikiamus gebėjimus bei formuoti administracinę praktiką.

7. Smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo programos, neatskiriamai susijusios su palankesnių ekonominės veiklos sąlygų sudarymu amatininkų ir laisvųjų profesijų asmenims, tėra formavimosi būklėje. Valstybės valdymo politika, kuri pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį buvo pastebimai orientuota į stambaus kapitalo rėmimą (analogiškos tendencijos vyravo ir kai kuriose ES valstybėse), šiuo metu laipsniškai krypta į smulkių ir vidutinių verslininkų veiklos teisinių, mokesčių, finansinių ir kitokių sąlygų gerinimą. Stambių įmonių rėmimą istoriškai sąlygojo privatizacijos proceso prioritetai, sutelkti, visų pirma ties stambiųjų

investitorių veiklos sąlygų gerinimu. Tikėtina, kad valstybė vis labiau ims naudoti vidinius išteklius bei intensyviau šalinti kliūtis asmenims, norintiems verstis profesine, komercine ar praktine veikla (pavyzdžiui, 2004 metų valstybės biudžete numatytos ES struktūrinių fondų lėšos bus, be kita ko, panaudotos ir smulkaus bei vidutinio verslo plėtrai). Pastarasis procesas bus gana ilgas ir neretai susidurs su įvairiausiomis kliūtimis, sąlygotomis tiek objektyvių (biudžetinių asignavimų stoka, teisinio reguliavimo spragos, viešojo valdymo institucijų veiklos neefektyvumas ir kt.), tiek subjektyvių veiksmų (interesų grupių spaudimai, valdančiųjų partijų prioritetai ar jų nebuvimas ir t.t.).

REKOMENDACIJOS

1. Siekiant pašalinti Lietuvos teisės aktų neatitikimus Europos Bendrijų teisei, siūlytina parengti žemiau nurodytus teisės aktų pakeitimus ir papildymus bei parengti ir priimti teisės aktus:

- priimti Užsieniečių teisinės padėties įstatymo projektą, nekeičiant esminių projekte numatytų nuostatų, reglamentuojančių Europos Sąjungos valstybių narių piliečių atvykimo į Lietuvą, gyvenimo, leidimo laikinai apsigyventi Lietuvoje, jų teisės teikti paslaugas ar užsiimti teisėta veikla klausimai, šeimos narių teisinė padėtis, teisė pasilikti kitos valstybės narės teritorijoje nutraukus joje savarankiškai dirbančio asmens veiklą, bei parengti ir priimti poįstatyminius aktus, sudarysiančius teisinės sąlygas įgyvendinti įstatymo nuostatas;
- Lietuvos advokatų tarybai nustatyti Lietuvos advokatūros statute efektyvios ir reguliarios teisinės pagalbos kriterijų apibrėžimą, atitinkantį Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 98/5/EB 10 straipsnio nuostatas;
- Lietuvos advokatų tarybai nustatyti taisykles, kuriomis remiantis bus pripažįstamas advokatu Europos Sąjungos pilietis – teisininkas nepraėjus trejiems vertimosi advokato praktika metams;
- pakeisti ir papildyti Gydytojų ir gydytojų stomatologų profesinės kvalifikacijos vertinimo ir pripažinimo nuostatus, reglamentuojančius gydytojų įsisteigimo sąlygas, aiškiai ir neginčijamai įtvirtinant vienodo elgesio su užsieniečiais ir vietiniais piliečiais principą, bei, atsisakant reikalavimo, Europos Sąjungos piliečiui gydytojui ar gydytojui stomatologui pateikti įrodymus, kad turi teisėtą pragyvenimo šaltinį;
- pakeisti ir papildyti slaugos praktikos licencijavimo taisykles, nustatančias Europos Sąjungos piliečiui, norinčiam gauti slaugos praktikos licenciją, papildomus reikalavimus (bandomoji praktika, specialybės egzaminai, valstybės, iš kurios atvyko (ar kurioje atliko praktiką), kompetentingų institucijų pažyma ir kt.), aiškiai ir neginčijamai įtvirtinant vienodo elgesio su užsieniečiais ir vietiniais piliečiais principą.
- Civilinės aviacijos administracijai parengti ir patvirtinti taisykles, kuriose būtų nustatyti reikalavimai licencijuojamiems aviacijos specialistams pagal Europos Sąjungos nustatytus reikalavimus;
- parengti teisės aktus, reglamentuojančius asmenų, teikiančių paslaugas, susijusias su toksišku produktų platinimu įsisteigimo laisvę, sutinkamai su 1974 m. birželio 4 d. Tarybos direktyvoje 74/556/EEB numatytais reikalavimais
- parengti teisės aktus, reglamentuojančius asmenų, teikiančių paslaugas žemės ūkio ir

sodininkystės bei daržininkystės srityje įsisteigimo laisvę, sutinkamai su 1964 m. gruodžio 14 d. Tarybos direktyvoje 65/1/EEB ir 1970 m. gruodžio 16 d. Tarybos direktyvoje 71/18/EEB numatytais reikalavimais;

- parengti teisės aktus, reglamentuojančius asmenų, teikiančių paslaugas miškininkystės bei medienos ruošos srityje įsisteigimo laisvę, sutinkamai su 1967 m. spalio 24 d. Tarybos direktyvoje 67/654/EEB numatytais reikalavimais.

2. Siekiant stiprinti skirtingų administracinių institucijų, atsakingų už teisės aktuose nustatytų reikalavimų, susijusių su sąlygų sudarymu laisvų profesijų ir amatininkų steigimosi laisvės įgyvendinimui, gebėjimus, formuoti administracinę praktiką, ją stebėti bei šalinti galimus trukdžius, rekomenduotina skirtingoms valstybinio valdymo institucijoms bei profesinėms organizacijoms, atsakingoms už liberalių profesijų ir amatininkų steigimosi laisvės įgyvendinimo sąlygų sukūrimą (Vidaus reikalų ministerija, Ūkio ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Sveikatos apsaugos ir darbo ministerija, Lietuvos advokatų taryba, Lietuvos architektų sąjunga ir t.t.) sudaryti darbo grupes ar paskirti atsakingus asmenis, kurių pagrindinis uždavinys būtų:

(i) inventorizuoti problemas, susijusias su liberalių profesijų atstovų ir amatininkų įsisteigimo laisvės teisiniu reglamentavimu ir praktiniu įgyvendinimu;

(ii) remiantis kitų valstybių patirtimi, pasiūlyti tų problemų sprendimo būdus skirtingomis kryptimis (teisinio reglamentavimo optimizavimas, atsakingų valstybinių institucijų pareigūnų kvalifikacijos kėlimas, administracinių procedūrų tobulinimas ir pan.), parengiant konkrečių veiksmų programą, numatant atsakingas institucijas/asmenis, įgyvendinimo administracines ir finansines priemones;

(iii) parengti teisinės ir praktinės informacijos vadovus, skirtus liberalių profesijų atstovams ir amatininkams tinkamai ir veiksmingai įgyvendinti steigimosi teisę Lietuvoje;

(iv) sukurti stebėsenos procedūras, orientuotas į liberalių profesijų atstovų ir amatininkų įsisteigimo laisvės įgyvendinimo nuolatinę priežiūrą, rengti ataskaitas, kaupti statistinius duomenis